

GÁBOR ANDOR

MIT ÜLTÖK A KÁVÉHÁZBAN?

DICK MANÓ
BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRUT 12.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2024
ISBN 978-963-417-635-0 (online)
MEK-25387

TARTALOM

A KÁVÉHÁZ

TIZ ÉVEN ALUL
TELEFONVICC
A ZÁRÓRA
A HIZOTTAK

A MOZI

PUSZTUL A MOZI
MAGYAR FILM
MOZGÓ HALOTTAK

A JÁTÉK

CSALNAK
FINIS
ZALÁN, A BARÁTOM
DÓPING

KÖZGAZDASÁG

APOKALIPSZIS
A 3 IDEGENEK
A HORTOBÁGY
A VASPIAC
A BÖRZESZTRÁJK
CSÁBITÁS
UTAZÁS HORVÁTOR SZÁGBA

AZ IGAZSÁG

PALLÓS
KÉZ A ZSEBBEN
A KALAUZ

A VÁROS

AZ ÁTMENETI VÁROS
HELYET, HELYET
RÉGISÉGEK
ÉS MOST VILÁGVÁROS?

Ó, IDŐ!

NEM FÉR ÖSSZE
PICCADILLY
MELEG ÉTEL
BAZALT

A SZINHÁZ

A KOMMÜNIKÉ
KORÁNKELŐK
KÉTELKEDEM
FŐPRÓBA
A KEGYDIJ

UJSÁGÍRÁS

A FOGSOR
HOGYAN MŰVELŐDÖM?
A SZERECSENY

POLITIKA

HERCZEG FERENC: MINISZTER
A PÓGÁR
IRODALOM ÉS KASZINÓ
CSIPOGÁS
A GOROMBA KÜLFÖLD

IRODALOM

MAGYAR NÉPDAL
ÖNÉLETRAJZ
FEOLVASÁS
A PÁLYADIJ
A PERZSÁK

UTAZOM

MÉLÁZÁS
GYORSÁRU

A KÁVÉHÁZ

TIZ ÉVEN ALUL

Társadalmi mozgalom készül a tiz éven alul való gyermekek kávéházba-nem-vitelére. Ez a mozgalom maga: a legsúlyosabban kompromittáló adat e társadalom ellen. Szedje össze ki-ki az ő legfrissebb életerejét, melylyel undorait leküzdeni szokta, s azután képzelje el, minő társadalom az, melyben egy ilyen mozgalom megindulhat. Minő társadalom? Sársadalom. Pesti társadalom, amely magát társadalomnak nevezte el, holott, ha idején a szótárba tekint, ott megpillanthatta volna a saját megkeresztelésére a nyáj és konda szavakat, amik a célnak és az igazságnak sokkal jobban megfelelhettek volna. Ez az emberkonglomerátum azonban (egyelőre tartózkodom attól, hogy valamely egyéb főnévvel határozzam meg közelebbről), ez az emberkonglomerátum azonban nem néz bele a szótárba, hanem ahelyett bemegy a kávéházba és elhozatja az összes illusztrált lapokat és világszemléletet merit belőlük.

És ne vigyék ezentul magukkal a tiz éven aluli gyermekeket?

Nem engedhetem; kedélyem egész harsányságával tiltakoznom kell a nevelésnek hiányossá tétele ellen. Hogyne, majd nélkülözöm a tiz éven alulit, aki minden második percben megjelenik az asztalomnál és az én illusztrált lapomhoz nyul, amikből *én* vagyok világszemléletet meritendő! És a másik kis penészvirágot, aki krumplin-fehéredett angyalarcát, a hullámzó szőke fürtökkel, legalább háromszor odatolja, s a székhöz nyul, melyen a napisajtó van összegyűjtve számomra, hogy kellő mennyiségű embergyűlölést, lenézést és utálatot tanuljak belőle. Jön, mondom, az angyal, a lapok közül azt fogja meg, amelyik legalul van, halkan kihuzza s visszamegy a mamájához. Hogy angyal ment el mellettem, azt csak abból tudom meg, hogy a következő percben az összes lapok hatalmas dőrejjel a földre csusznak a székről. De az angyal már a mamájánál van s én csak a cvikkeremen át küldhetem el hozzá gyilkos szempillantásomat, melylyel ezt akarom kifejezni:

- Te pesti emberbimbó, te! Mért nem tartasz nagy költőnkkel, Madách Imrével (sztregovai és kis-kelecsényi), ki azt állítja, hogy 'csak később válik megszokott pimaszsza!' Ó, mért nem később? Mért sietteted ennyire az evolúciót és a differenciálódást? Te vakarcs, te tizévenaluli!

De a gyermekkedély mindezt meg nem érti. A gyermekkedély már ül a mamája mellett, egyik kezét egy pohár tiszta vízben tartva, másik kezét orrába mélyítve. És én nem akarom elcsufítani a pesti kávéháznak a képét. Sőt, ha ki tudnám vinni, hogy egy ilyen kávéház, amikor legtelibb, lehangosabb, amikor legpestibb: megkövesedjen, én megtenném a lépéseket, s az egész kávéházat elvinném a Muzeumba. Ott ülne akkor - kőből - az egész művelt középosztály, a világ legbárgyubb és legfölslegesebb szavaival a férfiak ajkán, a nőknél ama mosolylyal, mely a szomszéd asztalnál ülő senkinek szól, mennyet ígérően, de legföljebb egy pikoló-kapucinert megérően. Ott ülnének a háboru-szakértők, lőtudósok, kulissza-szimatolók, talentummérlegelők, irodalom-kóstolók, művészet-meghatározók, élet-szabályozók, törvény-megállapítók, világ-oktatók... Mit mondjak? szemétrevalók. Mit mondjak? Az egész társadalom. Amely most megmozdult, hogy a tizévenaluli érdekében akciót fejtsen ki.

Á! Ehhez nem adhatom a belegezésemet. Egy társadalomban, amely nem érdemli meg az egyéni jogokat, nem fogom eltűrni, hogy valakit, ha megannyira tizévenaluli is, megfosztanak e jogoktól. S nemhogy szükitenem, de kiterjeszteném a korhatárt. Kevés csecsemőt látok a kávéházakban és kevés haldokló öreget. Hozzák be őket is, hogy az élet valóban a kávéházban kezdődjön, à-peu-près, és ugyanott végződjön, valóban. Mert, tisztázzuk már a kérdést, az élet maga a kávéház. Rontsuk már le azt a teóriát, hogy a pesti ember a kávéházba nyargal, mert ott olcsó pénzért megkaphatja mindama luxuriózumokat, amik otthon nem állnak rendelkezésére. A magunk ámitására találtuk ezt ki.

Nem igaz.

Nincs az a tömeglakás, amiben köbméterszám szerint kevesebb levegő jutna egy emberre, mint a kávéházban. De éppen ez a kevés levegő kell a társadalomnak. Nincs is tüdeje több levegő számára. Ha nem szívhatná a meleg szivarvég és cigaretta-csutak szagát, kék és szürke füstfalatokkal, hamar tüdővészbe esnék és elpusztulna. A levegő miatt. S ha csakugyan kávé inni otthon s nem gálicköves petróleumot, gyomorbetegségei támadnának. Ha nem egy forintot fizetne egy szelet sonkáért, hanem huszkrajcárnyi sonkával egyszer jóllakhatnék saját négy fala közt: elpusztulna. Ha nem nyelhetné pincérek konfidenciáit, manzsettagomb-árusok élceit, meghalna humortalanság címén.

Hagyjátok, bölcsek, hagyjátok így az én társadalmamat, ahogy van. Ne akarjátok rendbehozni és megtisztítani, mert renddel és tisztasággal megölnétek. Ne támogassátok a tizévenaluli mozgalmat. Ne mondjátok, hogy milyen nagy és gyönyörű dolog ez. Humanitárius. Társadalmi! Ne mondjátok semmit. Föl se keljete a kávéházi asztal mellől emiatt. A kávéház e városba való, e város a kávéházba való. A gyerek is onnan való, a gyerek is odavaló. Inkább dolgozzátok át világfelfogásotokat kávéházi alapon. A jó isten kis sapkával a fején csak néha-néha látható. Ő a főköszönő. Rafael és Mihály arkangyalok gérantokul képzelhetők, akik, mint mellékköszönők, megjelennek az asztaloknál és megkérdik: tecetmárrendelni? Maga a szolgálattevő angyalszemélyzet keshedt szmokingot visel és jobb- és bal-lapockájából egy-egy piszkos szalvéta áll ki fehéren. E szárnyukon röpködnek egyik üdvözlő-csoporttól a másikhoz, hogy kihallgassák a beszélgetéseket, feldöntsék a székeket, leöntsék a ruhákat és ne hozzanak semmit, ami ,rendelve lett’.

És ebben a világfelfogásban nagyszerűen el lehet helyezni a tizévenalulikat is, Murillo pufókjai gyanánt, akik fehér média-füstgombócokon ülnek, a két tenyerükre könyökölnek és szalmaszálon át szívják ki a Zilüsztációból a képeket. Boldogtalan Pestallozzik!! hol akarjátok nevelni a pesti gyereket? Zöld lombok alatt? Sarjus mezőn? Csobogó vizeken? Hogy erős legyen? Vállas? Tüdős? Hisz akkor tizennyolcéves korában kiveri saját apját-anyját a kávéházból, leromboltatja ezt a várost, s ahol ruhatárok petyhüdt prémkabátjai lógtak, oda embereket akasztat!

Nolite tangere! Ne nyuljatok a világrendemhez!

TELEFONVICC

Tényállás: a szobrász ül a kávéházban, a felesége telefonhoz hívja. A telefontól egy másik ur van, aki, mikor hallja, hogy egy női hang kéri a szobrászt, így szól:

- Á, á, a szobrászt keresi? akkor maga modell? mi? Ha modell, akkor jöjjön fel a lakásomra, én Szerencsétlen Flótás vagyok, tanár, lakom Bubánat-utca 2., harmadik emelet 4.

Mindezt gyorsan, olyan gyorsan, hogy a szobrász felesége sem arra rá nem ér, hogy lecsapja a kagylót, sem arra, hogy megmondja:

- Hallja, téved, én a szobrász felesége vagyok.

A sértés megtörtént, s míg a szobrász felesége tudta, hogy őt Szerencsétlen Flótás, tanár, Bubánat-utca 2., harmadik emelet 4. sértette meg, addig Szerencsétlen stb. nem tudta, hogy kit sértett meg. De megtudta. Mert a szobrász, akinek a felesége nyomban ezután, telefonon elmondta a történeteket, kivitte a kávéház közepére a tanárt és ott négy pofont adott neki, szűrve, habbal, minden nélkül. Ugy kell a tanárnak! ugy kell a tanárnak! ez az ember első érzése. Ördög bujjék az *ennyire* éhes férfiba, aki a telefon-kagylót is fülön ragadja, hogy kávéházból, dróton át, hamar-hamar egy kis szerelmet csikarjon. Ugyancsak ördög bujjék az ilyen civil emberbe, akit e szó 'modell' annyira megszédít, hogy mingyárt találkáról és csókról álmodik. Továbbá: megérdemli a sorsát az olyan gyöngyfejű ember, aki egy pillanat alatt tíz évre való vigyázatlanságot tud kifejteni s már meg is nevezi magát, valósággal felírja a címet az arcára, hogy a levegőben uszó pofonok valahogy okvetlenül odataláljanak. Szóval ez az ügy, mint általában az olyan ügyek, amikben egypár egészséges pofon esik, jól elintézettnak látszik; az első pillantásra. (Ne feledjük el, hogy domesztikált vadállatok vagyunk, hogy egész nap miderbe van szorítva a modorunk, hogy szembehazudjuk egymást, hogy állandóan mosolygunk, mikor a fogunkat kéne csikorgatnunk, szóval hogy valamennyien úgy állunk az élet nagy spejzában, mint a pergamentpapírral bekötött, erjedő dunctos, amely kikivánczik az üvegből, de muszáj, hogy békével megmaradjon. Mily ritkán is verekszünk mink, derék kulturemberek! *Ezért* örülünk, mikor egy-egy egészségtől kicsattanó ábrázaton valóban kicsattan egy pofon, s mikor a moziban azt látjuk, hogy a kitűnő francia színészek milyen nagyszerűen rugják meg a partnerüket ott, ahol a kabát véget ér, s a nadrág elkezdődik. Ezt az egész örömet azonban, még itt is, zárjelbe kell erőszakkal visszagyömöszölni.) Emelem tehát poharamat, a távollevő egészséges emberiség nevében, a szobrászra, aki pofozott.

De visszaeresztem a poharat. Gondolkodom. A sértés megtoroltatott. Igen. De vajjon elkövettetett-e? Nézzük csak. Szembekerülök egy tisztességes asszonynyal, modellnek nézem, a lakásomra hívom s megkapom a pofont, még mielőtt megtudtam, hogy a hölgy, akivel szembekerültem: nem modell. Valahogy még csak megérdemeltem a pofont, mert modellnek néztem valakit, aki nem az (most egyelőre abban a gondolkörben mozogva, hogy aki modell, azt csakugyan hívhatom a lakásomra). Azonban itt a telefon. Nem is kerültem szembe a tisztességes nővel, nem is néztem modellnek, csak a hangját hallottam modellnek, vagy még azt sem. Mind téves logikával dolgoztam. Vannak filozófusok, egyiknek a nevét tegnap olvastam, de már elfeledtem, - akik szerint a hibás logika bűn. Kérdés azonban, hogy olyan bűn-e, amelyért pofon jár? Nem valószínű. Azután: lehet-e megsértenem valakit, akiről nem tudom, hogy kicsoda? Aligha. Mert a sértést, a szóbelit, így lehetne definiálni: megsértek valakit, akiről egyrészt *én* tudom, hogy ez meg ez, ilyen és olyan, másrészt a köztudat is tudja, de én az illetőről mégis azt állítom, hogy, *nem*-ez és *nem*-az, és nem ilyen, hanem *amolyan*. Vagyis: személyes jellegét és közismert tulajdonságait szántsándékkal eltorzítom. Amit azonban nem ismerek, azt nem torzíthatom el. Amíg valakiről nem tudom, hogy kövér, addig,

ha azt állítom róla, hogy sovány, csak helytelent állítottam s nem őt, hanem magamat tettem nevetségessé. Ugy nézem, hogy ez a tanár ur esete. Nem tudta, hogy tisztességes nővel beszél, azt hitte, hogy modellel, azt hitte, hogy a modell nem tisztességes, azt hitte, hogy annak, aki nem tisztességes, mindjárt randevút ajánlhat, azt hitte, hogy akinek randevút ajánl, annak rögtön meg kell neveznie magát. Mindez nevetséges; a tanárra. S az egész cselekményláncolat gazdátlanul lógott, mert a tanár csak annak nevezte meg magát, akinek randevút adott, randevút pedig annak adott, aki modell, s a modell, az csak fikció volt. A fikció absztrakt. Absztraktumokból nem lehetnek *igazi* pofonok. Tehát - most már egész jól elmagyaráztam magamnak - a szobrász is tévedett. Neki is az absztraktumoknál kellett volna maradnia. Például pofont kellett volna ígérnie annak, aki az ő feleségét modellnek véli. Ha a tanár jelentkezett volna, meg lehetett volna pofozni. De a tanár nem jelentkezhetett volna, mert ő a szobrász feleségét semminek sem vélhette, hiszen nem is ösmerte. Meg sem sérthette, pofont sem kaphatott.

Utólag azonban látom, hogy valahol én is elhibáztam a gondolkodást, mert, ime, a tanárnak nem is kellett jelentkezni, mégis meg lehetett pofozni, a tanár senkit sem sértett meg, mégis kaphatott pofont. Tehát, a föld gömbölyü, oda térek vissza, ahonnan elindultam, ez az ügy mégis rendben van.

Rendben. Mert kifelejtettem belőle, hogy az egész a budapesti telefonnal kapcsolatban történt. S aki a telefonfülkében áll, az, szegény, beszámíthatatlan. Nem tudja, mit beszél és nem tudja, mit hall. Szerelmi örület is kitörhet rajta. Hogy *egy* csókot kér és *három* pofont kap? Nem csodálatos. Az sem volna csodálatos, ha három pofont kérne s hibás kapcsolat következtében mindössze *egy* csókot tudna kapni. Az vesse az első követ rá, aki a kagylóval nem akarta még agyoncsapni a szekrényt, és a kanálba, amelybe beszélni kellene, nem akarta belefojtani a telefonkisasszonyt. Legyünk elnézők. Mindnyájan halandók vagyunk a mi Urunk, a Központ színe előtt. Halló, színe, nem szíve. Nem cime, nagysád, nem, hanem színe. Igen, igen, az: a Központ színe előtt.

A ZÁRÓRA

- Rabbi, prófétálj!

- És megjelenék az Insel cég kiadásában, németeknek országokban, Leipzig, avagy Lipsia, avagy Lipcse városában néhány könyvecske, szemnek csinos keményded kötésben, kitűnő papírra nyomattatva, pompázatos típusokból kiszedve, világ legjobbféjű férjfiainak írásokat tartalmazva, mindössze ötven pfenniget, azaz hatvan fillért kóstálván. És a teutonok vásárolák a könyveket, mint a bolondok, és nagy vala az ő szívüknek öröme, hogy lelküket ilyenképpen olcsón növelhetnék, és idejüket hasznosan agyonverhetnék.

- Rabbi, mi köze ennek a címhez?

- És megjelenék magyaroknak hivatalos lapokban ama hangos hirdás, hogy Szent-Mihály havában, mely alatt közönségesen szeptember értetődik, új kávéházak nyíladoznak majdan Budapest városa utcáinak sarkokon. És emez új kávéházakba ismég beülendenek emberek fíjai, kik már magok alig emberek s miközben csavart, avagy apróra vágott dohánylevelekből fertelmesszagu füstöket fujnak a levegőégbe, ismét semminek tevésevel pazérják napjaikat, bárgyuságokat fecsegvén az időknek végéig. Peretlen prókátorok, páciens hijján szükölködő felcserek, mosdatlan költők, bankatlan bankárok és egyéb földnélküli Jánosok újabb alkalmat lelnek tétova óráiknak hivságok hivságával való bétöltésökre.

- Avagy baj-é ez, rabbi, hogy én is arhaizáljak?

- Gonosznak forrása ez. A város tovább-butuland...

- Szép szó.

- Szép és a valóságot hüvelyében rejtő: a város tovább-butuland, még keletiebb és parlagiabb leend, bátor már mostanság is olyan keleti és parlagi, hogy párját nem találod, ha keresten keresed is. Mondd meg nékem, fiam, ki tud itt néminéműt, avagy ha nem tud, ki tanul egy-és-mást, ki törekszik az ő lelkének tökéletesbülésére? Én mondom néked, hogy senki. E város ama Messiás-várók városa, kik néznek a jövőndő méhébe: vaj érkezik-é a minden hájokkal Fölkent, elhozván a mindennapi fekete főzeléknek árát, mely keverék nyelvükön talján és germán szóval pikkoló-kapucinernek neveztetik s amelyből minden tétlenség fakadoz. Ezt iszsza már az asszonyállat is, kinek édes szíropot kellene innia otthon, önkezevel kotyvasztottat. Ezt iszsza immáron az éretlen csecsemő is, kinek, anyja dagadó emléjéből cukrozatlan, hab és föl nélkül való tejet kellene szivnia. És eme pikkoló-kapucinerből áradnak a zavaros álmok, üzleteknek alaptalan gründolások, férjeknek megcsalattatások, serdülő ifjaknak paráznaságok, Policia-Gazettában látott mezejtelen táncosnők megkivánásából serkedően. És ebből származik az ő testük elsatnyahodása, mert nem csupán kávélevesöket nyelik e város lakói a kávépalotában, hanem egyéb étkezésöket is. Kérdelem tőled, mit kapnak ott éhségük csillapításául? Sertésnek gyatra karaját, rothadtra savanyított káposzta levével. Páris városából eredetinek mondott, husnak lenni állított, rózsaszínű, de kolompárral kevert kenyérbelet, avagy hig tojásételeket, fejedelemökre, nagyságos Zápolya Jánosra emlékeztetőket.

- Hát úgy véled, rabbi, hogy vendéglőbe menjenek?

- Menjenek a fenébe, fiam. Hazamenjenek az ő száláikba, a férjfiak az ő méhelyeikbe, az asszonyok az ő kamaráikba, a zajgó csecsemők az ő táplálók mellére, dolgozzanak és gyarapodjanak, és ha idejük föléből telik, vonuljanak az ő könyvesházokba, elméjüket pallérozandó. Avagy ne sajnálják testök fáradságát s menjenek zöld lombbugasok alá, hallgatni a madarak csácsogó szavát, falevelek sóhajtozásokat, sásnak, nádnek, gyékénynek suttozásait.

- És mondd, rabbi, hogy jön ez az egész a zárórához?

- Csak úgy, fiam, hogy az ő főkapitányok, aki valójában helyesebben cselekednék, ha a latrokat fogdosatná össze, elrendelé a kávépaloták éjféltutáni egy órakor való becsukattatásokat. Ehhez nem vala joga. De nekik magoknak jogok van az ő lelkükben nem éjféltutáni egy órakor, hanem már sokkal előbb a kávépalota becsukattatására. Éljenek e jogokkal s ne a kávénak tornácaiból zárják ki magukat, hanem a kávénak pitvarát zárják ki magokból. És akkor talántán leend belőlük valami, mert így, amiképp most vannak, a kávészibrik letörött fülei ők, melyek a szemétdombra hajittatandanak. Ámen.

A HIZOTTAK

Beszéljünk csak őszintén, mondjuk meg úgy, ahogy van és ne kiabáljuk tele állandóan a világot ennek az országnak, ennek a városnak a szegénységével és földhözragadtságával. Ó, vannak itt olyan emberek is, akiknek nem fényesre kopott a kabátjuk könyöke és nem rojtos a nadrágjuk szegélye. Nem az arisztokratákat gondolom; nem. Azok szegény komoly emberek, akik vagy országos politikával vannak elfoglalva, vagy a birtokaikat kezelik, rá sem érnek élni, s ha élnek, mindenesetre úgy élnek, elvonultan, mert jólnevelten, hogy észre sem vesszük őket. Bizonyára van Budapesten magyar arisztokrácia, ámbár én nem tudom, hogy van-e, de ha van, akkor nem vesz részt ennek a városnak az undok életében. Jól teszi, nagyon jól teszi, s ha holnap lehetne, holnap léptetném elő magamat gróffá, vagy herceggé s nyolc inast állitanék az előszobába, akiknek nem volna egyéb feladatuk, csak az, hogy megakadályozzák, hogy ne keveredjem a korpa közé és meg ne egyenek a... igen, a hizottak. Nem tudom hány ezren vannak, nagyon sokan nem lehetnek, de őket látom mindenütt, az utcán automobilban, a prömiéren a páholyban, a kávéházban - igen, ott a kirakati legfőbb asztal mellett. Csak ülnek és ragyognak, a szemükből csöpög a zsir, a fülük eláll a nagy boldogságtól, a szájuk látva van, úgy szíjják magukba ezt az erjedt életet. Szíjják? Nem. Eszik. Habzsoltják. Hörpölik. Csámcsogják. Lefetyelik.

Életöröm? Az egészen más valami. Azt méltóztassék más világvárosokban keresni. Ott elvégzik az emberek a dolgukat s aztán szépen megtöltik szórakozással a maradék idejüket. Szépen, szerényen, tisztára mosakodva, hogy úgy mondjam: karcsuan és soványan. De itt? Itt vagy a sárgafogu nyomorúságot látom, vagy a hizottak részeg körtáncát. Korrigálnom kell a szót: nem is hizottak ők, mert nem hus és háj van a testükön; csak dagadtak, kinosan és kellemetlenül meg vannak puffedve, kövérek és verejtékesek... Ez az a had, amely este, ha kigyullad a lámpa, elbódul, megszédül, nekivadul attól a fürtelemtől, amit pesti életnek csufolnak az ördögök odalenn. Ennek a falkának ilyenkor elkezd kelleni valami. Mi kell? Nyüzsgés kell, hemzsegés kell, hangos beszéd kell, vihogás kell, forró és tespedt levegő, egymáshoz dörgölődés kell. Színésznőszag kell. A szemük kigurguláz a gödréből, orrlyukuk szélesre tágul, arcuk eltorzul és ők most élnek. Érzik, hogy élnek; tudomásukra jut, hogy itt vannak e földön, zihálhatnak a tüdejükkal, paskolhatják az anyaföldet ludtálpaikkal. A színházba mennek el és ott lelegelik a szinpadot. A férfiak benyelik a nőket, a nők belehelik a férfiakat. És csak szuszognak, pedig nyeríteni szeretnének... Aztán tovább mennek, enni és inni, ha evésnek és ivásnak nevezhető, amit végeznek. Mindenüvé bedülnek, ahol fény van és láрма van, kicserélik a... Mit cserélnék ki? Hiszen nincs véleményük semmiről. Kicserélik azt a szemetet, amit az ujságok söpörtek bele koponyájuk üres ládájába. Mind csak ugyanazt tudja, egyik sem tud semmit. Tüzesítik a szájukat és lottyadt fantáziájukat azon, hogy, a színész, akit láttak, melyik nőt vágta pofon tegnap férfiasságának fölsistergésében, s a színésznő, kinek a parfümjét a mellkasukba hörögték, kivel, hogyan, mikor, meddig csalta meg az urát, a szeretőjét, a kitartóját, a kitartottját, azt az egész boldog férfiláncot, amely a testéhez közelférhetett.

Kik ezek az emberek? Nem tudom. Nagykereskedők, akik tudják, hogy kicsiny a raktár, óriási a künlévőség; pénzemberek, akik nem tudják, hogy holnap a börzén nem az utolsót nyekkenik-e; nagy családok fiai, akik már ráhamisitották a váltóra a tilos nevet, csak még nem tudnak róla elegenden; férjek, akik a feleségükből élnek, de tartanak tőle, hogy holnap már öreg lesz az asszony s nem fog jövedelmezni; művészek, akikben tombol tehetségtelenségük teljes tudata, alkotózszenijük kappansága, s akik rettegnek a kitudódástól. Mit tudom én kik? De csupa olyan ember, aki mámorosan akar ágybazuhanni, hogy kaccenjammerrel kelhessen fel, hogy ne legyen csöpp kis eszének birtokában egy pillanatig sem. Mert akkor baj volna, akkor szögek nőnének ki a szürke malterfalakból és hivatkozóan szólánának:

- Gyere, gyere, akaszd fel magad.

És a borbély, beretvája beleharapna a gégebe és az asztalok fiókjába gondosan elzárt revolverek kiugranának mint fekete békák és halált brekegnének a fül mellé, a halánték kék erei közé. Ezek azok az emberek, akik egy percig sincsenek egyedül, s mikor egyedül vannak, akkor sincsenek magukkal. Akik nem azt látják a tükörben, amit mutat, hanem amit vizes szemmel beléje-néznek, akik hálóingben sem eszmélnek arra, hogy a bőrük májfoltos, a hasuk dagadt s a lábaik befelé görbülnek.

Hogy mindenütt vannak ilyenek? Hogyne volnának. De nem ők adják meg az élet külső színét, nem ők pezsegnek a pohár legszintjén, nem őket látom mindig, nem róluk hallok folyton, nem felőlük értesülök állandóan a lapokból. Itt azonban csak ők vannak a légbe perolin-spriccel befecskendezve, s akinek ez nem tetszik, az bebujhat a lakásába, remetei állást vállalhat, világbölcse lehet, de ki nem mehet a kapuja elé, mert onnan kezdve minden lépésnél az orrába verődnek a hizottak, azzal az atmoszféra-burokkal, mely testüket körülpáncélozza.

Carpe diem? Szakaszd le minden órának virágát? Ez valami. De amit *ezek* művelnek, az nem virágszakítás, csak lehervasztása a virágnak, amerre tetemüket görgetik. A bizonytalan holnap miatt van ez így? Ha igen, akkor jönne már el az a holnap, jönne még ma, és szurná fel e gömböcöket. Én itt vagyok, ember vagyok, igazán ember és lélekzeni szeretnék, csendeset, mélyet és boldogot.

Tisztát.

A MOZI

PUSZTUL A MOZI

Nem akarok senkit üzleti érdekében megbántani, tehát mikor úgy vélem, hogy a mozi veszedelemben van, nem azt mondom, hogy a mozi „rosszul megy”. Erről szó sincs, itt Budapesten legalább egyelőre ragyogó üzlet a mozi, már az, amelyik bevált, noha új mozokra való talaj már alig van, mert kicsit nyakra-főre nyitottak mozi mindenütt, ahol csak egy kávéház becsukta ajtóit. A mozi azonban mégis veszélyben forog és pedig, azt hiszem, a filmgyárak egymással való rettenetes konkurenciája miatt.

Figyelik-e önök, hogy milyen veszett és vad erőlködés folyik ebben a szakmában? Hogy miket gondolnak ki, miket hajtanak végre és miket terveznek? Már nem elég a rohanó automobil, a vágató paripa, az égő ház, a vízbeugró ember, a vonat tetején táncoló nő. Nem elég. A hatásokat hatványozzák, s hogy csakugyan hatásos-e a hatás, arra szabadjon elmondanom egy legújabb, legszenzációsabb moziképet. Aki látta, fogja be a fülét.

Az orvosnál vendégségben van egyik barátja, civil ember, talán bankár, talán báró, mindegy: azonfelül egy aviatikus is. Ez fontos. Az orvos feleségébe beleszeret a bankár (vagy báró) s mikor az orvost konzultációra hívják valahová, ahová holnap reggel kell elutaznia, a bankár bevallja szerelmét az orvos feleségének, ki is, természetesen, felháborodva visszautasítja őt. A bankár szörnyű boszura határozza magát, levelet ad át az orvos inasának azzal a parancscsal, hogy másnap, az orvos elutazása után két órával, kézbesítse urnőjének. A levélben az áll, hogy ő, a bankár, mert a nő visszautasította szerelmét, s kijelentette neki, a sorok írójának, hogy csak az urát szereti, ő, a bankár, a sorok írója, felrobbanttatja a vasuti hidat, melyen át a férj vonata gördülend. A bankár, a sorok írója, fel is bérel egy gonosztevőt erre a célra. A gonosztevő gonosztesz és valóban elhelyezi a dinamit-patrónt a vasuti hidon. Közben az orvos elutazik, a nő pontosan, előírás szerint, az elutazás után két órával megkapja a levelet, kétségbeesik, mert ime férjét a halál fenyegeti. Kétségbeesésében telefonálni akar a Máv. üzletvezetőségének, de a bankár, a sorok írója, elvágta a drótot. Iszonyu a helyzet. A férj rohan a halálba. De ott van a jó aviatikus, a vendég. Azonnal gépére pattan, a karsu biplánra és versenyt száguldv a vonattal, sikerül elébe-kerülnie. Megállítja a vonatot, amelyet ilyen módon, a férj életével együtt megment. Rohannak haza. A bankár, a sorok írója, éppen akkor mászik be létrán az orvos nejéhez. Elfogatik és börtönbe vettetik. Férj és neje boldogan élnek, ha meg nem haltak - s ha én a képet tovább néztem volna.

De nem néztem. Pedig, úgy-e, milyen halmozott hatások vannak itt együtt? Felrobbant vasuti hid (tényleg előttünk robban fel), röpülés, röpülőgép versenye a gőzmozdonnyal, vonat megállítása a nyílt pályán... vagy amit akartok.

Minden.

De az egész, összevéve, olyan komikusan számár, oly hátborzongatóan ostoba és hajmeresztően unalmas, hogy azt így, zongoraszó és gép-berregés nélkül el sem lehet képzelni. És ilyen a képek legnagyobb része ma már, mert egyik filmgyár meg akarja ölni a másikat. Közben, úgy nézem, hogy egymást ölik meg, s a mozi, amely még birja talán egy-két évig ezt a nagy feszültséget, ezt az örökös szenzációt, de hogy sokáig bírja, az nem valószínű. Az amerikai pipa-béka, ha jól emlékszem, tizenhat másodperc alatt meghal a gyönyörűségtől, mikor oxigénbe teszik, pedig, különben, százharminc évig él. Szintén csak akkor, ha jól emlékszem. Ugyanigy a mozi is hosszú életre született, legalább úgy látszott eleinte, de már oxigént lélekezik, nem szükségéből, hanem mert jó módjában nem tudja mit csináljon s a tizenhat másodperc esetleg tizenhat hónap alatt lepöndörödik.

Mért csinálják a filmgyárak, amit csinálnak? Gondolom, csak kapzsiságból. Egyik nem tudta elnézni a másiknak, hogy az megeresztett egy kilométeres filmet és gyorsan szerkesztett egy

kétkilométereset. És így tovább. A végtelen unalomig. A közönség, a derék jó moziközönség, nem kívánta a kilométereket, akárki mondja, nem igaz, hogy kívánta, mert még ma is, mikor az izlését, a külön mozi-izlést, félig már meggyilkolták, jobban örül annak, ha a füzfa szépen tükrözik a tóban, vagy a Prince egy nagyot rug a partnere háta alá, vagy a Maxi egy sikerült grimaszot vág, minthogyha egymást öli két színészhadzsereg a filmen.

Ugy látszik, a filmgyárosok között kevés a higgadt, stílusos üzlet-ember, ellenben annál több a tudatlan aranyásó. Tönkreteszik a mozi. Bizonyísten kár érte.

MAGYAR FILM

- Tudja-e ön, mi az: *klepp*?

- Nem tudom.

- Tudja meg hát, hogy ez az, amit a magyar ember a saját homlokára ad, mikor eszébe jut neki, hogy valamit ő is tud, amit mások már tudnak. Ilyenkor szokás a másokat nímetnek nevezni. Népies formában a mondat így hangzik: *Hajazakutyánímet...* Magyarul: ha a dánok tudnak filmeket csinálni, miért ne tudnánk mink, akik sokkal többen vagyunk s mind a hányan vagyunk, tehetségtől csöpögünk? A dánok nagyszerű filmeket csinálnak, mi még nagyszerűebbeket fogunk csinálni, ők meghódították Európát, mi meghódítjuk Amerikát és Afrikát, s ha kell, szállítunk filmeket a sarkcsillagra is. Ha a sarkcsillagon van szerves élet, akkor mozi is van rajta, mert a mozi szervesen hozzátartozik a szerves élethez, sőt ha tényleg van istennek kalapja, ahogy ezt Petőfi egyik versében állítja, akkor e kalapot is magyar filmmel vesszük körül piros-fehér-zöld pántlika helyett. És azonnal elkezdtünk magyar filmeket előállítani. A filmen valami ostobaság történik. Ez az alap. Ezt az alapot mi magyarok is kitűnően ki tudjuk állítani. Ha a külföldi film buta, ihaj, leszünk mi még butábbak. Tyuhaj: lettünk is. Első lépésünket teljes siker koronázta. Gügyeségeket vetettünk papírra, hogy onnan a vászonra vettessenek. Ami már nem olyan egyszerű. Ugy mondják: a filmnek technikája van. Színészek miképp játszszanak, diszlet milyen legyen, nap hogyan süssön, gép hova álljon, fölvétel mennyi ideig tartson, csupa olyan részletkérdés, amit Nordisk Film nevű néppusztító csak bizonyosan évek hosszú során át és roppant munkával tudott megoldani. Nyilván nagyon sok víz lefolyt a Skagerrakon és a Kattegaton...

- Ezek nem folyóvizek, hanem tengeröblök...

- Ha tengeröblök, akkor is víz van bennük, nem spiritusz és nagyon sok víz párologott el belőlük (korrigáljuk így a mondatot); amíg a Nordisk Film olyan tökéletesen állította ki az ő butaságait, hogy világszerte beszopták őket, mint a cipőzsinór alaku feketecukrot. Valószínűleg sok filmet el is hajigáltak s még a sikerültebbekből sem mindegyik került a butításra váró publikum elé. Ellenben a magyar film...

- Istennek hála, hogy odaértünk!

- Ezt már nem mondhatnám. A magyar film egyszerre akart mindent tudni, s egyszerre semmitsem tud. A dráma, amit a magyar film pörget, csakugyan ostoba, de nem a szerző intenciói miatt, hanem, mert a film ostobára sikerült, s a rossz filmen keresztül látom, hogy a téma, amivel meg akartuk lepni a világot, már hatvanhatszor meg volt mozizva Pathénál, Gaumontnál, Lubinnél, Edisonnál, mindenütt; s mind a hatvanszor jobban volt megmozizva, mint a magyar filmen. A magyar filmen még a feliratok is rosszabbak, mint a külföldieken, s még ezeket a rossz feliratokat sem lehet elolvasni, mert a magyar filmes nem tudja, hány másodpercig kell a vászonra vetíteni egy fölirást, ha azt akarjuk, hogy olvasható legyen. A magyar filmen csak az ötödik percben ismerem meg az alakokat, noha valamennyien személyes ismerőseim, de a világítás olyan gyatra, hogy senkit sem sikerül megismernem, pedig Ásta Nilsent, akihez még sohasem volt személyesen szerencsém, s az ő egész komparszériáját, urakat, hölgyeket, akiknek még a nevét sem tudom, azonnal megismerem, mihelyt a világot jelentő lepedőre dugják az orrukat. Mikor a tragikus magyar filmen az egyik főszereplő meghal, akkor a közönség szívből kacag egyet, s mikor a másik főszereplő agyonlövi magát, akkor a közönség szívből kacag kettőt, mert az egész dolog olyan félszegül buta, olyan bután félszeg, hogy csak nevetni lehet rajta. Igaz viszont, hogy a kacagtató filmen abszolúte nem lehet nevetni, s így az ellentétek kiegészítik egymást. Adjuk el tehát hirtelen a hazát és mondjuk ki, hogy a magyar film rossz, ami nem volna baj, ha nem hinnők róla, hogy nagy-

szerü. És *ezzel* akarunk mi világot hódítani! mikor bizonyos, hogy Soroksárig nem tud elmenni a filmünk, mert már Soroksár is tudja, hogy mi a moziban egy jól sikerült butaság. És a mienk egészen rosszul sikerült. Hogy mit kellene hát cselekedni? Semmit. Meg kell tanulni a filmcsinálást. Ehhez azonban elsősorban nem színészek és diszletek kellenek, hanem az a belátás, hogy még nem tudunk filmet csinálni, s csak akkor tudunk majd, ha már megtanultuk. *Akkor* éljen a magyar ipar, addig pedig hagyjon élni bennünket s engedje meg, hogy hörgő vágygyal vessük magunkat Ásta Nielsen fényből és árnyból jól formált karjaiba. Sürgősen ajánlom, hogy a magyar film tegye le Botond bárdját, mert a résen, amit a mozi ércvásznán ütött, egyelőre csak egy nevendékborju tud kényelmesen kibujni.

MOZGÓ HALOTTAK

...Az este mozi volt, ami itt (fürdön vagyok, pihenek, szellőcködöm, semmitse csinálok) külön multság számba megy. A hotel tánctermet alakítják át mozivá. Két oszlop közé lepedőt feszítenek s azzal szemben egy spanyolfalat állítanak fel, amelyiken lyuk van. A lyukon át ömlik a sugár, s a filmet kézzel hajtják, ami elég fáradságos munka lehet, mert vannak drámák, amiknek félóráig is eltart egy felvonásuk.

Szóval ez vándor-mozi, mert akármilyen fiatal ipar a kinematográfia, már vannak lecsu-szottjai, akik nem építhetnek tündérpalotát valamelyik város közepére, hanem helyről-helyre cipelik mindössze egy kofferbe zárva az egész felszerelésüket. Ha esik az eső, megélnék a mesterségükből, ha szép idő van, akkor szíhatják a sós tengeri levegőt, mert a kutya se megy be mozi-nézni a meleg terembe. A vándor-mozinak a filmje is régi lehet, így gondoltam már előre, s csakugyan, amint a fény megvillan a lepedőn, látom, hogy a kinematográfia kezdetéből valók a felvételek. A humort még nem Pali és nem Móric és nem Duci bácsi szolgáltatják, hanem névtelen komikusok, akik, azóta, bizonyára, visszatértek az igazi színházba. Több bolondság után egy nagyobb kép következik. Repülőverseny a címe, az elnök jelenlétében.

Ahogy az elnök bejön, hófehér szakállal, megismerem a kedves, Fallières bácsit (ejtsd: Falíresz); a kép csakugyan régi, s ahogy egymásután jönnek a repülőgépek, észreveszem, hogy nagyon primitívek, még kezdetlegesebbek amaz állapotuknál, amelyben a budapesti versenyen jelentkeztek. Tehát egészen ó a kép. Á, Blériot! De még négy szárnya van a monoplánja propellerének, vagyis a kép abból az időből való, amikor a világhírű még nem volt világhírű, mert nem röpködött át a csatornát. Tehát a rheimsi repülő-versenyt van szerencsém láthatni, a legeslegelső, amit rendeztek. Már is úgy érzem, hogy egy darab történetet pörgetnek elibém a vásznon. Nagyon érdekes. A gépek alacsonyan szállanak, s csak egy kis fotografáló ügyességgel lehet őket a felhőkkel összefüggésbe hozni.

De aztán még történetibbé válik a látványosság. Egy felirat ezt mondja: *Latham*. S egy másik ezt: *Curtiss*. És jönnek ők, akik már nem jönnek, mert hiszen halottak, négy-öt, egymásután, akikről tudom, hogy évekkal utóbb lezuhantak és összetörték magukat halálosan. Latham, a sasorru, sportsipkával a fején lendül be a gépe ülésébe. Mosolyog és int felém a kezével, pedig, ha jól emlékszem, Afrikában bivaly ölte meg. De ő azért vidám, friss és könnyed, nem is tudja, hogy meghalt, s mikor elvégzi a röpködést, elegánsan ugrik ki a masinából s mert tapsol a nép, szépen meghajtja magát.

Ugyanigy cselekszenek a többi halottak is, mind jól érzik magukat, mert sikerült a felszállás, mert az elnök gratulál, s a nők zsebkendőiket lobogtatják. Ahogy berreg a gép, egyre több halott röpköd a levegőben. Egy egész temető. Hazajáró lelkek, szelid kísértetek, akik most a gyerekeket mulattatják. A csontjuk porlad, mindenfelé, a világ különböző részeiben, de, számomra, még egyesültek, hogy röpködjön egy-egy kört, mert szeretik a gyönyörű levegőt hasítani...

A vándor-mozis még évekig hurcolja körül a világon a testüket, mert a film erősebb, mint az ember és hosszabb életű. A film túléli majd még Blériot-t is, aki e pillanatban zuhan le előttem, aztán felkötött karral és bekötött fejjel kerül a képre. Különös, hogy a többinek semmi baja nem történt, csak éppen, hogy holtak egy kicsit, ez a Blériot ellenben a szemem láttára esik le s mégis él, nemcsak él, hanem milliomos is.

Na most. Tünődjem el az ember mulandóságán? Minek? Kint ordít a tenger, az is örök; sóhajtanak a babérfák, ők is hosszabbéletek; s az asztal is túl-él, amely mellett ülök. Vajjon, ha öntudatuk volna s tudnának az örök életükről, hogy' éreznék magukat s nem halnának-e bele a halhatatlanságukba?

Közben vége az előadásnak. A mozis már pakolja a halottad, mert holnap is van egy nap s ő még holnap is élni akar azokból, akik tegnap éltek. Kicsit általánosabbra tágitva: ugyanez az emberi nem története. Nehéz belenyugodni.

A JÁTÉK

CSALNAK

- A Ravasz Oszkár esete...
- Hallgatni, befogni a száját, megnémulni, mert már a hátam közepén nyílt ki szegény Ravasz és még szegényebb esete...
- Miért oly hevesen, ó uram?
- Azért oly hevesen, maga négylábu, mert én tudom azt, amit maga nem tud és amit Pesten minden olyan ember tud, akinek valaha kártya volt a kezében, pedig kinek nem volt itt kártya a kezében, és kinek van egyéb a kezében, mint kártya: én tudom azt, hogy Pest összes klubjaiban, érti-e, az összesekben, mindenütt és kivétel nélkül és állandóan csálnak. Csálnak.
- Csálnak?
- Igen. Ne essen le a székről és ne is meressze rám úgy a szemét, mint két tükörtojást, hanem vegye egyszerűen tudomásul azt a tényt, hogy Budapest összes játékhehelyiségeiben vannak olyan játékosok, akik úgy élnek, mint a csal a vízben.
- Ne vicceleljen.
- Nem viccelgek. Ez a legkomolyabb igazság, ha ebben a városban, vagy tágítsunk rajta: ebben az országban vannak komoly igazságok. Nézze meg a mi klubjainkat, ezeket a ragyogó helyeket, amik úgy ragyognak, ahogy Móricka a ragyogványt elképzei. Hamis bennük a jólétnek minden íze és ízeje, hamis a tapéta, a fotel, a kerevet, csak a hamisjátékos az igazi.
- És mondja, tanár ur, ezt igazán tudja mindenki?
- Tudja. De nem szól. Ezt egyrésztől úgy híjják: száanalom a ligetben, másrésztől úgy: ma neked, holnap lehet, hogy nekem. Vagyis a játékosok egy része azt gondolja, hogy hadd fusson szegény csaló, mikor ugyis olyan szomorú Pesten kártyázni és szomorúbb csalással keresni meg azt a kis nyavalyás kenyeret, amit gipszből és poloskából sütnék a pékek, a másik része meg úgy vélekedik, hogy holnap talán már neki kell csálnia, ha szárazra kerül, hát mit csináljon skandalumot?!
- Azt hiszi?
- Nem hiszem, hanem meg vagyok győződve róla, hogy Budapesten nincs olyan ember, akinek volna mit elveszteni kártyán. S ezenfelül, akinek mégis van, az nem kártyázik. Ellenben kártyáznak a többiek, akik nyerni akarnak. És veszítenek. És hogy ne veszítsenek, vagy hogy ne veszítsenek mindig, hát csálnak-csalogatnak.
- Mit lehetne tenni ellene?
- Semmit. Mert ugyis mindegy. Ennek a városnak züllöttnek kell lennie, hát züllött. Vagy, így, vagy úgy. Mit csináljanak az emberek, mikor rendes életük ugye lehet? Hát kártyáznak, vagy lógnak.
- Mi az: lógnak?
- Ez egy pesti foglalkozás. Az embernek nincs semmi dolga, undorodik önmagától és a többi felebarátjától, elmegy lógni. Lóg, mert ha nem lógna, kénytelen volna fölakasztani magát.
- Ezen se lehet segíteni?

- Se; ezen se. Mert itt nagyon tisztelik a közszabadságot, öreg Schopenhauer bácsi, ha nem tetszett neki valami, nyugodtan rendőrség után kiabált. Mi nem teszszük, mert azt hiszszük, hogy ez denunciáció. Pedig hiába. A klubokat mégis erőszakosan kellene becsukni, az embereket keményen és zordonan kipofozni belőlük...

- Erős szavak.

A tényeknek még erősebbeknek kellene lenniök. Ragaszkodom a pofonhoz és a többi szép régi testi büntetéshez, amit azért mérnék rá az emberekre, hogy megkiméljem őket a sokkal súlyosabb börtöntől. És rendesre verném őket, vagy szeretném, ha volna intelligens közegem, aki fölényen és finoman tudná belepofozni őket a tisztességes életbe.

- És?

- És mikor már husz esztendeig rendben éltek és ez az egész város úgy város, ahogy lennie kellene, akkor visszaadnám nekik a szabadságot, az elzúllás jogát, a klub nevü förtelmet, a monoklit, a pinkát, szóval az egész pocsolyát, amelyből hol ez a rőfögés hallatszik: 'Tessék elhinni, nincs tovább!', hol az a másik, amit kártyaellenes vezércikknek hívnak s ami az előbbinél butább, gonoszabb és erkölcstelenebb.

- Maga nem kártyázik?

- Nem.

- Soha?

- Most nem.

- És azelőtt?

- Azelőtt, mielőtt magával beszélni kezdtem, én is kártyáztam, de most vége.

- A kártyának, mi? Helyes.

- Nem a kártyának, hanem a pénzemnek és esküszöm magának, hogy addig nem is nyulok kártyához, amig...

- ?

- Amig vagy pénzem nem lesz, vagy nem találok valakit, aki hozomra is játszanék velem.

FINIS

Süppeteg keleti-kényelmű nagyteremben, hol minden kéjben uszik, ketten beszélgetnek. *A Krupi* és *A Kliner*. Bemutatom őket, ámbár nagyon valószínű, hogy a fővárosban nincs egyetlen ember, aki ne tudná, mi a krupi és mi a kliner. De hátha van vidéken valahol csak egy ember, aki nem tudja? Azt az egyet is föl kell világosítani. Ezért bemutatom őket.

A krupi, az a krupié, francia helyesírással - mert vannak régiebb műveltségű olvasók is - *croupier*, magyarul gereblyefi, az az ember, akinek mellső végtagjai a fejlődés folyamán egy gereblyével nyultak meg. Ezzel a gereblyével söpri ő be a bakkasztalról a pénzt. S nehogy idegen fogalmakkal dobálódzzam, a bakkasztal: négylábu, zöld posztóval behuzott, ellipszis-alaku asztal, mely körül tizenketten ülnek és ezernégyszázan állnak. A bakkasztalra teszik rá a pénzt.

Ráteszik; egy ember, akit bankárnak nevezünk s akit alább fogok definiálni, valamit csinál a kártyával, valamit mond s akkor a krupié a gereblyével a pénzt behuzza. Ez a bakkjáték, hosszabban: a bakkara (ejtsd: *baccarat*). Később még visszatérek rá. A kliner: a játékos. Illetve olyan ember, aki a játékból él. De azért nem játékos. Ja igaz; kliner: *cleaner*, angol szó, a vacuum cleaner származéka, szivót jelent, pénzszivót, azt az embert, aki a pénzt kiszívja onnan, ahol van. Hol van? A bankárnál van.

A bankár, hogy rátérjek a meghatározásra, az a férfiú, aki a bakkasztal egyik közepén ül, de nem az ellipszis fókuszában, hanem szemben a krupiéval. Mert az ellipszis fókuszában senki sem ül. Csak néha a tompa kétségbeesés. A bankár ül az asztal közepén, bizonyos pénzösszeget vesz ki egy dagadt bukszából, azt leteszi a bakkasztalra, a kártyát keveri, bizonyos jelmondatokat elmond s várja, hogy a krupi begereblyézzé a pénzt.

Mikor a krupi már egy negyedóraig gereblyézett, mikor a bankár pénze már háromszor, hatszor, szóval - matematikailag kifejezve - n-szer, vagy x-szer több, mint eredetileg volt, akkor a bankár elegáns testtartással, sok göggel és reszkető inakkal föláll helyéről és így szól:

- Uraim, a bank elmegy.

Persze nem a Kereskedelmi Bank megy el, vagy az Angol-Osztrák Bank, mert azok nem mennek el, hanem az a pénzösszeg, amit a bankár letett az asztalra s amihez a krupi még n-szer annyit hozzágereblyézett, s amit egyszerűen banknak neveznek, megy el. Azok, akiknek a pénzét a krupi gereblyézte, a tizenkét ülő és az ezernégyszáz álló ember, kórusban ezt kiáltják (Elkárhozottak kara, Faust, II. rész):

- Kosarat a bankárnak!

Hoznak egy érckosarat s az érckosárba a bankár görcsös ujjakkal belemarkolászva azt a bankó-, arany-, ezüst- és zsetón-készletet, melyet fentebb együtt banknak neveztünk. Ad vocem: zsetón. *Jeton*, francia szó, dobbantyú, a francia *jeter* igéből, amely egyszersmind a vizbeveti magát és az elvetemedik igékkel is rokon.

Akinek pénze van és nem tud tőle másként szabadulni, az zsetónt vásárol a kártyabarlangban s a zsetónnal megkönnyíti a krupi munkáját. A zsetónt könnyebb gereblyézni, mint a készpénzt, mert keményebb. Nem papírra, hanem zselatinra van nyomtatva, tehát mosható. Mert gazdaság-elméletileg a bankjegy is csak zsetón, kérdés, nem volna-e okosabb, ha a különböző nemzeti bankok szintén zselatinra nyomtatnák az ötvenes, százas és ezeres számjegyeket.

De ez nem fontos.

Tény, hogy a zsetónok piros, ultrakék és sárga színűek. E színek semmit sem akarnak szimbolizálni. A piros nem jelenti a reményt, a kék nem az eget és a végtelenséget, a sárga nem a

halált és az irigységet. A piros egyszerűen öt koronát, a kék tizet, a sárga huszat jelent. A sárgának még osztriga is a neve, mert biztos, hogy aki a sárgával játszik, életében sohasem kerül többé abba a helyzetbe, hogy osztrigát ehessen.

De ez is mellékes.

Vannak fehér zsetónok is. Ötven, száz, ötszáz és ezer korona értékűek. De, mondom, ez sem tartozik a tárgyra.

A tárgyra az tartozik, hogy a bankár visszavonul. Hová? Egyelőre nem *oda*, egyelőre még nem a börtönbe. Az csak későbbi stádium, amelyet egy paradoxonnal kell megelőznie. S a paradoxon ez: a bankár mindig nyer és addig nyer, míg végül mindenét elveszíti. Akkor kiderül, hogy időközben a nevét belügyminiszteri engedéllyel az idegenhangzású bankárról a magyaros zamatu sikkasztóra változtatta s egy gyorsvonal menetsebességével és erejével ütközött bele a büntetőtörvénykönyvbe.

Ám ott még nem tartunk.

Egyelőre a bankár csak az egyik sarokba vonul, pénzét megolvasandó. A pénzt kiönti egy asztalra. Valaki e pillanatban így szól:

- Majd én.

Ki mondja, hogy „majd én”? A kliner mondta. S már be is nyult a pénzbe és már olvasni is kezdte. Ahogy a rotációs-gépből minden századik ujságpéldánynál egy szám, úgy ugrik ki a bankár pénzéből minden századik koronánál egy korona. Ezzel jelöli a kliner, hogy *száz*. Mert valamivel meg kell jelölni ezt. A korona nem a világűrbe ugrik, hanem a kliner zsebébe.

A kliner munkája fárasztó.

Ne csodáld tehát, hogy ő e munkát szuszogva végzi. A szuszogás a kisebb papír-bankjegyeknek szól, melyek közül egyik-másik az asztalról a földre fujódik. A kliner sohasem visel hosszú, keskeny francia cipőt, hanem mindig széles és tetemes angol cipőt visel, melynek talpával rálép a lefujt bankjegyre.

Betakarja azt.

Ugy hogy annak csücske sem látszik. E bankjegy sorsán nem kell aggódni, nem marad a földön mindörökké. A bankár távozása után a kliner fölveszi a földről, megtisztogatja, megpuszikálja a rajta levő nőalakot és így szól hozzá:

- Apád-anyád idegyöjjön.

Azonban ne siessük el a dolgot. Megelőzőleg a kliner befejezi a pénz olvasását, illetve nem gördit több akadályt annak útjába, hogy a bankár az olvasást befejezze. Megtörténvén ez, a kliner jobbtenyerét előrenyújtja a bankár felé s így szól:

- Valamit az olvasóba.

Nem az olvasóterembe akar eljuttatni valamit, hanem a bankárt szólítja fel arra, hogy pénzt tegyen abba, aki a pénzt megolvasni segített. A bankár erre öt koronától fölfelé menő összegeket nyújt át a kimernek. Ez a klin. Az összeg nem lehet olyan kicsi, hogy a kliner el ne fogadja, s nem lehet olyan nagy, hogy az elfogadás tényét az undor és a megvetés arcjátékával ne kísérje. Az arcjáték után a kliner még ezt is mondja:

- Na és a krupinak?

S ezzel a bankárt egy kötelességére figyelmezteti. Nem ama kötelességére, melylyel a társadalomnak tartozik, hogy tudniillik birái elé álljon, vagy a rája mért börtönbüntetést leülje, mert ez mind későbbi dolog, hanem arra, hogy a gereblyésnek a gereblyézésért pénzt adjon.

Mikor ez is megvan, a kliner egy erősen személyes éli viccet mond, nem leplezván, hogy ő tudja, hogy a bankár, aki most még az izgalomtól nedves, megszáradni végül a fegyházban fog.

Ezekután, hogy a szereplő személyeket kurtán bemutattam, elkezdhetem voltaképpeni témámat, a beszélgetést, mely egy krupi és egy kliner közt egy becsukandó pesti kaszinó pompázatos nagytermében játszódik le. A klubot a rendőrség a jövő héten csukja be, a tulajdonosra már ezen a héten opciót váltott, vagyis őrizet alá helyezte. A játékosok nem mernek feljönni, a kárpitos még nem jött fel, hogy a tulajdonjog-fentartással szállított keleti kényelmet a boltjába visszavigye. Ezért süppedhetnek a krupi és a kliner a puffeteg bőrnyszolyákba (fotel) s miközben rudnyi havannáikból olyan göndör füstfelhőket bocsátanak, mint egy-egy zsidógyermek (ez a göndörségre vonatkozik), lefolytathatják a következő beszélgetést:

A krupi: Puah, puah, becsukunk.

A kliner: Mbe! Én Kairóba megyek a jottomon.

A krupi: Én Indiába, az autómon. Puah, Puah. Szevász.

ZALÁN, A BARÁTOM

- Halotti beszéd -

Hadd legyek megint rossz ujságíró, hadd nyulok vissza ismét az elmúlt hónapok eseményei közé. Bocsássák meg, nem tudok szó nélkül elmenni az Endrei Zalán sápadt és szőke szakállas holtteste mellett, nem tudom csak úgy egyszerűen tudomásul venni, hogy Zalánt, a barátomat, Zürichben elfogták a rendőrök és táviratoztak haza Pestre, hogy fogtak egy szőke magyart, mit csináljanak vele; mire hazulról azt sürgönyözték a zürichieknek, hogy csak küldjék haza Zalánt, mert itthon „eljárás folyik ellene.” Nem, nem, ezt nem lehet csak úgy szimplán elolvasni, mert most már Zalán az istentudja-hanyadik barátom, akit lefognak és becsuknak s ha ez így megy tovább, akkor egyetlen barátom sem marad, valamennyit a börtönben látogathatom csak meg. Mert az utóbbi évek erkölcsi halottjai mind a barátaim voltak; ne úgy tessék érteni, hogy a magánéletben, mert magánéletük nem volt nekik, se a jó Zalánnak, se a kövér Gauzernek, se a sovány Lombos Arturnak. Csak kártyáztam velük, az Otthon-körben, az írók és a hírlapírók körében.

Kártyáztam, hazárdot, nagy pénzben, vagy aránylag nagy pénzben. Én csak a pénzemet vesztettem el annak idején, ami nem is olyan nagy tragédia, hiszen mi pénzem volt nekem? De ők utóbb a becsületüket is elvesztették, s erre nem szabad azt mondani, hogy nem volt nekik, mert igenis volt, mielőtt az Otthon-körben, ahol én is író és hírlapíró vagyok, le nem ültek a kártyaasztal mellé. Igenis volt becsületük, mert a jó Zalán például az én időmben minden olyan kölcsönpénzt megfizetett, amit játékos-kollégák adtak neki. Most is biztosan nem a játékosok pénzével ment el Zürichbe, hanem valamiféle vállalkozókéval. S ha volna az Otthon-körben, írók és hírlapírók közt, valaki, akinek Zalán még tartozik tíz koronájával, nyugodt lehet, Zalán, mihelyt kiszabadul - mert hiszen a halálnak ez a fajtája nem tart örökké - meg fogja fizetni a tíz koronát, meg, még akkor is, ha száz.

Én itt most nyugodtan irhatom ki, hogy az Otthon-körbeli játékot tartom erkölcsi halottaim halál-okának, nyugodtan, mert tagja vagyok a körnek és nem fizetek tagsági díjat, amit a magam dicséretére kell fölemlítenem. Az Otthon-körben, bizony, játszanak hazárdot, sőt bakkot játszanak, de ez nem följelentés, nehogy félreértse valaki. Mert ott szabályosan szabályos a játék s annak, hogy az Otthon-körben ne játsszanak bakkot, annak igazán legfőljebb erkölcsi akadályai lehetnének. Csak erkölcsiek és én nem mondom, hogy ilyen erkölcsi akadályok, bolondságok, megszívlelendők. Nem vagyok én erkölcsprédikátor. Játsszanak csak tovább - és fognak is játszani - mert becsuknivaló ember már olyan igen kevés van s aki van még, azt ugysis egész biztosan becsukják. Az ember név szerint meg tudná nevezni szegényeket. Mert boldogult játékos-karrierem alatt én - csakugy mint a többi társam - megtanultam annak a fölismerését, hogy ki játszik a maga pénzével, ki játssza el a másét. Ezt már négy-öt méterről diagnosztizálni lehet. Az arcára van írva az áldozatnak. Az Otthon-körben legalább. Mert ott mi vagyunk együtt, írók és hírlapírók, civil elemekkel. A sikkasztót mindig a civil-elemek közt kell keresni, mert az író és hírlapíró haj, be szomorú! - sohase kerülhet abban a helyzetbe, hogy más ember pénzét játssza el. Az író és hírlapíró mindig csak azt a pénzt játssza el, amit vagy keservesen megszolgált már, vagy még keservesebben meg fog szolgálni, mert előleg volt. Másféle pénze az írónak és hírlapírónak nincsen. Ennek következtében az író és hírlapíró nyugodtan, vagy legalább is aránylagos nyugodtsággal, az utolsó koronáját is eljátszhatja, el is játssza, isten segítségével, mert legfőljebb csak az a kínos kérdés merül föl lelkében, hogy hogyan fog vacsorázni és honnan szerez majd öt korona kölcsönt, amivel holnap újra játszhatik. Ha közben nem nyer, akkor biztos, hogy nagyobb tőkéje, amit elveszithet, csak elseje után lesz neki. Minden baj, ami érheti, az, hogy eladósodik, már amennyire egy író és hírlapíró, a mai hitelviszonyok és a tőke szűkkeblősége mellett, eladósodhatik. Ezért az írók és hírlapírók bakkjátéka az Otthon-körben a legvidámabb

dolgok közé tartozott, hiszen csak anyagi veszedelmek lebegtek a zöld asztal fölött, erkölcsiek nem.

Más klubokban a bakk vidámsága, ha van ilyen, csak *macabre*, a halál-tánc vidámsága. Az Otthon-körben, az írók és hirlapírók közt, nem volt az. S ez volt a legvészesebb. Itt kedvelték meg a játékot, ezt a másokra halálos játékot, az én elhunyt barátaim, a Lombos, a Gauzer, a Zalán. Élvezet volt nekik játszani ott, ahol honunk legjobbjai tréfálkoztak az asztal körül. De mikor ők elvesztették az utolsó koronájukat, velük baj volt, mert ők a kis kölcsönön tul, még ott álltak annak a lehetősége előtt is, hogy a mások pénzéhez nyuljanak. Nyultak is. És, nem bánom, belemegyek abba, hogy a mások pénzét már nem az Otthon írók és hirlapírók körében játszották el - ámbár ez nem igaz - tény, hogy játékosokká, kártyaszagot lélegző s minden más levegőben magukat rosszul érző játékosokká ott lettek, az Otthon-körben, az írók és hirlapírók körében, velem és a többiekkel kártyáztatván.

Zalán is... a derék jó Zalán; mily sárga volt az arca, mily sárga a szakáll, mily üveges a szeme és mily hegyes a ceruzája. Mert reggelig lehetne beszélni arról, hogy Zalán milyen érdekes és furcsa ember volt és kedves és jó, és a halálra mily régen kiszemelt. De nincs hely... abba kell hagynom. Meghalt az én barátom, isten nyugosztalja.

DÓPING

- Csöndes beszélgetés. -

(A beszélgetést két előkelő ló folytatja egy gyönyörű istállónak két egymás mellett fekvő boxában. E lovak már megették az esti abrakporciójukat, megitták a maguk vödöröske vizét s miközben a lovászgyerek, aki távolról sem olyan intelligens, mint ők, horkol és szerelemről álmodik, e két ló megbeszéli a napi-eseményeket. Hogy én megértem, amit beszélnek? E pillanatban nem jut eszembe, hogy hijják a magyar népmeséknek azt a fűvét, amelynek az a csudatékony ereje van, hogy aki a birtokába jutott: érti állatok és növények szavát. Tehát nem hazudom azt, hogy e fű nálam van. Hanem csak annyit mondok, hogy napközben annyi számár beszédet hallok és megértem őket, mért ne érteném meg este, amit okos lovak csevegnek. Ne tessék haragudni, hogy a banális *Első Ló* és *Második Ló* vinyettájú megszólítást alkalmazom, de az olvasónak nem szabad elfelejtenie egy percig sem, hogy lovak beszélnek egymással. Mert a lovak esetleg egy-egy egyszerűbb ostobaságot is fognak mondani és akkor azt lehetne hinni, hogy mégis csak emberek intézik egymáshoz a szót.)

Első ló: Most rájöttek a doppingra és most nagy kavarodás lesz miatta. A trénerünket elkergetik, a lovásziuknak kihúzzák a fülét s egy állatorvos fog molesztálni bennünket állandó jelenlétével, egy állatorvos, aki inkább állat, mint orvos s akit már régen fel kellett volna ruházni a doktori címmel, mert éppugy nem ért a mesterségéhez, mint az emberek orvosai.

Második ló: Hagyjuk az orvos-problémát, amit majd más alkalommal intézhetünk el, maradjunk meg a doppingnál és mondja meg ön nekem, hogy valóban megbotránkozik-e rajta?

Első ló: Meg. A lapok is azt írják, hogy botrány, hogy felháborító skandalum, hogy...

Második ló: Ne folytassa. Nem kell mindent készpénznek venni, amit a lapok irnak, ámbár, amit irnak, valóban majdnem mindig készpénz. De nem az olvasónak, hanem a kiadónak. Kérdem én öntől, mint józan és belátásos lótól: mi a dopping?

Első ló: A dopping nem egyéb, mint a bennünk lovakban lévő képességek mesterséges felfokozása.

Második ló: Az. Csakugyan az. Vajjon az a képesség, amit mesterségesen felfokoztak: nem a mi képességünk-e? Ki futja azt, amit én futok, ha izgatószeret kaptam? A szomszéd? Nem. Hanem én. Tud-e ön ugy futni, ha izgatószeret kap, mint én? Nem tud. Vagy jobban tud. Egyformán futni semmi esetre sem fogunk, ha pontosan ugyanannyi izgatószeret adnak is be önnek, mint nekem. Ha pezsgőt iszom, én egészen másforma ló vagyok, mint ön. Az emberek sem egyformák, mikor isznak. Az egyik röpdülni szeretne ilyenkor, a másik egyetemi tanár akarna lenni, a harmadik népdalokat dalol, a negyediktől harapófogóval sem lehetne egyetlen szót kihuzni. De ezt csak ugy mellékesen jegyeztem meg. A lényeg a következő: Vannak képességek, amiket csak az izgatószeret kényszeritenek ki az emberekből. Ön ismeri nyilván Poe Edgar poézisét? Nagyon sok ló ismeri. Ime, abban nincs egyetlen sor sem, amit írójuk józan fővel vetett volna papírra. De a nevezett költő értékének megítélésénél ez a szempont sohasem játszott szerepet. Mert a versek szépek. Ki mondaná, hogy nem Poe írta őket, hanem az izgatószeret? És aki mondaná, helyesen beszélne-e? Nem kell-e örvendenie az emberiségnek, amikor olyan kincsekhez jut, amiknek alkohol, ópium, morfium vagy hasis a bányászai? Amit az ember álmodik alkoholtól, ópiumtól és morfiumtól: az alkohol, az ópium, a morfium álmodta-e? Továbbá minden ember ugyanazt álmodja-e ugyanattól az izgató ágenstől?

Első ló: Ágens az ügynök, mi?

Második ló: Ez esetben nem ügynök.

Első ló: Egyszer ügynök, egyszer nem?

Második ló: Különben, ha akarja: ügynök. Az az ügynök, aki elmegy az agyhoz és megköt vele egy olyan üzletet, amit e személyes érintkezés nélkül megkötni lehetetlen lett volna. Rábeszéli az agyat valamely olyan termelésre, ami különben esze ágában vagy esze tekervényében sem lett volna. És ebből olyan nagyszerű dolgok támadnak, amiket az emberiség még egyetlen esetben sem utasított vissza. Honoré Balsac feketekávéja, Edgar Poe szilvórium, Oscar Wilde morfinja: csupa dopping. Hol jelentettek be óvást ellenük?

Első ló: Igazságnak látszik.

Második ló: Nemcsak látszik, hanem az is. Már most vannak emberek, akiknek nincs szükségük izgatószerre ahhoz, hogy alkossanak. Nagyon örvendek. De vannak olyanok is, akik az izgatószer nélkül megmozdulni sem tudnak. De tessék várni. Megkapják a doppingot s akkor repül az elméjük. Ohó! Ne gondolja, hogy mindegyiké! A szegény riporterkerülő magába-spriccelheti Arábia minden fűszerét, felöntheti egész Epernay városát, összes gyárhelyiségeivel és pincéivel együtt, fantáziája mégse lesz, csak hazudni fog, két méterrel a tenger színe fölött. S valamely generálisból akkor sem lesz Moltke, ha leleget egy egész kert zöld mákot, amely tudvalevőleg ópiumtartalmu. És vannak híres magyar politikusok, akikbe az egyesült európai orvostudomány sem tudná beleizgatni, hogy minden mondatban alanyt is, állítmányt is mondjanak. Ön tudja a francia közmondást: *Ou il n'y a rien, le roi perd son royaume*. Ez magyarul is megvan, noha nem ilyen érdekesen. *Ahol nincs, ott ne keress*. A dopping nem olt bele képességeket senkibe, csak megmutatja őket, ha vannak. Mit mondjak önnek: a mikroszkóp a természettudomány doppingja, a távcső a csillagászaté. Amikor kitalálták őket, voltak is, akik csalást emlegettek. És dopping a gőz, amely hatvan kilométerrel viszi az embert, és a benzin, amely százhuszszal rántja tova *ma*, holnap talán kétszázal.

Első ló: Tehát mit gondol ön?

Második ló: Én a következőket gondolom. Az, hogy mi futunk, fölösleges. De csak úgy fölösleges, ahogy fölösleges regényt írni, szinpadon szindarabokat játszani, ebéd közben ötleteket mondani. Mindezeket az emberek mégis gyakorolják, mert hozzátartozik az embervoltukhoz. Nos, mi futunk, mert mi lovak vagyunk, azt mondják, hogyha megyés-püspökök volnánk, akkor nem futnánk. Ha futunk, akkor fussunk minél sebesebben.

Első ló: Vagyis?

Második ló: Nagyon egyszerű. Tessék minden lovat dópolni. Lesznek, akik nem bírják ki; ezek dopping nélkül tudnak kitűnően futni és lesznek, akik a doppinggal ragyogó eredményeket futnak bele a történet évlapjaiba.

Első ló: De kedves jó uram, mi lesz a fogadásokkal?

Második ló: Ezt ne említse, mert dühbe ugrom. Ki mondta az embereknek, hogy fogadjanak? Ki áll oda a költő mellé, mikor a tollat kezébe veszi, hogy fogadjon: hosszú novellát ír-e, vagy rövidet, bárgyu történetet, vagy ostobát, vagy esetleg társadalmi regényt, amitől az isten mentsen meg bennünket. És aztán ön azt hiszi, hogy amikor nem dópolnak bennünket, akkor mi úgy futunk, ahogy tudunk, ahogy a lábunk tehetségéből lelik. Tudja ön, mi a zsoké csizmája? Tudja ön, mit suttog a bokor, ha megrezzenti a szellő és mit suttog az *owner* a trénernek, a tréner a zsokénak, mikor a mázsálónál harangoznak? Tudja ön, mit izent Kossuth Lajos és tudja-e, hogy mit izen a bukméker, ha egy-egy ló tul van terhelve nála? Mindezt ön nem tudja, tehát semmit sem tud. A doppinggal a ló csalja meg a publikumot, de hányszor csalják meg a lovat? A szügyem elfacsarodik, ha rágondolok, hányszor lehettem volna első, egy deci spriccel és egy deka morfin nélkül, amikor jó utolsónak kellett lennem. És akkor olvasnom kellett, amit a sporttudósítók összeírtak rólam. Pedig keserves az!

Első ló: Miért, miért?

Második ló: Mert én ló vagyok és megtanultam olvasni, de azok úgy lovak, hogy még írni sem tudtak megtanulni.

KÖZGAZDASÁG

APOKALIPSZIS

- Gazdasági életünk...

- Ugyan, hagyjon békén gazdasági életünkkel. Csak nem gondolja, hogy az, hogy mindennap meghal tizenhárom cég, az gazdasági élet? Ha ez csakugyan gazdasági élet, akkor kíváncsi vagyok a gazdasági halálra. A bécsi hitelezők védegylete, azt hiszem, így hívják, átalakult pomp-fünéberré, amely nem foglalkozik egyébbel, csak magyar kereskedők ravatalozásával. A börzén minden délelőtt ekzekutálnak s a pénzemberek csodálkozva néznek egymásra. Azon csodálkozik az egyik, hogy a másik él még, de a másik még jobban csodálkozik rajt, hogy az egyik is él. Ha valaki az utcán nagyon siet, meg se kérdezze tőle, hogy hova, hova, mert biztos, hogy csődbe megy az illető. Á, megszűntek azok a szép idők, mikor minden ember pénz után szaladgált, a hitelezőit kapacitálta, a váltóit prolongálta, szóval küzdött a létért.

Budapesten Darwin hagyatékának egyik felét megütötte a guta. Mit, létért való küzdelem? Ez nincs. Most, ha lejár a váltó, ha kong a határidő, az emberek szépen lehajtják a fejüket és mennek a gilotin alá. Emlékszik maga a francia forradalomnak azokra a képeire, amiken kurta kis szekerek vitték a szép hosszunyaku mágnásokat Samson mester plein-air műhelye felé? Ha emlékszik, vegye tudomásul, hogy ez játszódik le minden reggel városunkban. Csak éppen az emberek nem tudnak róla, vagy nem akarják tudomásul venni. Itt a rémuralom, de nem vesszük észre, mert a rémurakat sem ismerjük. Azelőtt hirtelen jött az ilyesmi. Krahhnak hívták és a magyar gazdasági életnek körülbelül minden tizedik esztendőben volt egy ilyen krahhja, amely után a cselédszerzők ismét cselédeket szereztek, a hordárok hordtak, a pertliárusok ismét pertliztek. Mert a krahh előtt mindegyik egy-egy sarokházra tett szert, ki az Andrassy-uton, ki a köruton. A krahh aztán visszarugta őket, ahogymondják, az élet mélységeibe.

De most már krahh nincs, illetve nincs egy nagy krahh, amely után kezdődik a romok eltakarítása és az újabb építkezés, hanem, mint a rosszindulatu földrengéseknél, egy év óta mindennap ludbőröz a föld háta és lerázza magáról a legszebb és legrégebbi cégeket. Angliában van főpecsétőr, de a magyar kereskedelembe és iparba már van egy nagy fekete tábla, a táblán kis szegek - mint a hotelek portási fülkéjében - és jönnek a kereskedők és iparnokok s halkan beadják a kulcsot a kis ablakon át a főkulcs-őr kezébe. Aki nem halt meg tegnap, az meghal holnap, de biztosan nem éli túl a holnapután. Vannak akik a világ végéről beszélnek a magyar glóbusz számára, s a tatárjárás és a mohácsi vész csak jelentéktelen incidensek ahhoz képest, ami most történőben van.

Hogy is mondják a történetírók, mikor XV. Lajos uralkodása alatt a népről beszélnek? „A nép nyomora már minden elképzelhetőt felülmúlt!” Igen, ma is felülmúlt. A nép már ott tart, hogy nem iszik annyi pálinkát, amennyire az államnak szüksége volna. Tudja-e, mit jelent ez? A nép már régen lemondott az emberséges élet összes feltételeiről. Rosszul lakott, rosszul ruházkodott, rosszul táplálkozott, de az utolsó percekig jól ivott. Most ennek is vége, s talán nem tévednek, akik azt hiszik, hogy 1915. január elsején a nap már föl sem kél a keleti égboltozaton. Minek sütnie egy végképp kijózanodott nép ráncosbőrű hasára, minek sütnie egy országra, amelyben a *nincs* már annyira konszolidálódott, hogy csak ő *van*, minden egyéb tengődik csupán? A nép nem iszik pálinkát s a magyar államvasut harmadosztályu kocsikat járat az ő gyorsvonatain. Mit gondol, miért? Mert az utóbbi hónapokban csak az első osztályban utaztak az emberek, kizárólag szabadjegyesek, főispánok, képviselők és ujságírók, s a második osztályt a fene se vette igénybe. Gyorsan el kellett tehát rendelni a harmadik osztályt, nehogy be kelljen szüntetni a forgalmat. Az idők jelének vegye azt is, hogy a balatoni vendéglősök összeültek és kimondták, hogy jövőre már olcsóbbak lesznek. Érezték, hogy a

bőr, ami az idén a kezükben maradt, visszavonhatatlanul az utolsó, s hogyha valamit nem csinálnak, jövőre akár ki is ihatják a Balatont, senkisé is majd megfürödni benne.

Ah, ami pénzük még szeptember elsején volt az embereknek, azt kiadták iskoláskönyvekre, s ami még azonfelül maradt, azon egy pikolót ittak abban a legújabb ragyogó pesti kávéházban, amely sietett kinyitni kapuit, mielőtt a magyar világegyetem bemondaná a nagy fajeramtot. Ez a pikoló éppen akkor érte el a maximumot, mikor a gazdasági hőmérő a minimumra zuhant. Tudja, mit mondanak? Hogy a színházak pénztárosnői nem ismerik már az embert, s az igazgatók állandóan Brehm Emlősök című kötetéből mutogatják nekik, hogy milyen az ember (homo sapiens), hogy ha véletlenül mégis eljönne jegyért *egy*, a pénztárosnő segítségért ne kiabáljon. Primadonnák táncolnak és énekelnek s a jegyszedők méla undorral tapsintanak egyet a felvonás végén, ők is érzik, hogy nemsokára vége a komédiának, a függöny utoljára megy össze, s hogy amikor egészen-egészen vége lesz az előadásnak, akkor a páholyokból a koporsóba tolongó elegáns emberek már borravalót sem fognak adni kabátjuk fölsegítőjének. Csak én örülök, mert én végignéztem az egész hatalmas temetést, s mikor a nagy kocsin már mindenki el lesz helyezve, felülök a bakra, pattantok az ostorral és kikocogtatom az egész társaságot a kellemes fekvésű rákosi temetőbe. Parancsol még valamit gazdasági életünkről?

- Köszönöm. Majd feltámadás után.

A 3 IDEGENEK

Három idegenek jöttek napjainkban Budapestre, közülük kettő milliomos francia, aki azért jött, mert azt hitte, hogy üzletet fog kötni itt, s velük egy magyar, aki már husz év óta van Párisban s jobban tud franciául, mint magyarul. Idegennek számít. Az első estéjük történetét fogom elmondani. Okulásul. A három idegenek a nyugoti pályaudvaron érkeztek, a bécsi gyorsvonattal, első osztályon, előkelő podgyászszal. Mert franciául beszéltek, azonnal gyanusaknak látszottak, minek következtében a pályaudvari fináncok a három idegenek összesen tizenkét darab kofferjét egytől-egyig nemcsak kinyitatták, hanem kipakkolták, s a bennük levő külön holmikat, mint parfüm-neszeszert, esernyőtokot, extra kiürítették. A két igazi idegen csodálkozott ugyan ezen, de azt hitte, hogy csak szigorú vámvizsgálattal van dolga, noha sok országhatáron át utazván, megszokta már, hogy a vámvizsgálat udvarias formaságok közt perdül le a határon, a finánc legföljebb ha belenéz a kofferbe; ha belenyul, az már nagy ritkaság, de az összes csomagok teljes kipakkolása - hát ez nem igen szokott előfordulni. A harmadik, a magyar-francia csak nézte és hallgatott, mert tudta, hogy nem vámvizsgálat van, hanem csak fogyasztási adó alá eső cikket kereshetnek a budapesti fináncok. Bort, sört, sonkát pedig nem igen szállítanak az emberek, ha még olyan idegenek is, rézveretű, nagyszerű kofferekben. Mikor az eljárásnak vége volt, a három idegenek felültek egy taxiautóra s elgördültek Budapest egyik legelőkelőbb hotele elé, s mikor kiszálltak, örömmel állapították meg, hogy a taxi-óra podgyászpótdijakkal együtt négy korona nyolcvan fillért mutatott. Mégis megkérdezték azonban a soffőrt, hogy mi jár neki.

- *Kilenc* korona - felelte a soffőr.

A három idegenek kaptak három szobát, jó szobát a hotelben, bár, igaz, hogy a három szoba napi ára *százhatvanöt* korona volt, s a három idegenek úgy vélték, hogy ez talán mégsem olcsó. Mert éhesek voltak s mert este volt, s mert nem akartak szmokingba öltözni, elhatározták, hogy nem a hotelben vacsoráznak, hanem a hotelen kívül, szerényebb helyen. Bementek tehát egy középfinom resztoranba és ott középfinom vacsorát fogyasztottak, melynek az ára fizetéskor *negyvennyolc* korona lett volna. A három idegenek sokallották egy kicsit ezt az összeget, revízió alá vették a számlát s tételről-tételre menvén kiderült, hogy a számlájuk a legjobb akarattal sem tud harminckét koronán tulmenni; ami - tekintettel arra, hogy nagyon szerényen és igen rosszul vacsoráztak - még mindig tisztességes összegnek mondható.

A három idegeneknek kicsit elkomorult a kedvük, de azért mentek tovább. Ugy vélték, rossz a ruhájuk, azért történik velük ilyesmi. Visszamentek a hotelbe, átöltöztek és úgy indultak ki az éjszakába. A portással egy autótaxit fűttenytettek elő, az autótaxiba beültek, s mikor beültek, látták, hogy az ugrifüles óra máris három korona ötven filléren áll. Kiszálltak tehát az autóból, mert már kezdték a dolgot nehezményezni s gyalog sétáltak a városban vagy másfél órát. Nagyon tetszett nekik minden. Éjfél tájban, hogy megnézzék a híres budapesti éjszakát, fölmentek a legelőkelőbb budapesti mulatóhelyek egyikébe, s mert látták, hogy a közönség válogatott, a környezet elegáns, azt hitték, kötelességük egy üveg francia pezsgőt rendelni. Franciául beszéltek közben. A pezsgőt megkapták, de felbontva, dugó és vinyetta nélkül, persze nem franciát, hanem valami savanyu lötyöt, de azért nem haragudtak, mert ugysem akartak inni. Szépen letették a ki nem ivott pezsgőt a székek alá. Félóra múlva fizetni akartak.

- Két üveg francia - mondta a közeg.

- Egy volt - mondták a három idegenek és elhallgatták, hogy az sem volt francia.

- Kettő volt - mondta a közeg és a szék alá mutatott, ahol ekkor már valóban két üveg állott. Az egyik csakugyan üres volt.

A három idegenek kifizették a számlájukat, mely ötvenegynehány koronát tett ki borraavalóssal, és hazamentek lefeküdni.

Másnap fölkeltek.

De nemcsak fölkeltek, hanem el is utaztak. Ketten; azok a ketten, akik üzletet kötni jöttek ide. Nem is szóltak semmit, nem is mondták, hogy nem kötnek üzletet ebben a városban, amelyben mindenki, akivel negyedfél órán belül dolguk volt, meg akarta csinálni őket. A harmadik még ittmaradt egy napig, mert okvetlen elintézendő dolga volt. A másik kettő Bécsben várta meg. Ezt az *egy* várási napot sem akarták kedves körükben tölteni.

Ez a három idegenek szomorú nótája.

A HORTOBÁGY

Parcellázzák a Hortobágyot. Még nem sokat lehetett olvasni róla, még keveset kellett boszankodni miatta. A lírai költő, a kis bárgyu, még nem látta az ujsághirt, még nem jelentkezhettek az ő méla gügyögésével, mely a Hortobágy poézisét siratja el, a végtelen rónát, a végtelen kanászszal, ki csürhéje nyelére támaszkodva néz bele a délibáb tündérvárosokat ringató vizébe. Még nem akadt a szemembe ez a szó, hogy *puszt*a, még nem idézték a fejemre sem Petőfit sem Tompát, akik annyi szépet tudtak e síkságról s akiket olyan hangulatosan lehet idézni egy-egy *kopf*-ban, azaz fejcikkben, amit legjobban akkor tud megírni mélabura kiküldött munkatársunk, ha előbb teljesen elvesztette a fejét.

Ma még pőrén áll itt a tény, hogy a Hortobágyot parcellázzák. Hogy láttam-e a Hortobágyot? Valószínűleg láttam, hisz átutaztam már Debreczenen s aki átutazott Debreczenen, az látta a Hortobágyot, mert látta, hogy semmitse lát, kutágason, cserényen, karámon, ménesen, gulyán kívül. Bevallom, hogy én még délibábot sem láttam, pedig ez nagyon-nagyon szép lehet, amint kiváló magyar szerzők írásai tanúsítják. Olyan szép, hogy e mai nemzedéknek már nem adatott látnia.

Mi nem érdemeljük már meg a Hortobágyot és nem szolgáltunk rá a délibábra. A mi Hortobágyunk a végtelen város, amely csak akkora, mint a tenyerem, de az álhaladásnak, az igazi nyomornak, a hamis fénynek és a valóságos utálatnak határtalan változatait és lehetőségeit zárja uccáinak piszkos szelencéjébe. E végtelen város, melynek szikes földjét szárazra szitta a szegénység kánikulája, melyben csak itt-ott ágaskodik egy-egy bank és szövetkezet kutgéme, azzal az elvetemedett szándékkal, hogy a rekkent talajból még kipiócázzon valamit, e város, melyben entellektüellek csordái legelésznek, ujságpapír-vályuból szürcsölvén feketéjüket, mely nem kávétól, hanem elszántságtól, céltalanságtól és epétől fekete. Ez a város, melyet nem a nemzeti vagyon kőkockáira, hanem nemzetközi szegénységi bizonyítványok papírlapjaira építettek; melyben nem jól élünk és rosszul halunk meg; mely mefisztói nevetéssel fácánpecsenyét kínál Jób szemétdombján evesedő lakójának, ki már annyira zsugorodt-gyomru, hogy a jó kenyeret sem bírná megemészteni.

A mi délibábunk a lélek vizein reszkető álomkép, ezer koronáról, vagy még kevesebb koronáról, nyugodalmas életről, talpalatnyi pozícióról, amit nem tép ki alólunk minden második esztendőben annak a vékony-vékony pénzerecskének az odábrándulása, amely erecske lent szalad, valahol mélyen nyomoruságunk homokja alatt. A mi délibábunk...

Eh, ne beszéljünk róla. Beszéljünk a Hortobágyról és örüljünk neki, hogy a Hortobágyot parcellázzák. Legyünk nagyképűek és feszítsük a fülünket a semmibe, hátha meghalljuk az idő szárnyának suhogását. Talán kezdődik itt valami, ami nem a vég, mert annak a kezdetén már jóval túljárunk. Talán most zökken az éjszakában szekerünk arra az országútra, amely vezet valahová. Talán nemcsak a Hortobágyot parcellázzák, hanem az összes hortobágyokat, a területieket, amiket éhesen áll körül a paraszt, mielőtt végképp visszarokkanna a földtelenség szegénységébe, reménytelenségébe és közönyébe; és a lelkieket, melyeknek határán kétségbeesve tévelyeg az ur, mielőtt beletörödnék a végleges elparlagiasodásba.

Parcellázzunk; lehet, hogy nem is késő. Azt mondják, hogy népek nem halnak meg és halott népeknek úgy sincs mit meghalniuk. Ugy, ahogy hatalmas darabokban volt együtt az országunk: nem tudtunk vele mit csinálni. Kicsinyek és gyöngék voltunk hozzá; úgy látszik. Megesik, hogy apró részletekből jobban össze tudjuk állítani. Jobban a kezünkre van. Parcellákból összerakosgatjuk az egységes és erős magyar államot, amelynek vasmarka van és érchomloka, de nem azért, hogy a vasmarkával szemérmetlenül nyuljon a zsebünkbe, összeragasztgatjuk a magyar társadalmat, ami több egy asztaltársaságnál, egy kerületi körnél,

egy demokrata-klubbnál és egy nemzeti kaszinónál is. Igyekezzünk; talán összehozzuk a tudományt, amely van, de csendes, a művészetet, amely nincs, de hangos, az irodalmat, amely van is, hangos is, de ha csendesebb volna, sokkal jobban *lenne*.

Elnézem magunkat, derék magyarokat, akik még mindenek lehetünk, mert semmik se voltunk, mindent csinálhatunk, mert semmit se csináltunk, a jövőbe léphetünk, mert ki vagyunk dobva a jelenből, mindent megszerezhetünk, mert minden másoknál van most. Higgyék el, ha mi nem volnánk, minket ki kellene találni, ami nem is olyan nagy munka, mint amit mi már elvégeztünk, mert hogy ne legyünk, azt mi már kitaláltuk.

A Hortobágyot parcellázzák és én remélem, hogy a lexikon összes adatai megváltoznak ezzel. A lexikon azt mondja, hogy ,a marhára nézve egyébként nem jó, hogy árnyékot adó fa és védelmet nyújtó épület alig van a pusztán.’ Parancsoljon a marha. Építünk neki fát, ha kell, mahagónit; és ültetünk neki házat, ha muszáj, kulturpalotát. És hogy ,régi költészetéből a Hortobágy már sokat veszített.’ Parancsoljon a költészet. Építünk neki új legelőt, szénával, amely nappal szép, éjjel lágy; izsóppal, ezerjófűvei, metaforával, inverzióval; kihuzható fióku honoráriumokkal. Mindent megcsinálunk, csak igazán parcellázzák a Hortobágyot és ne azoknak adjanak még tiz holdat, akiknek már van száz, inkább azoknak százat, akiknek tiz sincs. Adjanak nekünk földet, fűvet, vizet, hogy kiki azzal élhessen belőlük, ami természetének legjobban megfelel.

A VASPIAC

Csendesen beszélgetünk barátommal, a színházigazgatóval.

Igazgató: Ördög bujjék a vaspiacba.

Én (csodálkozva): Mibe, kérem?

Igazgató: A vaspiacba.

Én: Mi baja magának a vaspiaccal?

Igazgató: A vaspiac ellanyhult.

Én: Vaspapirjai vannak talán?

Igazgató: Ugyan! A vaspiac ellanyhult, s ennek következtében olyan rossz hete lesz a színháznak, hogy a nézőtéren még az apagyilkosnak is meg fogok bocsátani, olyan kevesen lesznek a nézők.

Én: Pont a vaspiac miatt?

Igazgató: Kizárólag. Maguknak, távolálló embereknek, ködlő sejtelmük sincs arról, hogyan befolyásolja egy gazdasági esemény az én nézőteremet.

Én: De a vaspiac!?

Igazgató: Az, az. A vaspiac is. Vagy a vaspiac legjobban. Tud ön valamit a börzéről?

Én: Egy keveset.

Igazgató: Akkor figyeljen ide, le fogom vezetni önnek a vaspiacból eredő katasztrófát.

Én: Fül vagyok.

Igazgató: Olvasta, ugy-e, hogy a vaspiac ellanyhult?

Én: Olvastam. Ezen már túl volnánk.

Igazgató: Mit jelent ez? Ez azt jelenti, hogy a vaspapírok lementek.

Én: De hisz olyan kevés embernek van vaspapirja. Nekem sincs, magának sincs.

Igazgató: Vannak, akiknek van. Ezeket a vaspapírokat a tőzsdén exekutálják. Kényszereladást rendeznek belőlük.

Én: No. Ez kellemetlen annak a néhány embernek, akinek vaspapirja volt. Az a néhány ember nem jön színházba.

Igazgató: Csak lassan. Arról a néhány emberről szívesen lemondanék. Sőt lemondanék a vasgyárak igazgatóiról és tisztviselőiről is, mert azok, nemde, nem mennek színházba, ha a vaspiac lanya?

Én: Igaz. De még ez sem nagy kontingens.

Igazgató: Figyeljen csak. Azt hiszi ön, hogy van olyan ember, akinek kizárólag vaspapirja volt?

Én: Aligha. Akinek vaspapirja van, annak van egyebe is.

Igazgató: Ugy van, uram. Mikor tehát a vaspapírokat eladják kényszerárverésen, ugyanakkor eladják a többi papírokat is ugyanugy. Van ember, akinek volt néhány darab Általánosa, a vas mellett; van, akinek volt Országosa; van, akinek Első Magyarja, van, akinek Utolsó Magyarja...

Én: Valóban.

Igazgató: Tehát az eladott vaspapirokkal együtt körülbelül minden budapesti intézet papirjai kényszer módon kerülnek eladásra. Mit gondol, kellemes-e ez az igazgatóknak?

Én: Dehogy. Kellemetlen.

Igazgató: Eszerint az összes budapesti vállalatok és intézetek igazgatói a legrosszabb hangulatban vannak. Elhiszi?

Én: El. Nincs benne semmi hihetetlen.

Igazgató: Ha az igazgatóknak rossz kedvük van, a mai bizonytalan helyzetben, a hivatalnokok félnek. Nem tudják, mi baj. Az állások bizonytalanokká gyengülnek. Lehet hogy már holnap - így érzik - megjön a felmondás. A nagyfizetésűek azért félnek, mert tudják, hogy a nagyfizetésű embertől szívesen szabadul a gazdája. A kisfizetésűek azért, mert tudják, hogy a kisembert könnyen kilógatják. Mind félnek. Megye-e színházba az, aki az egzisztenciáját félti?

Én: Nem megy, ó Szókratész.

Igazgató: Tehát ezen a héten az összes bankok, részvénytársaságok, pénzintézetek és egyéb pénzügyi vállalkozások összes alkalmazottjai nem jönnek színházba, hogy megnézzék a Kék Cinege című szenzációs darabomat. Pedig jó darab; ám az embereknek, ezeknek az embereknek, golyó van a hasukban, tehát nem jönnek. Azt mondják, hogy süssem meg a Kék Cinegét, majd megnézik később, a darab jó, ezt olvasták, tehát menni fog később is, ráérnek megnézni. Ez a szám, már a be-nem-jövők száma, igen tekintélyes. Belátja?

Én: Be.

Igazgató: De még nem vagyunk készen. Ez csak a társadalom egy rétege. Azonban a társadalomnak ez a rétege nem tartja titokban, hogy ő nem megy ezen a héten színházba. Nem is tarthatja, mert megkérdezik tőle, hogy megy-e? Kénytelen megmondani, hogy nem megy. Itt a veszedelem. Az egész művelt középosztály, vagyis az én aranyos publikumom, megtudja, hogy ez a réteg nem megy színházba. Már pedig, ha a másik nem megy, akkor nekem sem érdemes mennem, mert a színház par-excellence utánzási dolog. Azért kell nekem színházba mennem, mert a másik is megy. Ott kell lennem, hogy a másik lássa, hogy én is ott vagyok. Ha a másik nem látja, akkor nem érdemes ott lennem. Vagyis a Kék Cinegének ezen a héten nem lesz publikuma.

Én: Jó, jó. Van jövő hét is a világon.

Igazgató: Itt a másik baj. Mert a Kék Cinegének nem lesz ugyan publikuma, de azért néhány ember mégis csak be fog ülni a nézőteremre.

Én: Örüljön neki. Tiszta haszon.

Igazgató: Dehogy is haszon. Irtózatosságot kár. Az a néhány ember beül és látja, hogy ő csak néhány. A ház üres, a hangulat rossz, a darab gyatrának látszik, ami nem is olyan nehéz dolog. Bár, mondom, alapjában jó darab és *eddig* csinált is házakat. Az a néhány ember azonban, aki nagyon kinosan érezte magát színházamban, kiviszi a híret annak, hogy nem volt közönség. Mért nincs közönség? kérdik az emberek. Azért, mert a darab megbukott. Ez, higgye el nekem, futótüzként terjed el a városban. Ez. Maga a futótűz sem terjed annyira futótüzként, mint ez a hír.

Én: Tragikus.

Igazgató: Bizony. Jövő héten már megerősödik a vaspiac, adja Isten, hogy így legyen; nem haragusznak a bankigazgatók; megkönnyebbülten lélekzenek fel a tisztviselők. Mindenki menne már színházba. De mért menjen egy bukott darabhoz? Megvárják, amíg leveszem a

müSORRÓL a Kék Cinegét. És én kénytelen vagyok levenni a Kék Cinegét, amely sláger volt és kitűzni a Piros Papucsot.

Én: Hát ez baj?

Igazgató: Hogyne volna baj. A Piros Papucs igazán megbukhatik, a második napon nincs rá közönségem, egymásután két bukásom van, minek következtében a harmadik darabom biztosan megbukik, még ha jó is, s így tönkrement a szezonom, mehetek csődbe, mert november első hetében a vaspiac két napra ellanyhult.

Én: Nahát mit csinál mégis?

Igazgató: Megmondom, de el ne árulja a konkurenciának. Este nem tartok előadást, de az előcsarnokot kivilágítom és kiakasztom a minden jegy elkeltét hirdető táblát.

Én: És akik mégis eljönnek jegyért?

Igazgató: Azoknak nem adok. Azt mondom, hogy nincs, sőt már az egész hétre nem kapható. Ettől nagyszerű hire szalad a Kék Cinegének. Még az eddiginél is jobb, s mikor a jövő héten tényleg játszatok, dűlni fog a publikum.

Én: Zseniális.

Igazgató: Az. Föltéve hogy az emberek nem mondják magukban azt, hogy ehhez a darabomhoz már úgy sem kapnak jegyet, hát megvárják a másikat. Mert, tudja, arra, hogy az emberek színházba menjenek, legfőljebb *egy* ok van, vagy annyi sincs, de hogy *ne* menjenek színházba, arra több ok van, mint ahány csillag az égen és fűszál Délamerika állattenyésztő legelőin.

A BÖRZESZTRÁJK

- És most itt áll az egész oknyomozó történelem a kétségbeesés örvényének rőt sziklapartjain.
- Mondja még egyszer s aztán mondja meg miért.
- Még egyszer nem mondom, mert egyszer is olyan gyönyörű volt, hogy szinte égette a számat. De a miéltre válaszolok. A történelem, az oknyomozó, azért van a fentebb találó vonásokkal vázolt helyzetben, mert el kell könyvelnie a börzesztrájk faktumát, anélkül hogy az okot akár a Pinkerton-iroda dedetektivjeivel is ki tudná nyomozni.
- Mindenki tudja az okot.
- Igen; mindenki tud egy-egy okot, de az igazi okról senkisémmel beszélni.
- Kegyed tudja az igazit?
- Kegyem tudja.
- Oszsza meg velem.
- Azt teszem azonnal. Az igazi ok felekezeti forrásból buggyan.
- Érdekes!
- Nagyon érdekes. A börze ugyanis többfelekezeti.
- Hihetetlen.
- Mégis el kell hinnie. A börze két részre oszlik felekezetiileg. Vannak ott olyanok, akik a bevett börzevallást követik.
- Zs...?
- Pszt; igen. De ne kiabáljunk. Ne azért ne kiabáljunk, hogy ezt meg ne tudják az emberek. Mert ugyis tudják. Hanem azért, mert a következő adatot nem tudják. S ez az, hogy vannak olyanok is, akik nem követik a bevett börzevallást.
- Sokan?
- Nagyon.
- Hányan?
- Egyen.
- Nem csengett a fülem? Egyet hallottam.
- Nem csengett a füle, én valóban egyet mondtam.
- Ki ez az egy?
- A tulnyomó többség. Az elnök.
- Csinos.
- Kinos. A legkinosabb. Az egész Szabadság-téren mindenki másvallású, sőt minden másvallású. A hajlongó füvek, kint a gyepágyakon, az oszlopok az épületben, a lépcsők az előcsarnokban. Másvallásuak. És valahogyan választottak maguknak egy elnököt, aki nem másvallású.
- És ebből lett a baj?

- Ebből. A másvallásúak azt hitték, hogy az elnök idővel asszimilálódik és szombaton kizárólag kérdőmondatokban fog beszélni. De nem ez történt. Az elnök át akarta alakítani a maga képére az egész börzét.
- Például?
- Például azt akarta tőle, hogy ne beszéljen idegen nyelven.
- Persze. Ne beszéljen németül.
- Dehogyan németül. A német nyelv nem idegen. És nehogy azt higgye, hogy héberül. Az sem idegen nyelv. Vannak egyetemek, amiken ennek a nyelvnek is van tanszéke.
- Hát akkor milyen nyelven beszélnek a börzén?
- Börzéül.
- Hogy' hangzik ez?
- Mindjárt bemutatom. Figyeljen: „A küszöbön álló médióhalasztás már most igen nehéznek ígérkezik, mert lépten-nyomon darabhiány van...”
- Ezt a színházigazgatók mondják?
- Nem. Ezt a börze mondja. De ne szakítson félbe, hadd folytatom a mondatot: „...és így alkalmasint a halasztás díjtételeit a kuliszban sok esetben olcsóbban szabják ki, mint a pénzintézeteknél...”
- Halt, halt! Gondolkodni akarok.
- Ne tegye. Fölösleges. Inkább hadd mondok tovább: „...amelyek azonban a siralmas pénz-viszonyok dacára már most sorba járnak a bizományosokat és papirokat kérnek tőlük kosztba.” Pont.
- Mi ez?
- Ez egy mondat az értéktőzsdéről.
- Maga ezt érti?
- Vannak benne szavak, amiket megértek. Sőt azt merem állítani, hogy külön-külön véve a szavakat, nincs benne egyetlen olyan szó sem, amit meg ne értenék.
- Nekem is úgy rémlett. De az egész...
- Az egész egészen érthetetlen. Képzelmegye el: mi sem értjük! Hogyan értené meg az elnök, aki nem másvallású. Ebből támadt a veszedelem. A börzén mindenki így beszél. És mikor jött az elnök, akkor a börzések gunyos mosolyokkal ajkukon, még ilyebben beszéltek.
- Ezt valóban nehéz eltűrni.
- Bizony. Ez olyan, mintha a cselédek franciául beszélnének, hogy én meg ne értsem őket.
- De ön azt mondja, hogy az idézett mondat az értéktőzsdéről való.
- A gabonatőzsde nyelve ugyanaz. Nyissa ki a fülét.
- Nyitva van.
- „A malmok a tudósítási héten 100.000 métermázsát vettek. Elkelt egy nagyobb tétel urasági áru, nyolcvan kilogrammos minőségben, 11.85 koronáért, három óra, ab Budapest.”
- És ez mi volt?
- Ez egy mondat volt a gabonatőzsdéről.

- Vannak benne értelmes részek.
- Hogyne! Urasági áru. Ez mifelénk nadrágot jelent. Vagy hogy: nyolcvan kilogrammos minőség. Ez olyanféle lehet, mint a piros-szinű mennyiség.
- Beláthatja tehát, hogy az elnöknek volt oka az elkeseredésre.
- Be.
- Ezért elkezdte szekálni a gabonatőzsdét.
- Miért éppen a gabonatőzsdét?
- Mert oda legalább nem restelt bemenni. Ott mégis elhangzott néhány szó, amit ő is megértett. Ott néha azt is mondták: buza, rozs, zab. De az értéktőzsdén még ennyi sincs.
- Mit gondol, ki fog győzni?
- Nem lehet tudni. Az első magyar általános országos nyelvújítás harca is soká tartott.
- De mégis?
- Mondjuk: az idők végéig.
- Az mikor van?
- Vagy mikor az eszkompt és a lombard értéke a váltótárca ércállományának készlete alá hanyatlik...
- Vagy?
- Vagy mikor a kulisz ultimó-fedezetei a hivatásos és fürge hessz-spekulisták kínálatai következtében a bankjegytartalék adókötelezettségévé realizálódnak.

CSÁBITÁS

Ijedten ütöm fel a fejemet: csábitják a magyart Argentínába. Maga az argentinai köztársaság csábitja, utazási költséget s a megérkezés után egy heti ingyen ellátással egybekötve biztos munkát ígérve neki. Hohó, mondom az első pillanatban, hiszen ez tilos! Hiszen így elfogy a magyar és nem lesz... Mi nem lesz? Nem lesz elég Newyork felé kivándorló. Ez már a második pillanatban eszembe jut, s a harmadikban gondolkodni kezdek rajta, hogy miért bűn a kivándorlókat Argentínába csábitani? Aztán mindjárt meg is állapodom benne, hogy nem bűn, mert a mi Newyork felé szabad, az nem lehet halálos véték Buenos-Ayres felé sem. De maga a köztársaság, Argentina, mint állam, hivatalosan csalogatja a magyart! Ha jobban odanézek, ebben sem tudom fölfedezni a gonosztságot. Tyukot és kalácsot ígér neki! Miért ne ígérne? Mert a tyuk és a kalács hazugság! Miért ne hazudhasson egy állam hivatalosan, ha privátemberek hazudhatnak?

Vagy azt gondolja ön, kedves ellenem szóló, hogy az ügynök, aki a magyar parasztot a koncessziós hajóstársaságok megbízásából főzi puhára, talán az Egyesült-Államok valóságos gazdasági helyzetét tárja föl a kivándorló előtt? Talán azt mondja neki: „Jó ember, gyere ki Amerikába s ha van elég pénzed ahhoz, hogy tudj valamihez kezdeni, akkor minden izmodnak olyan megfeszítésével, amihez itthon nem szoktál, tudsz némi pénzt összekaparni, de ha semmi sincs, akkor csak a legeslegutolsó munkához juthatsz, baromilag dolgozván a legmegvetettebb szemét lesz ott kint belőled.” Ezt mondja-e az ügynök, a hivatalosan engedélyezett? Nem. Hanem tyukot és kalácsot beszél, noha a kenyeret sem tudja biztosra ígérni. De az ügynöknek, az Egyesült-Államok felé dolgozónak, nincs is érdeke semmi azon túl, hogy a magyart hajóra szállítja és az utiköltséget tőle elveszi. Neki és a hivatalos kivándorlószállítóknak *itt* van az üzletük, s Ellis-Islandnál már semmi közük a történendőkhöz. *Ezt* tudják Amerika többi államai és azt is tudják, hogy a csillagos lobogó területe túl van tömve értéktelen, idegen emberanyaggal. Megpróbálják hát néha, hogy hátha el tudnának venni a maguk számára a fölöslegből. De Magyarországon ez sohasem sikerült nekik. Kanadát és Argentínát minálunk mindig lefűlelik és pedig nem azok elsősorban, akiknek üzleti érdekük, hogy a kivándorlás Newyork felé bocsássa rajait. Hanem a jóhiszeműek. Akik vérvesztésnek látják a kivándorlást, s valahányszor Kanada és Argentina jelentkeznek, mindig szent örület fogja el őket s korbácscsal kergetik el Kanadát és Argentínát. „Még ez is!” mondják, nagyon helytelenül, mert elfeledik, hogy egyetlenegy olyan embert, akit e föld nem ápol, hanem csak eltakarni akar, itthon-tartani nem tudnak, annál kevésbé, mert van egy hivatalos rés, amelyen át mindenki, aki bizonyos korhatárt elért, megszökhetik ez áldatlan országból. És ezt a rést törvény tartja nyitva és ezen a résen át, a legnagyobb és a legembertelenebb nyomoruságba, százezrek tódulnak ki. Mennének ezek Kanadába és Argentínába is, de ha a jóhiszemű felháborodás elvágja az utjukat! Tehát nem Kanadába és nem Argentínába mennek, hanem a bányák poklába, a husgyárok szemétdombjaira. De okvetlenül elmennek, el, mert *itt* nincs maradásuk. Argentina meg Kanada meg a többiek elcsodálkoznak rajta, hogy mikor ők a két rossz közül a kisebbet kínálják, s még előnyösebb feltételek mellett is, az ő horgukra sohasem akad ember, vagy összesen igen kevés akad. És Bolgár-Lessing Lajost becsukták s az argentinai konzul, a bécsi, hivatalos orrt kap, hogy miért vetemedik csábitásra. S miközben az ember elhül e bornirtságon, még csak szólni sem mer, hisz fél, hogy megkövezik. Ha Bolgár-Lessing Lajos Newyorkot mondott volna Oregon helyett annak idején, akkor elül is felvehette volna a professzori címet, hátul is, senkisem bántotta volna érte, s ha Argentina megállapodásra tudna jutni a magyar állammal, hogy fejenként négy koronát ő is ad egy kivándorlóért, akkor még egy toronyórát is ígérhetne minden szükölködő magyarnak, hivatalosan semmi bántódása sem esnék érte. Azonban Argentina a kivándorlónak fizet, s nem tételezi föl, hogy annak az államnak is kínálhat pénzt a kivándorlóért, amely államtól a

kivándorlót - az állam husát, vérét, idegét - elveszi. Argentina tehát hoppon marad, ami nem nagy baj, de husunkat, vérünket, idegünket tovább is Chicagóban használják fel hurkatöltéknek, s ez már igen nagy hiba, mert ha már nem tudjuk megmenteni a magyart, legalább vigyázhatnánk rája pusztulása útjain. Azzal a ténynyel szemben, hogy a magyar millióként kivándorol, nem lehet egyre csak azt hajtogatni, hogy ,de hát jobb volna, ha nem vándorolna ki', hanem a kivándorlást meglévő állapotnak elfogadva, csakugyan szabályozni kellene. A személyes szabadság, mondja ön. Nem engedi, hogy beleszóljak, hová menjen a menni-készülő. Hát azt megengedi, hogy csak éppen *egy* helyre engedjem menni? Ha azt mondhatom neki: „Csak Newyorkba mehetsz” - miért ne mondhatnám: „Te Quebecbe mégy, te Buenos-Ayresbe?” Amely percben a kivándorlásról törvény *van*, ez a törvény, lényegében, ugyanaz, mint a jobbágyok szabad költözködésének meggátlása volt. Ha tehát az állam, a maga érdekében, már amugy is átlépte a jogos egyéni érdek határait, miért ne léphetne egy lépéssel tovább? Miért ne mondhatná meg, hogy, ha már *muszáj* elmenni, akkor hová *jó* elmenni? Az állam nem teheti, mert szégyeli magát. Helyes. De a kivándorláselleni apostolok miért ész nélkül apostolkodnak? Mért csak azt a nótát fújják, hogy ,Amerika a pokol, oda ne menjen a magyar', miért, mikor látják, hogy a magyar *mégis* megy, valóban megy, szédülten megy, miért nem kiáltanak utána: „Amerika pokol ugyan, de a pokolnak vannak tornácai és előcsarnokai, amik nem olyan tulfütöttek, amikben lassabb és kellemesebb halállal lehet meghalni?”

Miért? miért? miért? Mert szerencsétlen nemzet vagyunk. Még a szerencsétlenségünkben is szerencsétlenek.

UTAZÁS HORVÁTORSZÁGBA

- Egy megkezdett utinapló. -

A Dráván túl, le a Száváig és az Adriáig, fekszik Horvátország, melyet mi magyarok többnyire csak úgy ismerünk, hogy, Fiuméba utaztunkban és onnan visszajövet, keresztülalszunk rajta. Aki Somogyszobbnál fekszik le, az Plásenál ébred föl és a tengert nézi Fiuméig, aki Fiumében fekszik le, az Somogyszobbnál ébred fel és mosakodni megy. Közben van Horvátország, egész története, Zvojnimirtól kezdve napjainkig, a horvát nép, Zágráb, ahol a mindenkori bánokkal történik sok-mindenféle, a kiegyezés, a fehér lap, Deák Ferenc, Karszt, vasuti balesetek, Vojnovics Ivó gróf, satöbbi, satöbbi, csupa bizonytalan és rosszul tudott dolog, ami nem csoda, hisz ébren csak akkor fordul meg néhány ujságíró Zágrábban, ha horvát politikusokkal akar interjút csinálni, ami aztán még jobban fokozza a zavart, mert a horvát politikának épügy semmi köze nincs a borválsághoz, mint a magyar politikának a magyarság életéhez, halálához, tengődéséhez.

Én azonban most nem aludtam át Horvátországot, már Zágrábnál fölébredtem és Károlyvárosnál kiszálltam, s e pillanatban egy kis horvát vidéki város főuccájának akácait nézem és délutáni csendjét hallgatom, tehát személyes meggyőződést szereztem arról, hogy Horvátország nemcsak a térképen, nemcsak félálomban hallott állomás-nevek alakjában, hanem a valóságban is megvan. Hogy milyen? Kezdjük az elején, ott, ahonnan Horvátország felé elindulni kell, Budapesten, a Keleti pályaudvarnál.

Nem vették észre az utóbbi időben, utazó magyarok, hogy a főváros két pályaudvara közül különösen a Keleti teljességgel kivándorló üzemre alakult át? A pályaudvart, kint az uccán, hajóstársaságok ügynökségeinek üzlethelyiségei veszik körül és erre nem szabad azt mondani, hogy ez másutt is így van a nagyvárosokban, mert másutt ezek az ügynökségek a normális forgalmat bonyolítják le, míg minálunk semmi egyéb dolguk nincs, csak a kivándorlók szállítása. Ha tehát itt vannak ezek a ragyogó boltok, akkor ismételtelen nem értem a határrendőrség című intézményt, a zugügynöki rangot és a többi számárságokat. Hogy a patentes társaságok csak a katonasoron túl lévő magyarokat szállítják, ez ugyan keveset változtat a dolgon. Mert vajjon nem mindegy-e, hogy a huszesztendős magyar megy-e ki Amerikába, vagy a huszonnégyesztendős? A katonaságnak lehet nem-mindegy, a magyarságnak rettenetesen mindegy s hogy a társaságok kizárólag csak olyan utasokat szállítanak, akik az összes fegyvergyakorlataikon is tulvannak, hát ezt még akkor sem lehet elhinni nekik, ha meztláb megesküsznek rája.

Nem értem többek közt azt sem, hogy a privilégiumos hajóstársaság üzleti helyisége mit kereshet magának az állomásnak az épületében, amely állami épület s az állam behunyhatja a szemét, esetleg odadughatja a markát, de hivatalosan még sem rendezkedhetik be kivándorlók közvetítésére, főképp, ha ezek a kivándorlók a saját alattvalói. Könnyítsük meg a Pesten átutazó kivándorló dolgát? Prezentáljuk neki a vágóhídi irodát már a pályaudvaron? Ezek olyan hasznossági szempontok, amikhez lesülyednünk talán még sem volna szabad. A magyar lányokat is állandóan szállítják külföldre, - s ez az üzlet, bizonyisten van olyan tisztességes, mint a másik - mégis: Hungara-iroda nincs a pályaudvaron, noha biztos, hogy a városban igenis van, s talán egygyel sem kevesebb, mint ahány hajózási ügynökség terpeszkedik Budapesten. Vagy ez a hivatalos helyiség fölösleges tehát, vagy az az elegáns tengerésztiszt, aki a kivándorlási üteg katonája, s aki az induló vonatok felett tart szemlét, kivándorlási szempontból. Az egyenruhája mindenesetre csinos, a foglalkozásáról nem merném ugyanezt mondani, mert kacagtató, hogy míg ő a vonat lépcsőjénél azt mondja, hogy *tilos*, addig tiz lépéssel odébb ugyanabban az épületben elmagyarázzák a magyarnak, hogy nem is olyan nagyon tilos,

s hogy a kivándorlási főhadnagy odakint valóban az az operett-figura, aminek első pillantásra látszik is. (Ne sértődjék meg ezen, nem ő tehet róla.)

Vannak fináncok is, mondja ön. Persze, hogy vannak, adassék tisztelet spenótszinü gallérjuknak. De nincs a pénzügyigazgatóság épületében egyetlen olyan hivatalos helyiség sem, amelyre ez volna kiírva: Dohánycsempészeti ügyosztály.

AZ IGAZSÁG

PALLÓS

Ki meri azt mondani még, hogy van csoda, amely három napig tart? Nincs ilyen. A csoda ma már legföljebb a reggeli lapoktól az esti lapokig, s azután, ha igen nagy csoda, még az esti lapoktól a reggeli lapokig tud eltartani. Az ördög sem emlékszik már a Pallós Ignác ügyére; az emberek kivélekedtek és kivezércikkezték magukat annak idején és Pallós Ignácra kevés szó esik már ebben az életben. Talán sohasem szellőztetik azt a nagy szennyest, amit a Pallós ügye körül sikerült hirtelen ládába zárni. A ládát bezárták és ráültek a tetejére hivatalosan. Ami közéleti tanuság volt a Pallós Ignác esetében, azt nem engedték ki a ládából. Emlékeztetőül annyit, hogy Pallós Ignác, aki irni, olvasni alig tudott, milliós vállalkozóvá tudott lenni, azoknak a kegyelméből, akik keresni akartak rajta. Aztán Pallósna rosszul ment sora és több millió értékű részvényt hamisított. Akkor lefülelték és Pallós ki akarta nyitni a száját, hogy elmondja, kit mindenkit vesztegetett meg ő addig, amíg milliomos volt.

Tetszenek emlékezni ama kenetes beszédekre, amiket a rendőrségen Pallós Ignáchoz intéztek?

- Pallós, maga szálljon magába, maga valljon töredelmesen Pallós, de ne próbáljon senkit az ügybe belekeverni, Pallós, mert maga azzal ugysem használ magának, Pallós!

Mindenki tudja, hogy nincs jogegyenlőség e világon, s hogy a hatmilliós eseteket másként kezelik, mint a nyolcvankrajcáros csirkelopásokat. De nem volna szabad ilyen élesen dokumentálni ezt a különbséget. Hadd higgyék legalább a közemberek, a jogszolgáltatás szegény birkanyája, hogy az igazságnak valóban be van kötve a szeme, s hogy mérleget tart a kezében. Hadd higgyék, ugysem igaz. S a másik, a népmesebeli felfogás sem teljes, hogy az igazság vak. Dehogya az. Mindebből csak annyi igaz, hogy az Igazság akkor hunyja be a szemét, mikor akarja és a saját mérlegén, amit úgy ismer, mint a kis szatócs az ő mérlegnek elnevezett két rézserpenyőjét, úgy mér, ahogy neki tetszik. A Pallós-magaszálljon-magába kezdetű történet ennek a kormányozható szembehunyásnak egyik legkétségbeejtőbb esete. Hiszen azt is tudta mindenki, hogy azt a nagy apparátusos részvényt csalást, amit Pallós Ignác követett el, nem lehet máról holnapra, egy hónapos-szobában végrehajtani. Mindamellet az igazság nem akart több büntársat, annál a két földhözragadt alkalmazottnál, a Pallós két hivatalnokánál, akik igazán nem szaladhattak rendőrökhöz, bíróhoz, mikor a gazdájukkal, vagy a gazdájuk parancsára, vagy a gazdájuk kedvéért csaltak. Ha szaladtak volna, még baj érhetne volna őket. Ez nem tulzás kérem. Ha a virágzó milliomos Pallós Ignácot feljelentik alkalmazottai, a Pallós kijárói még becsukatják a tisztesség bacillusával fertőzött embereket. Könnyen megtörténik az ilyesmi.

Ó, mennyire másként megy ez, ha Péter ellop egy kenyérsarkot a péktől! Még a fogházbeli álmát is kilesik, s ha álmában egy nevet susogott, azonnal utánajárnak, hogy nincs-e része a kiejtett név gazdájának a kenyérsark ellopásában s még árpacukrot is hajlandók adni Péternek, ha lesz olyan kedves még néhány nevet kiejteni.

És a hatmilliós vádlott hallgasson? Persze. Mert a nevek, amiket ő kiejtene, kényelmetlen nevek, józengésű nevek, közszereplők nevei. A hatmilliós vádlott egyszerre lépjen elő Krisztussá és a maga bőre árán mentsen meg mindenkit, ha már ő maga ugysem menekedhetik. Züllött kis filozófia ez, abban a pillanatban, mikor az igazságszolgáltatás alkalmazza. És pedig annál züllöttebb, mennél emberibb és igazságosabb a való-életben. Mert mi, akik kívül állunk s akik nem a törvénykönyvvel kezünkben filozofálunk, elmondhatjuk:

- Mért menjen tönkre egy csomó ember, ha ebből a vádlottnak ugysincs haszna?

De a rendőrség és a vizsgálóbíró nem állhatnak ezen az alapon. Állhatnának, ha *mindig* állanának rajta. De, ha váci-uti tüntetések vannak, melynek szereplői rongyos munkásasszo-

nyok és egyéb kis piszok emberek, akkor: fiat justitia, pereat mundus. Mert akkor a justitia néhány hamis detektiv-vallomás, a mundus: egypár toprongyos, aki nem tud segíteni magán. Ha ellenben Pallós Ignác csak a minisztériumok felé fordulva tudna egy jó vallomást tenni, akkor legyünk emberségesek és kezdődik a hallja-maga-Pallós nevű fentebb ismertetett mondás.

Ez a társadalom megtisztítása? Könyörgünk alássan.

- Ugyan! - mondja ez alkalommal rendőrség és vizsgálóbíró velem együtt, - az nem komoly dolog.

Valóban nem az. A társadalmat, egyáltalán nem lehet *így* megtisztítani. De nem is kell; az embert, ha cukorbeteg, nem operálják. Mert az orvostudománynak mindegy, s a betegnek is mindegy, hogy az operációba hal-e bele a beteg, vagy magába a betegségbe.

KÉZ A ZSEBBEN

...Bíróági dolgokról írván, azzal kellene kezdeni, hogy a legnagyobb tisztelettel hajlok meg a bíróság előtt. Ez már így szokás. Mindenki a legnagyobb tisztelettel *beszél* a bíróságról s a legnagyobb tiszteletlenséggel *gondolkodik* róla. Én tehát azt bocsátom előre, hogy a bíróságra, mint intézményre, sem gondolok valami nagy áhitattal, s a bírák személye csak annyiban kap tiszteletet szerénységem részéről, amennyiben e személy okos embert takar. Nincs kinosabb látvány, mint a butaság, mikor a dobogóról ejti köveit a hallgatóság fejére. De most nem ez az eset forog fenn, mert akiről beszélni akarok, Baloghy bíró, határozottan okos, sőt nagyon okos ember; erős magyar esze van. (Ez a jelző nem kitalált értelemben jelző. A *magyar* ész csakugyan egészen másmilyen, mint a német, vagy a francia, vagy az angol ész; simább, egyszerűbb, de talán mégsem értéktelenebb.) Ellenben bizonyos gondolatköröktől nem tud szabadulni. Például attól a gondolattól sem, hogy a tanu ne tegye zsebre a kezét. Ezt így tanultuk az iskolában, vagy nem is ott: így szoktuk meg és még nem revideáltuk: csakugyan tiszteletlenség-e az, ha valakivel úgy beszélek, hogy a zsebembe dugom a kezemet? Másrészt, ha tiszteletlenség is, a bíróságnak nem kellene-e elfogadnia, s a maga számára értékesítenie ezt a tiszteletlenséget?

Mingyárt megmondom, hogyan gondolom. Tételezzük fel, hogy a zsebredugott kéz valóban tiszteletlenség, ámbár legtöbb ember azért dugja zsebre bizonyos esetekben a kezét, hogy ne gesztikuláljon vele, mert *azt* tartja a nagyobb tiszteletlenségnek s ebben a tiszteletlenségben akarja önmagát megakadályozni. Vagyis a zsebredugott kéz ilyen esetben a tisztelet kifejezése. De föltételezve, hogy nem így van, hogy a zsebredugott kéz valóban tiszteletlen, bizonyos, hogy a tanuk e zsebredugott kézzel némi fesztelenséget akarnak megszerezni maguknak. Erre a fesztelenségre pedig, nem a tiszteletnek, hanem az igazságnak van szüksége. Viszont a bíróságnak, ha kell is a tisztelet, de *elsősorban* az igazság kell. Tudjuk pedig, hogy a bíróságok előtt elhangzó vallomások legnagyobb része *hamis* és a bíróság előtt letett eskük kilencven percentje egyszerűen: hamis eskü. Mert a tanuk nincsenek is abban a helyzetben, hogy igazat mondhassanak. Rosszul, feszélyezetten, kényelmetlenül, kinosan érzik magukat. Először, mert a hamis-esküre való figyelmeztetéssel megijeszti őket, másodsor, mert felnőtt ember nincs hozzászokva ahhoz, hogy állva beszéljen, csak akkor, ha szónok. Ha pedig szónok, akkor hazudik. Világos tehát, hogy a hamis esküre nem szabad figyelmeztetni a tanukat, mert *ebből* több hamis eskü származik, mint abból a szándékból, hogy a tanu hamisan *akar* vallani. S az is világos, hogy a tanukat le kell ültetni. Ülni mindenki tud tisztességesen, állni legföljebb csak azok, akik katonák voltak és ismerik a haptákat. Haptákban viszont szintén nem lehet igazat mondani, mert nem lehet gondolkodni. Az álló ember számára, ha nem volt katona és ha volt, de nem akar haptákat állni, a két kéz és a két láb négy problémává lesz. Láttam a Déry-pörben államtitkárt, aki vallomás közben valósággal végigtáncolt a termen, s a kezével mindenféle mozgást végzett, még orrfurót is, mert sem kezével, sem lábával nem tudott mit csinálni, noha igen kiváló ember. De ha már áll a tanu, akkor legalább dughassa el a kezét a zsebében, mert így a két kéz már nem probléma, a tanunak nem kell *közben* folyton ezt gondolnia: „Jaj a kezem! jaj, hol a kezem?” s többet gondolhat arra, hogy mit kérdeztek tőle és mit feleljen a kérdésre.

A zsebredugott kéz következtében sokkal kevesebb volna a dadogó és *jóhiszeműen* hamisan valló tanu. Hogy a fesztelen tanuk közt aztán akadnának hamisak, ez igaz. De mire való a hamis esküről szóló törvény? A választ erre nem én adom meg, hanem a törvényszéki praxis. Minden pörben elhangzik egy csomó olyan vallomás, ami egymással homlokegyenest ellenkezik. Eskü alatt. Természetes, hogy az eskük egyik csoportja ennek következtében - logika - hamis. De maga a törvényszéki praxis nem vonja le a konzekvenciát. Utólag sem

csinál semmit annak megállapítására, hogy kié volt az igazi, kié a hamis eskü. Mert, sajnos, az igazságszolgáltatás általában nem az igazság, hanem az ítélet felé tör. Ez pedig kevés.

A KALAUZ

Mára virradóra álmodtam én ezt így: Felszállok a villamosra, leülök a padkára, miután két hölgyet, aki nagyon szélesen ült, udvarias grimaszsal kényszerítek rá, hogy térfogatát kevesbbitse. Megállapítom, hogy a levegő a városban rossz, de hálaistennek, idebent még rosszabb, előveszem a Brockhaus-lexikon tizenharmadik kötetét és figyelmesen olvasni kezdem a fülcimpáról szóló cikket (ami a németben o betű alatt lelhető föl). Jön a kalauz.

- Pancsol a nagyságos ur.

- Ejha, - mondom, mert álmában az ember ilyen szavakat is használ, álmában az ember azt is mondja *vajha*, azt is mondja *minő*, szóval olyan szavakat, amiket ébren szégyelne kibocsátani a fogai közül - ejha, mondom - beh udvarias kegyed. (*Beh* ezt is csak álmában használja az ember, ami azért furcsa, mert ehelyett hogy *ki*, az ember álmában sem mondja ezt: *kih*.)

- Vagyok - feleli a kalauz és szalutál és tovább mondja: - vagyok, kezét csókolom.

- Nini - kiáltom én, hiszen maga Mészáros-kettő-Pál, a megboldogult közrendőr.

- Vagyok - feleli a kalauz és szalutál és tovább mondja: - Mészáros-kettő-Pál vagyok, aki Hérics-három-Pál ügyész urat - és szalutál - kardom lapjával fejbeérintetem, úgy, hogy az illető - és szalutál - leesett a kalapja alól.

- Hogy kerül ön ide? - kérdem én.

- A társadalom mai berendezkedésének hiányossága folytán - feleli ő. - Annak alapján, hogy világrendünk ha nem mondom, hogy hazugságokon, de legalább is féligazságokon épül, amik veszedelmesebbek a hazugságoknál.

- Milyen intelligensen nyilatkozik ön, kedves barátom.

- Ne méltóztassék csodálkozni ezen. Esetem óta sokat tanultam, sőt mindent megtanultam. Én mondom önnek, uram, hogy esetem égre kiált, égre kiált, bár iszonyuan hallgat.

- Ön ezt emfázissal mondja.

- Ezt emfázissal, de a többi rezignációval.

- Halljuk a rezignációs részleteket.

- Kegyeskedjék meghallgatni szomorú történetemet, ahogy az Ezeregyéjszaka elbeszélői mondják. És most mindössze villamos-kalauz vagyok s villamos-kalauznak lenni nem első dolog Magyarországon. S mi voltam azelőtt? Államrendőr voltam - és szalutált. Állam... és ez nem volt álom... államrendőrnek lenni Magyarországon elsőbb dolog, mint államfőnek lenni. De mi voltam azonfelül?

- Volt még mellékfoglalkozása is?

- Volt. Logikus gondolkodó voltam. S ha Tolsztoj megállapítja, hogy minden ember halandó, Iljics Iván ember, tehát Iljics Iván halandó (lásd az Iljics Iván halála című elbeszélés kezdő sorait): akkor én megállapítottam, hogy minden ember verendő, az ügyész ember, tehát az ügyész verendő (lásd az esetemről szóló riport végső sorait). Van itt hiba a gondolatmenetben?

- Nincs, egyetlen hiba sincs.

- És látja, uram, ahelyett, hogy megbecsültek volna, mint logikus gondolkodót, ahelyett, hogy jutalmat adtak volna Mészáros-kettő-Pálnak, az amugyis hiányos demokrácia egyik kitűnő emberének, mit tettek velem? *Ezt* tették velem. Mert, ugy-e, tudjuk mindnyájan, hogy isten

előtt nem vagyunk egyenlők. Nem, nem. Ennek már régen vége van. Nem vagyunk egyenlők az állam előtt. Sohasem is voltunk. A társadalom?... Azt ne is említsem. S akkor jöttem én, nem is jöttem, csak álltam a Reviczky-téren és hirdetem az Igét: 'Emberek, nem csüggedni! Küzdve küzdeni, bizva bizni! Mindnyájan egyenlők lehettek Mészáros-kettő-Pál előtt. Engedjétek hozzám a kisdedeket és engedjétek hozzám a nagydadokat. Mindegyőtöknek egyforma szeretettel huzom meg a fülét, simitom meg az arcát, tapogatom meg a lapockáját.' És jöttek is. És minden fórum helyeselte egy ideig az én nagy, meleg szívem részrehajlatlanságát. Anatole France már hegyezte a szakállát, hogy úgy írjon rólam, mint jó rendőrrel, ahogy nagyságos Magnaud urról irt - és szalutált -, mint jó bíróról. És vártam, hogy a demokrata körből átüzennek hozzám: Jöjjön, Mészáros ur, állítsa helyre köztünk is az egyenlőséget, mert már mink is különbeknek képzeljük magunkat egymásnál. De akkor jött az én esetem, amelylyel egyenesen inkarnálni akartam az egyenlőség szent eszméjét és mindenki elkezdett kiabálni. Kiabálták a lapok, hogy ők tudják, hogy ez így van; kiabálták a bírák, hogy ők nem tudják, hogy ez így van. S mondjam-e, hogy nem volt igazuk? Nem igaz, hogy a lapok tudják, hogy ez így van, mert ha ők azt tudják, hogy így van, akkor nem így van. Már pedig valóban így van. Nem igaz, hogy a bírák nem tudják, hogy így van, mert még azt is tudják, hogy attól, hogy ők nem tudják, hogy így van, attól még egyre és állandóan így van. Csak én maradtam meg ismét logikusnak, amilyen Kant óta vagyok s azt mondtam a bírónak, amit minden emberről mondani szoktam, akit megvertem, hogy: nem vertem meg. Azelőtt ők hitették el velem, hogy nem vertem meg senkit, s most makacsul szegődtek elébe annak az igazságnak, amit *ők* segítettek megállapítani. Esküszöm a nagyságos urnak, hogy abban a percben, mikor kimondták, hogy megvertem, azonnal úgy éreztem, gondolkodásom vas-erejénél fogva, mintha nem vertem volna meg. Ha tehát igazságtalanok voltak velem szemben, mikor a brutalitás kiderült, még igazságtalanabbak lettek e pillanatban, midőn a brutalitás kiderültével kiderült, hogy nem volt brutalitás.

- Mészáros-kettő-Pál, én szédülök szóltam és végighuztam kezemet a homlokomon.

- Ha boldogult rendőr-koromban én huztam volna végig így a kezemet a nagyságos ur fenkölt homlokán, akkor érteném, hogy szédül. Így csak azt látom, hogy a nagyságos ur is éppoly hibásan gondolkodik, mint a mai rend, amely levettette velem előbb logikámat, azután rendőri ruhámat. Miért tették ezt, ó miért? Miért kellett önöknek olyan sokáig a rendőri logika, miért nem kellett a logikai rendőr? Nem sokkal szebb-e ez, mint amaz? Nem örvendhetek volna-e azon, hogy az egyetem katedráin tévesen gondolkodó emberek ülnek, de áll a Reviczky-téren egy ember, aki le tudja vonni az összes konzekvenciákat? Egy Mészáros! Kettő Pál!

Lehorgasztotta a fejét s én a lyukasztóval halkán, megértően átlyukasztottam a fülét.

- Átlátszó - mondtam aztán s könnyed gesztussal fölébredtem.

A VÁROS

AZ ÁTMENETI VÁROS

Horribilis árat fizet a lakásért? Ne féljen, csak ideiglenesen; amig Budapest annyira kiépül, hogy lakás-kinálat és lakás-kereslet szépen egyensúlyozzák a mérleget. Hogy nem mehet Budára lakni, pedig szívesen menne, de onnan nincs közlekedés? Ne essék kétségbe, csak ideiglenesen van ez így, amig a közlekedési viszonyok utoléri a város fejlődését. Egy fekete-kávénak hetven fillér az ára s mellette tizenkét, esetleg husz fillér borraivalót kell adni a pincérnek? Csak nem megijedni. Átmenetileg van ez így, amig minden héten hét kávéház nyílik és tizennégy zárul, tehát az üzemben némi bizonytalanság észlelhető, amely a kávé részéről az *en richissez-vous* alkalmazásában nyilatkozik meg, *happevekk* szóval fordítva magyarra. S a borraivaló is csak átmeneti; majd a revier-rendszer elintézi közmegelegedésre. Nem tud telefonálni a József miatt? Ó, ez aztán igazán, de igazán átmeneti állapot. Azt hitték, hogy öt átvezető vonal elég lesz, ja, ja, de nem lett elég, mert más ám a teória és más ám a praxis. Tíz átvezető vonal kellene. Jó; lesz is, de átmenetileg csak öt van. Istenem, hát öt van, az is jobb, mint hogyha csak kettő lenne, vagy csak egy lenne, vagy egy sem lenne. Nem igaz, mi? És aztán, hogy a villany elalszik este? Higyjék el: átmenetileg alszik el csupán. Ha elalszik, ez nem jelenti talán azt, hogy már sohasem fog kigyulladni, hanem igenis kigyullad majd, mert irva vagyon: megvirrad még valaha, nem lesz mindig éjszaka. És irva vagyon: megbűnhődte már e nép a multat és jövődőt. És általában minden irva vagyon, s ami irva vagyon, az nem átmeneti, csak a többi dolgok átmenetiek. Néha úgy érzem magam, mintha méla magyar ökrök vennének körül, hatalmas, de türelmes állatok, s aztán megnéztem őket jobban és látom, hogy a tünemény csak átmeneti. Valójukban hindu bölcsek ők, akik tudják, hogy minden, ami van átmeneti, s hogy nem kell az ügyeket gyorsan és véglegesen elintézni, mert az élet lényege ugyanis az, amit Nietzsche *ewige Wiederkehr*-nek mondott, s amit én inkább körforgalomnak nevezek, megállóval a Dob-utcánál, egy-két forgalmi akadálylyal az Andrássy-ut sarkán. Mi vándorok e földi téreken... Igenis, vándorok, jobban fogalmazva vándorlók, szegény vándorló legények a pesti téreken, armer Reisenderek, vagy ahogy a magyar nép torzítja: *almarázók*, modern kulturára átírva: utazó ügynökök. Mit szaladjunk? Az élet elsiet, ugy-e? Legalább mi ne siessük el. És ha, amit ma megtehetünk, azt nem halasztjuk holnapra, ki tudja, ugyan ki tudja, hogy holnap lesz-e még tennivalónk? És ha már ebben az életben mindent elvégzünk, akkor mit csinálunk a reinkarnálódás után? Hétszer, vagy tizenháromszor térünk vissza e földi életbe (most nem tudom bizonyosan a számot), de valami működést a tizennegyedik visszatérésünkre is fenn kell tartani. Hátha egygyel több lesz a visszatérések száma?

Bolondozom? Nem bolondozom, nemes Fesztusz, hanem igaz és józan beszédek szólok (Acta Apostolorum 26. rész, 25. vers). Én csak azt szólok, amit a többiek cselekszenek, s én szívesen szólnék másképp, de ők másképp semmiesetre sem cselekszenek. És engem már megpuhitottak egészen; vannak még éjszaka, álomban, lázadásaim, de mire fölébredek, a vérem helyett tej, finom hamis tej csergedez ereimben, és csodálkozom rajta, hogy mért nem huzzák le a kabátomat, mikor tetszik nekik, mert olyan jó szabásu; és mért nem vernek fejbe, mikor nem tetszem nekik, mert olyan rossz szabásu vagyok. Gyerekkoromban, mikor még Nordauról azt hittem, hogy próféta, magam is a társadalom konvencionális hazugságának véltem ezt a kérvény-aláírást: legkisebb szolgálja. Most már tudom, ki ez a legkisebb szolgálja. Én vagyok. Mindenkinek a legkisebb szolgálja. Méltóztatol átmenetileg kitolni két szememet addig is, amig állandó használatra négyet szerzek be? Méltóztassál. Kegyeskedel hasamon ideiglenesen táncot járni? Kegyeskedjél. Azért vagyok én itt. Hogy rajtam az összes átmenetek átmenjenek. Nem bírom ki az átmenetek eme népvándorlását? Ejnye, ejnye; majd kibírja más. És az sem igaz, hogy nem bírom ki. Mindössze abban tévedek, hogy azt hiszem: az embernek kilencven évig kell élnie. Majd revízió alá veszem ezt a hitemet. Harminc év is elég

szép idő, átmenetileg; aki tovább akar élni, az szülessen elefántnak, amely állatnak átlagos életkora a kétszáz évet is meghaladja. Ha elvesznek belőle százat, még mindig megmarad a másik száz, s az bőségesen elég egy embernek. Ime, a városból indultam el és egy világfelfogáshoz jutottam. Nem nagyszerű város-e az, amelynek minden utja egyenesen a világűrbe vezet? És micsoda világűr az, amelybe Budapestről el lehet jutni? Ne hallgassanak rám, senki se hallgasson rám, ezentul én is befogom a fülemet, ha irok. A világ egy rózsabokor és Budapest a legszebb rózsra rajta. Átmeneti világ, átmeneti virág, s ha majd ősszel lehervad, szeretnék ott lenni, hogy még egyet üssek alákonyult fejére.

HELYET, HELYET

Mielőtt a nagynevű Hausmann (ejtsd, ha épen akarod: oszman) hozzányult volna, Páris lehetett olyan tömzsi város, mint amilyen Budapest ma, olyan zsufolt, úgy összeépített, annyira teletömött, teretlen, utatlan és perspektívátlan. Bár valószínű, hogy Páris még akkor sem volt *ennyire* kétségbeejtően egymás hátára építve, mint a mi fővárosunk, a negyven esztendő jubiláns. Hogy ez hogyan jutott eszembe? Csak úgy, hogy a régi Nemzeti színház felé jártam, amikor lebontották. Az épülettömb nagy része már eltűnt, s már látni lehetett, milyen szép, milyen igen szép, sőt milyen gyönyörű volna az a hely, ha oda, ahonnan a régi épületet elviszik, *semmitsem* építenének. Hanem, nagyon egyszerűen, homlokzattal látnák el azokat a házakat, amik most tűzfalal fordulnak az üres telek felé, s egy kis zöldet ültetnének a föld ölére. Látni lehet, minden épszemű ember látja, aki odamegy, hogy az a hely szinte kiabál:

- Hagyjatok üresen!

Ugyanugy kiabált a szembenlevő telek is, ami ezelőtt még üresen állt, mert nem építették oda az Asztória-szállót, meg a másik épületet. Akkor is jól esett elnézni az üres telket, a Kossuth Lajos-utca kezdetének volt valami formája, s így ha a Nemzeti helyét üresen hagynák, a Rákóczi-ut eleje változnék át buta ház-egymásutánból tisztességes utvonallá.

Kár azt mondani erre az ideára, amit persze nem azért mondom el, mintha egy pillanatig is gondolnék rá, hogy megvalósítják, kár azt mondani rá, hogy rombolni könnyű, építeni nehéz. Ebben a városban már éppen eleget építettek s néhány esztendei rombolással lehetne egy kis orcát adni e városnak. Ha már csákány van a kezünkben, méltóztassék elgondolni, hogy ha a mai Nemzeti színházat, azaz a Népszínházat ledöntik, s elviszik a Rókus-kórházat is, micsoda nagyszerű teret kapunk ott, milyen hatalmassá teszi ennyi szabad tér azt az egész környéket!

Ez persze drága mulatság. Sok millió értékű telek vész kárba, de nincs az a sok millió, amit Pesten meg ne érne egy tér, még csak nem is perspektiva, hanem levegő szempontjából. A régi Nemzeti telkének az üresenhagyása például nem is lett volna olyan tulságosan drága. Hogy bevesz-e az állam néhány százezer korona házbért arról a területdarabról, az igazán olyan rettenetesen mindegy, mikor az állam, szegény, ugys az ablakon szórja ki a pénzét, s az ablak alatt katonák állnak és a sapkájukat tartják a pénzeső alá.

És egészen biztos, hogy nem is nagyon sok időn, mondjuk már száz éven belül, ezek a nagy rombolások, amiket mi ma tervezünk, meg fognak történni, csakhogy akkor még drágábbak lesznek, mert a telekérték is növekszik s közben új és sok pénzbe kerülő épületek tornyosulnak majd ezekre a telkekre. S mégis ledülnek majd; de mennyire le! A Klotild-palotának például még száz esztendőt se lehet adni. Mihelyt meggazdagodik ez a város annyira, hogy megengedheti magának a jóizlés luxusát, az a palota elmegy onnan és elmennek a Bazilika környékéről is a bérpaloták, amiket éppen most nagy fáradtsággal és sok pénzzel izzadtak oda.

Ma, persze, reménytelen a helyzet, az ördög sem veszi komolyan azt az óhajt, hogy a régi Nemzeti telkét üresen hagyják, s egyáltalán nem fognak ma, és még néhány évtizedig, semmi olyan telket üresen hagyni, amire építeni lehet. Szó sincs róla. Legföljebb annyit tesznek meg az érzékeny szem számára, hogy lerombolják a régi tömböket és ujakat raknak a helyükre. De ez is valami. Mikor a romboló tótok elvonulnak, s mielőtt az építő tótok odavonulnának, az ember, egy-két hétig odaállhat, legeltetheti a szemét Budapest eljövendő képén. És az szép lesz, biztos vagyok benne.

De az egész csak két-három hétig tart, megint teleépítik a telket, újra börtönné válik Budapest, csak néha rázza meg az ablakok rácsát valaki.

RÉGISÉGEK

Mért szégyelném bevallani, mikor valóban szégyen, hogy nem a Belvárosban lakom, ahol jó lakni, sem a Lipótvárosban, ahol szeretnék lakni, hanem csak idekint a Józsefvárosban, itt a szűk és kellemetlen Népszínház-utcában, ahol a villamos nemcsak a sínén csikorog, hanem fent a vezetéknél is, ahol néha katonai autók mennek el az ablakom alatt s az agyvelőm fölött, és ezt mint 'Tihany ríjjadó leánya' hétszeresen veri vissza még néhány hatemeletes ház, amikbe így nemcsak a szemem pusztul bele, olyan utálatosan izléstelenek, hanem a fülem is, olyan visszhangosak. És mért vallom ezt? Mert a Népszínház-utcán által ismerem a Teleky-teret, a megboldogult Ujvársártér utódját. Az Ujvársártér szintén ismertem, s néha keresem a szakállamat, fehér szakállamat, hogy végigsimogassam s aztán, hja-nem-ugy-volt-ez-hajdanán' jelszóval emlékezni kezdjek. Hajdinába-danába csakugyan nem úgy volt ez. Mi? Az, amiről beszélni akarok. Az Ujvársártéren is handlák voltak, a Teleky-téren is handlák vannak, sőt lehet, hogy e handlák, ha azóta Isten éltette őket, a régiekkel azonosak, maga az üzem azonban, látom, megváltozott. Az Ujvársártéren ócskaságokat árultak, a Teleky-téren azonban csak ujdonságokat, vagy régiségeket kínálnak.

Tessék figyelni a nüanszra.

Ha kimegyek az ócskásokhoz és akarok egy rézágyat venni, akkor, ugy-e, azért mentem az ócskásokhoz, hogy egy ócska rézágyat vegyek, féláron? Így volt azelőtt. Most másként van. A kultúra tönkretette ezt a várost. Az ócskásnál nem az ócskát keresik, hanem a régit. Az emberek műveltek és szemérmesek, miért? mert műveletlenek és szemérmetlenek. Ha egy félig-uj angol rézágyat akarnak venni, akkor, ha félig-uj csak, legalább Lujkatorz legyen. Az. Tizenegynéhányadik-Lajos-korabeli. És az ócskás-boltok, mert nem volt szabad elmaradniuk korunk színvonalától, valóban át is alakultak régiség-kereskedelmi-gócponthoz.

Ki látott már ó-renaisszánsz faliszekrényt, amely nemcsak 'ugy kinéz', mintha vadonatúj volna, de csakugyan vadonat is? Én láttam. A Teleky-térről hozták derék pesti emberek, akiknek az előbbi butorát nyilvánvalóan megezte a szu, illetve a poloska, s akik most ujonnan rendezik be magukat régiségekkel. Érteni kell hozzá? Na ugyan! hát ki nem ért a régi holmihoz? Láttam Napoleon íróasztalát is, amelylyel a Borodinón kelt át a nagy férfin; bizony kicsit megviselt jószág, de gondolják el, milyen régen volt az, hogy Napoleon felugrott erre az íróasztalra és így szólt katonáihoz:

- Katonák, háromezer golya néz reátok e térről.

És ez az íróasztal nem drága. Ha jól emlékszem, százhusz korona. De megfizethető-e pénzzel az a gyönyör, hogy Berger ur, aki napközben a Lehántoló és Pénzgyártó Banknak paráf-joggal felruházott prokuristája, este ez íróasztal mellé ülhet elolvasni az ő mindennapi egyetlen szellemi táplálékát, az estilapokat? Nagy dolog, nemde? És vasárnap eljönnek az ismerősök s akkor az íróasztal megkapja a maga beállítását. A vendégek is emlékeznek Napoleonról, ámbár valószínűleg nem emlékeznek Napoleonra és Borodint alig tudják megkülönböztetni Sörödinőtől, ahol Napoleon szintén járt és szintén mondott egy nevezetese.

És milyen szőnyegek kaphatók odakint? Turkesztán, Irán és Bokhara összes álmai beléjük szöve, van olyik Abdul Hamid háreméből is, mert azt mindenki tudja, hogy az ujtörökök fölloszlatták Abdul Hamid háztartását, ezerkétszáz nőt elkoboztak tőle, csak háromszázhatvanötöt hagytak meg neki, s az ezerkétszáz nő mindegyikéhez nemcsak egy-egy Arden-Eunoch, hanem legalább két-két legfinomabb és mérsékelt áru perzsaszőnyeg is tartozott. És hová kerültek volna el ezek, ha nem éppen a Teleky-térre, ahol a nagyérdemű közönségnek legjutányosabban rendelkezésére állanak? Ott vannak a szőnyegek és a pesti konojszerek (franciául: connoiseurs) boldogan legeltetik képzeletüket a szultáni czirádákon, amiket

cirádéknak látnak, mert olvasták a lapban, hogy a szultán irádékat szokott kibocsátani. Valószínűleg szőnyegekre irta őket; mit lehet tudni ezekről a bolond keletiekről; akik ugyanis annyira bele vannak keveredve a butorismébe, hogy magukat ottománoknak nevezik, ami nem kanapét és nem sonkás-zsemlyét, hanem muzulmánt jelent, míg ellenben a diván nem sezlóng náluk, hanem kabinet.

Igy áll a derék középosztály a régiségekkel; ellentétben a nép alacsonyabb rétegeivel, amely szintén kijár ugyan a Teleky-térre, de kizárólag új dolgok beszerzése miatt. Sirassam-e a nép megromlottabb erkölceit is? Nem keresik már az uraságoktól levetettet, mert nem érzik meg benne a levetettség urasságát. A nép zordon és poézistalan lett, s nem kell neki az emlék, ami egy-egy mellényhez fűződik. A nép otromba, ó, ha lehetséges volna, hogy hazánk élő nagyjainak kimustrált ruhái megjelenjenek e téren! A kitűnő középosztály hogy özönlenék még jobban végig az uccámon. Ha bizonyos volna benne az ember, hogy magára veheti Batthyányi Lajos gróf nadrágját, Károlyi Mihály gróf mellényét és Lánczy Leó kabátját! Mily felemelő érzések viharzanának át az összes kebleken, amiken eddig csak az unalom számuma hordta végig a homokot! De ez még nem jutott eszébe az üzletembernek, s így mindaz a kegyelet, amely a senkiket a valakihez fűzi, kamatoztatlanul hever. Ennek nem volna szabad így lennie. Valamit kellene csinálni a régiség-vágy csillapítására. S mindenekelőtt be kellene csukni a Nemzeti Muzeumot, amelyben igazi régiségek vannak. Kit érdekelnek azok a holmik, amik üvegszekrény mögött állnak s amik nem az enyimek? Kit érdekel Hunyadi János páncélja, ha nem veheti magára, hogy délután a kávéházba menjen vele s ott az érckebel mögé önthesse pikkolóját? Kezd kinőni a történelmi érzékünk, vigyázzunk, mikor borbélyhoz megyünk, le ne borotválja rólunk.

ÉS MOST VILÁGVÁROS?

Ezerkilencszáztizenkettő novemberét gyorsan beleírták Budapest aranykönyvébe, feltéve, hogy ez az aranykönyv megvan; mert e hónap néhány hete csakugyan a világforgalomba vitte bele a város nevét. Véletlenül ugyanis éppen akkor támadt külpolitikai bonyodalom, amikor udvar és delegáció külügyminiszterestül Budapesten voltak. A táviratok tehát innen mentek szét és ide özönlöttek a nagykövetek, hogy tanácskozzanak. Hát persze hogy ez a város nincs berendezve ilyen nagyurak fogadására. Jobban mondva: fogadni még csak tudná őket, ha szónoklatokról és fehérruhás szüzekről volna szó. Mert szónokok, azok vannak itt; valaki elhitette velünk, hogy mink szónoki nemzet vagyunk. De én elárulom ezen a helyen, hogy huszonkilenc éves vagyok, de egyetlen épkézláb magyar szónoklatot nem hallottam még, sem országgyűlési teremben, sem fehér asztal mellett, sem az Isten szabad ege alatt, szóval sehol, ahol az emberek szónoklatra szokták kitátani a szájukat. Ellenben igenis hallottam beszélni híres magyar szónokokat, és mindig elcsudálkoztam rajta, hogyan mernek olyan hangosan annyi semmit, kicsavart ostobaságot, számárfülvű közhelyet hallgatóik fülébe danolni. Ha öt évben egyszer egy magyar szónok nagyvégre kimond egy olyan tömondatot, amelynek igazán van értelme, ha nem is egetverő, de csak jól hétköznapi, abból a tömondatból azonnal szálló-ige lesz. Mivelhogy nem vagyunk hozzászokva ahhoz, hogy szónokaink emberi hangon becsületes mondatokat mondjanak. Ennyit a szónokokról, semmit a fehérruhás szüzekről. S vissza Budapesthez, amelyről azt voltam bátor mondani, hogy szónokkal és szüzzel még csak tudta volna fogadni az excellenciás nagyköveteket, de már egy jó hotelszobát nem tudott a rendelkezésükre bocsátani, sőt egy olyan restaurant-t is alig, ahol cigányzene bele ne cincogott volna, mikor ők Prohászka ur bőréről, tehát közvetve az én bőrömről is tárgyaltak. Bizony a cigány huzta és Hilmi pasának nemcsak azt kellett elszenvednie, hogy a bolgárok nagyon megverték az ő népét, hanem azt is, hogy a cigány mindjárt a lüle-burgaszi ütközet s a Hajdinárom-dinárom című csatadal elhegedülése után ötven korona hadisarcot vessen ki rája. Azt mondták, hogy az agg pasának reszketett a szakálla, de aztán megemberelte magát és bozontos szemöldökének rebbenése nélkül adta át a sarcot a putriban füstölt nyirettyüs kéznek. S aztán elgondolta magában, hogy előbb-utóbb ezt a várost is elfoglalják a bolgárok. Talán a Hilmi pasa esete miatt lett aztán az, hogy a nagykövetek világforgalmát rendőri felügyelet alá helyezték. Hiteles ugyanis, hogy a világbékéről folyó tárgyalások egy előkelő étterem vacsora-asztala mellett történtek. S nehogy a nagy hatalmak teljhatalmu megbízottainak egyenest Klió számára kimondott mondataiba a cigány beletányérozson, minden nagykövetre tizenkét, minden követségi titkárra hat detektív jutott. Egy-egy dragomán mellé (azt hiszem ilyenek is voltak) mindössze két detektívet rendeltek ki. S ha ön éppen abban az étteremben akart vacsorázni s nemzeti szokás szerint hangosan szürcsölte a levest és harsányan csemcsegte a hust, akkor két detektív az ön asztalához lépett és azt mondta:

- Pszt!

S akkor ön megkérdezte, hogy miért ne etnográfiazhasson a levessel és a hussal, s a detektívek némán az excellenciák asztala felé mutattak. Már most én ebből az egész demarsból nem azt helytelenítem, hogy az embereket enni akarták megtanítani, hanem azt, hogy detektívekkel akarták megtanítani őket. A szürcsölési és csemcsegesi tilalmat én egyszerűen a falakra szegeltetném, még a delegációs ebédekénél is, - azt hiszem ott is nagy szükség volna rájuk, - de a detektívet absolute mellőzném. Ha én világváros volnék. De persze nem vagyok az. S ha a kenyérgyár még négy darab Bárczy Istvánt süt is számunkra, amire, ugy hallom, már intézkedések is történtek.

Hiába! Minket még az udvartartás és a külpolitika sem tesz világvárossá, s én jobban is szeretem, ha nincs itt az udvar és ha a nagykövetek sem jönnek ide, mert abban a pillanatban még

kétségbeejtőbben derül ki a mi vidékiességünk. Cigánytányér és detektivek. Ez az, amit mi nyújtani tudunk magunknak és mindenkinek, aki eljön hozzánk. Ez pedig kevés. Vagy ahogy vesszük: ez sok. Nekem sok, és más pesti ezer embernek is sok. A cigánytányér miatt lemondunk a nyilvános étteremről, a detektív miatt abbahagyjuk az utcán való járást és a Bárczy István miatt nem avatkozunk bele a saját városunk politikájába. Jó volna, ha beleavatkoznánk, akkor tán nem detektivek garníroznának minden olyan eseményt, amely egy igazi világváros számára természetes lenne, de nekünk nem az, s talán nem tányérozna a cigány a balkáni háborúval kapcsolatban. Azonban jobb, ha belenyugszunk ebbe, mert attól lehet tartani, hogy Budapestet, a világvárost, mégis megcsinálják s akkor a maguk képére csinálják meg. A képüktől, a maitól is, irtózom, s ha Budapestet nem lehet más módon elképzelni, csak az ő képük képére, akkor kivándorlók. Valahová, ahol a detektivek nem tányéroznak, a tányérok nem cigánykodnak s a városi választás hangjai nem hasonlítanak olyan megtévesztően a rőfögéshez.

Ó, IDŐ!

Mikor a lakásomból elindulok, sohasem tudom pontosan, hogy mennyi az idő. Nem is tudhatom, mert az órák nem járnak. Elfelejttem felhuzni és pedig következetesen felejttem el. Ugyanígy következetességgel már eszembe is juthatna, hogy az órát fel kell huzni, mert ha nem huzom fel, akkor megáll. Mégsem huzom fel és mégis megáll, s mikor észreveszem, akkor csak úgy, találomra, megigazítom.

Tévedés nem történhetik nagyobb: egy negyedóránál. A pusztán lakó ember a nap járása után igazgatja az óráját, városi ember is nagyon jól el tud igazodni. Nem a reggeli, déli, meg délutáni gyártülkölésekre gondolok, hanem azokon kívül az egyéb időmutató jelekre. Ha az ember figyel a rikkancsokra, megtudja, hogy körülbelül hány óra van, azokból a cimekből, amiket kiabálnak. És ha lenéz az uccára, a forgalom mennyiségéből is tájékozódni tud. Itt az én környékemen például tíz órakor este egészen más a forgalom, mint tizenegykor, pedig, idekint, mindakettő éjszakai órának számít.

Szóval, meg tudom igazítani az órát, de mikor a Nyugatihoz érek, mindig felnézek a pályaudvar homlokzatára, hogy az időt ellenőrizzem. (Erről az jut eszembe, hogy a Keleti pályaudvaron levő óra, amely pedig messze ellátszik, mert a Keleti nincs annyira beépítve házak közé, mint Budapest többi középületei, este milyen gyatrán van megvilágítva. Az ember rohan, hogy elérje az esti fiumei gyorsat, s mikor kiér a sarokra, ahonnan már az órát látja, örül, hogy mingyárt megtudja, vajjon lekéssett-e. Dehogya tudja meg. Az óra ciferplattja mögött isten tudja mi ég, legföljebb, ha néhány pusztá gázláng, ámbár attól félek, hogy csak petróleum, semmiesetre se olyan valami, ami világítana. Csak az épülettől harminc lépésre látja az ember az időt. Pedig ott, az óralap mögött, igen erős fényforrásoknak kellene lenniük, mert ha már ki van világítva az az óra, hát lássék is, hogy mennyi idő van rajta. És ne harminc lépésre lássék, mert akkor már hiába szaladok. A harminc lépést megtéve, kiderül, hogy ugyis lekésstem. De ez csak úgy mellékesen jutott eszembe. A Nyugati órája sincs jobban kivilágítva, dehogya van, ellenben ez az óra ugyis láthatatlan mindenünnen, hát nem is fontos a kivilágítása.)

Vagyis föltekintek a Nyugati órájára és megállapítom rajta, hogy a középeurópai idő, amely szerint a vasút jár, például 10 óra és öt perc. Ez megnyugtat. Jó tudni, hogy hányat ütött az óra. Odébb megyek, kicsit boldogan. De, a körülmények sajátságos véletlene folytán, azonnal elérek egy városi órához, a Podmaniczky-ucca sarkán. Arra is fölnézek, ha már benne vagyok az idő tudományos megfigyelésében. Hát mit látnak szemeim? Azt látják szemeim, hogy a városi óra, amire rá is van írva, hogy a középeurópai időt mutatja, tehát nem a speciálisan budapesti időt, a városi óra, hihetetlen, de mindig másnak mutatja a középeurópai időt, mint a Nyugati órája.

Persze az eltérés nem nagy, nincs egy negyed óra se. Öt perc szokott lenni, vagy valamivel több, vagy valamivel kevesebb. Hogy melyik óra jár jól, azt én nem tudom, nem is bánom. Nekem úgy sincs elég időm, hát mindegy, hogy öt perccel több nincs, vagy öt perccel kevesebb van. Ezt intézzék el egymás közt ezek az órák, ha már versengenek egymással.

Én csak azt szeretném tudni (de pusztá kíváncsiságból, semmi különös érdekem nincs benne, s ha nem tudom meg, akkor se halok bele), hogy melyik hát az igazi? Melyik a hamisítatlan középeurópai idő? A Nyugatié? Vagy a fővárosé? Vagy mind a kettő, mert kétféle középeurópai idő is van, egyik, amelyik jobbközép és másik, amelyik balközép?

Vagy esetleg - ami szintén megtörténhetik - egyik óra sem mulatja a középeurópai időt? De akkor még kíváncsibb vagyok arra, hogy milyen a középeurópai idő, eredeti csomagolásban?

Hol kapható? És jó-e? Kellemesebb-e a tényleges középeurópai időben élni, mint ezekben a másolatokban?

És így tovább, egy csomó kérdés. De, belátom, tulságosan lényegtelenek. Elhatároztam, hogy megtanulok teodolittal, szeksz tánssal és mesterséges horizonttal bánni és magam fogom meghatározni magamnak az időt. Akkor lesz időm elég. Saját időm.

NEM FÉR ÖSSZE

Házsártos magyarok veszekedő természetűek, nem férnek össze. Egyszer a főváros közgyűlésén mindent megpróbáltak, hogy azokat, akik a szőnyegen forgó ügyben érdekeltek, a teremből eltávolítsák. De nem ment. Nem ment, mert az illetők nem mentek. A célzásokat nem értették meg, hanem azt kérdezték:

- Kiről van szó?

És mikor ujjal rájuk mutattak, így válaszolának:

- Neveket kérünk.

És így tovább. Tény, hogy bentmaradtak és igyekeztek dönteni a saját ügyükben, *mert* van egy régi jogszabály, olyan régi, mint maga a jog, hogy saját ügyében senki bíró nem lehet. Persze van egy másik szabály is, amely viszont azt mondja, hogy senki olyan jó bíró a magam ügyében nem lehet, mint épen uri magam. *Én* tudom, hol fáj nekem, s *én* tudom, hogy mi válik hasznomra.

Végül a polgármester kénytelen volt appellálni a jelenlevők összeférhetlenségi érzékére és azt mondta, hogy *reméli*, nem fognak szavazni azok, akik úgy érzik, hogy érdekeltek. És valóban. Valóban az érdekeltek megértették azt a szinte bunkóval történő intelmet és valóban szavaztak a saját ügyükben. Valóban.

Mert, kérem szépen, az ügyrend, amivel a főváros közgyűlése dolgozik, avult és rossz s főképen érzékeny lelkű városatyák számára készült. Arra nem számítottak, hogy lesz egy idő, mikor a cipőtalp mint arcbőr fog szerepelni, s e cipőtalpra dum-dum lövegekkel kell lödözni, mintahogy a tropikus mocsarakban a rinocéroszra lövöldöznek. Gyakran - itt is, ott is, - eredménytelenül.

Viszont köztudomásu, hát igen, egy kicsit köztudomásu, hogy - hála a jó fővárosi választási törvénynek - a közgyűlésen csaknem kizárólag érdekeltek vannak jelen. És pedig nem úgy, hogy ottvannak a suszterség érdekeltjei, a magántisztviselés érdekeltjei, satöbbi, szóval a lakosság egyes rétegeinek érdekeltjei, mert azok nincsenek ott. Kizárólag azok az érdekelt-ségek vannak ott, amelyek a fővárosból élnek meg és pedig nem rosszul.

Ők döntenek. Nem baj, hogy a saját ügyükben, ha a saját ügyük kizárólag az ő ügyük lenne. De nem az. Közügy. Az én ügyem is. Mikor például arról van szó, hogy a főváros megszabhatja a villamos-jegy árát, persze hogy meg kell kérdezni a villamos társaságokat *is*. De csak *is*. Minket *is* meg kellene kérdezni. Nem *is* annyira *is*, mint a villamosokat. Mindamellettt minket nem kérdeznek meg. Ami aztán meglátszik a villamos-jegy árán. Sőt minden egyében *is* meglátszik.

Például, hogy csak a közelmúltba nyuljak vissza, az autotaxit kizárólag a saját bölcsességükkel csinálták meg. S a világért nem tettek egyebet, *csak* a vállalatok érdekeit nézték. S mi derült ki? (mert néha ez is lehetséges), az, hogy rossz szolgálatot tettek a vállalatoknak. Az autotaxi nem kenyér, amit mindenkinek muszáj ennie, különben éhenhal. A drágára felsrófolt autotaxit tehát a főváros mélyen tisztelt lakossága nem használja. Vagy alig használja, s ime előttünk van, amit elképzelni is nehéz volt, hogy Budapestnek, a milliólakosunak, van összesen harminc benzines bérkocsija, de azok a nap legnagyobb részében ott letelepednek a különböző standokon, a fene sem használja őket, mert mindenki fél tőlük, még nappal is. Éjjel pedig, noha éjjel nem a legtisztesebb családapák közlekednek az uccákon, még a könnyűpénzü emberek sem merik igénybevenni a jó járműveket, mert az éjszakai tarifájuk még megfizethetlenebb.

Indítványom: ha már megcsinálták ezt az intézményt rosszul, s ha már bebizonyosodott, hogy így rosszul megcsinálva igazán nem jó, most ne szégyeljük magunkat és csináljuk meg jól. A vállalatoknak is sokkal jobb lesz, higgyék el.

Összegezve: amíg Budapestnek nem lesz egy vas-szigoru összeférhetlenségi törvénye, amely nem az emberek tisztességére épül, hogy a tisztességtelenséget eredményezze, hanem a tisztességtelenségből indul ki, hogy tisztességet hozzon létre, addig a legszebb szándékok is megfulladnak a városházán, s még félmunkák sem készülnek, mert még a félnek a felét is lecsipik és hazaviszik a családi asztalra az összeférhetetlenek.

PICCADILLY

- Hát igen: hogy megcsinálják-e a Piccadillyt?
- Ezt kérdi ön?
- Ezt kérdem én.
- Ezt ne kérdezze ön. Mondja csak így: a Piccadillyt megcsinálják. Semmi sem bizonyosabb a Piccadilly megcsinálásánál. Ez az a terv, amely arra született, hogy Budapest városa, ugyanis mint egyén, ugyanis mint közület, ugyanis mint szédület, ugyanis mint bődület, okvetlenül és mihamarabb megcsinálja.
- Mondja...
- Vigyázat. Csak azt ne kérdezze tőlem: mi az a Piccadilly?
- Jó. Tehát mi az a Piccadilly?
- Piccadilly, magyarul semmi, semmibb, fehér semmi, fekete semmi, semmi a négyzetten, a köbön, a nyolcadik hatványon és a hatodik nyolcványon. Ez az a semmi, amibe Budapestnek olyan biztosan és súlyosan kell beleesnie, amely biztosan és súlyosan a meteorok esnek az égből.
- De miért? ha olyan semmi?
- Azért, mert olyan semmi. Azért, mert senkise tudja, mi az: Piccadilly, és aki tudja, az is rosszul tudja, hogy tudja; mert nem tudja. Aki tudja, azt hiszi, hogy Piccadilly: az turós gombóc. Holott nem az; még csak nem is lekváros gombóc, sőt egyáltalán nem étel. Itálnak sem mondható. És nem nadrágtartó és nem harisnyatartó; nem, nem.
- Hanem?
- Hanem a Piccadilly egy egyszerű horog és rajta a *Hôtel de la Ville* az a kukac, melybe Budapest összes bizottságai, tanácsa és közgyűlése bele fognak harapni.
- Esetleg nem.
- Feltétlenül: igen. Mondtam már, hogy senki sem tudja; mi az a Piccadilly. Hozzá kell még tennem, hogy senkinek sem kell a Piccadilly. Hozzá kell még azt is tennem, hogy a Piccadilly feneketlen ostobaság, s ezzel már elmondtam az okokat, melyek alapján Pest lesz a magyar Piccadilly. Lesz Piccadilly-tér és lesz Piccadilly-uca. Megnyitják a Piccadilly-kávéházat, és lesz nyakkendőkirály a Piccadillyhez. És Pintele Pongrác Pikedi Pikedilere magyarosítja a nevét. Mindezt az ingyen telek miatt.
- Ön lóugrás szerint gondolkodik és ez számárságokat eredményez.
- Tévhit. Ragaszkodom hozzá, hogy mindez az ingyen telek miatt van.
- Összefüggést kérek.
- Parancsoljon. Mindent meg lehet csinálni Budapesten, amihez ingyen telket kér az ember, vagy olyan árat és fizetési módokat ajánl a telekért, ami egyértelmű azzal, hogy a város mégis csak ingyen adja oda a telkét. E városnak nincs lelke, csak telke van, de van lelke hozzá, hogy elpredálja a telkét. Ez a város romlott a telke mélyéig, s csalódik, aki azt hiszi, hogy a Teleky-teret egy Teleky grófról nevezték el. Dehogy. Az ingyen telkekről.
- Melyikekről?

- Amikre a város sohasem építi a maga épületeit... Saját házait a város mindig azokra a telkekre építi, amiknek a becsértéke testvérek között négyzetölenként harminc korona, ellenségek között hatvan korona, s amiket a város négyzetmilliméterenként harminchat ágens és provizor között hatszáz koronáért vesz meg.

- Ön tuloz.

- Én innenzek. Mert még azt nem mondtam el, hogy ugyanakkor a város odaadja a saját telkét ingyen, s annak, aki elvette tőle ingyen, ad a saját telkére öt millió kölcsönt, és megengedi, hogy a bankoknál is vegyen fel rája öt milliót, amit utóbb majd a városnak kell megfizetnie. Később, mikor az ingyen-telkes ember tönkrement és elpucolta a város öt millióját és a bankokét, akkor a város tiz millióért visszavásárolja az ingyen telket. Ezt hívják Budapesten enyhe telkületnek és telki szükségletnek.

- Valóság ez, vagy álom?

- Csak városi politika. Amely meg fogja csinálni a Piccadillyt. Mert az *ilyen* üzlet, de nem öt, hanem harmincöt millió koronára.

- De hiszen egyelőre visszautasították a dolgot.

- Á! Csak visszaadták, mert nincs kellőképpen előkészítve. A pikedilisták ugyanis egyelőre nem kérték ingyen a telket és bizonyos fizetési feltételeket ajánlottak fel. Világos tehát, hogy az ügy valóban nincs jól előkészítve. Ha majd az általam fentebb már körvonalozott és ökörvonalozott prepozíciót megteszik, akkor a város boldogan roskad Piked Ily keblére. Leromboltatja az Eskü-teret, az így szabaddá tett területre árkádokat épít, az így nyert árkádiát meghosszabbítja a Dunán keresztül és a Gellért-hegy alatt a Kelenföldre s az egészet odaajándékozta Piccadillynek, azzal a kikötéssel, hogy pesti ember csak egy forint huszért kaphat egy anzikc-kártyát a Piccadillyről, ahová bedugnia az orrát tilos lesz. Az Erzsébet-hidal, mert utban van, felviszik a Jánoshegyibe, ahol kacsalábon fog forogni, de a hidpénzt még akkor is meg kell fizetnie mindenkinek, akinek a családjában egy János nevű ember volt, van, vagy lesz.

- No de csak fel fog szólalni ez ellen valaki?

- Hogyne. A Hétfői Hörpentyűben lesz egy cikk, amely határozott hangon fogja megmondani a véleményét erről az üzelemről. Mert ez egy üzelem.

- És a polgárság?

- Ó, a polgárság általánosan hallgathat, titkosan dühönghet. Akinek ez nem elég, annak van még egy modus vivendi.

- És az?

- Egyszerű. Megpiccad és vége.

MELEG ÉTEL

A polgármester elrendelte, hogy a főváros hivatalaiban csend, rend és figyelem legyen, a tisztviselők udvariasan érintkezzenek a felekkel, a hivatalos órát betartsák pontosan (ezért majd csengőket is szerelnek fel a fővárosi hivatalokban) és ha már muszáj étkezniük, mert ők is csak emberek, ne étkezzenek meleg ételeket a hivatalokban. Csupa nagyon helyes és kitűnő intézkedés, de én nem hiszem, hogy végrehajthatók volnának. Ha mindez nem alakult ki 1867 óta, akkor ez annyit jelent, hogy az emberekben nincs is meg a rája való hajlandóság s ha az nincs meg, akkor a polgármester hiába erőlködik, ő nem lehet jelen minden hivatalban, nem utasíthatja folyton rendre az embereit, nem szégyenitheti meg őket állandóan és így a rendelete csak szó-szellő, amiről holnapután már nagyon kevesen fognak tudni.

De nemcsak az emberek miatt nem lehet igazi rend ezekben a hivatalokban, s általában, hogy szélesítsem a témát, a többi magyar hivatalokban sem. Mert már az épületek berendezése sem olyan, hogy bennük valami rend legyen. Micsoda előljárósági épületek vannak Budapesten. Rühös vén házak, poloskaszagu lyukak, ronda lépcsőházak, szemetes előszobák. Táblák helyett, amik a publikumot tájékoztatnák, rongy kis cédulák a falon, többnyire helyesírási hibákkal. Az ilyen épületben sem magát nem becsülheti a hivatalnok, sem a közönséget. Helyiségek, amikben a felek megvárhatnak, hogy rájuk kerül a sor, alig vannak, a közönség tehát beözönlik magába a hivatalos helyiségbe, amelynek, ennek következtében, rossz a levegője. Ahol büz van, ott nincs tekintély, s ahol nincs tekintély, ott nem lehet rendes ügyvitel. Ezek egész egyszerű igazságok.

És bizony esznek, meleget esznek, káposztaszagot esznek és pörköltszagot esznek a hivatalokban. És hiába, ha kegyetlen is ez az álláspont, egy hivatalos asztalon, amelyiken akták fekszenek, meg sem fordulhat egy tányér. De nemcsak meleg tányér nem, hanem hideg sem. Nemcsak úgy nem akarom látni a tisztviselőt, amint a virstli piros levét kimártogatja, hanem úgy sem, amint a sonkás-zsemlyét betömi a szájába. Nem óhajtok tudomást venni a tisztviselőről, mint táplálkozó emlősről, mert én sem ilyen minőségemben állok vele szemben. Azonban nehogy azt higgye valaki, hogy csak a fővárosi hivatalokban esznek a fél jelenlétében. Még a bíróságokon is. S hogy ez milyen helytelen, azt nehezen tudom szóval kimondani. Odamegyek a bíróságra, s ha akármilyen minden-hájjal-megkent és semmit-nem-tisztelő-ember vagyok, bennem lappang az, hogy tisztelni szeretném azt a bírót, aki az én ügyemben ítéletet fog mondani. De tisztelhetem-e, mikor egy nagyon rossz iroda-kabátban látom, a füle mellett tollal, a csuklóján vászon karmantyúval, egy fél virstli nedvével ajakán? Ebben a pillanatban látom, hogy ő is szegény ember, nemhogy nem különb nálamnál, de még olyan sem, amilyen én vagyok és dehogy is érti az én ügyemet. S ha nem érti: hogyan hozhasson jó ítéletet benne? Aminthogy az ítéletek legnagyobb része nemhogy nem igazságos, - mert az alig is lehetséges, - hanem nem *jó*, a közép emberi ész szempontjából sem. Attól félek, hogy a fél virstli miatt.

De nemcsak a hivatalos szobákba nem engedném be az ételt, hanem magába az épületbe sem. Városnak, államnak nagyon sok hivatala van privátházakban. Itt persze nem lehet megakadályozni azt, hogy a *többi* lakók magánélete a maga hétköznapiságával ne folyjon, miközben a hivatalban komoran bonyolódik a közügy. De vannak hivatalos épületek, amikben legföljebb egy-két szolgál, vagy tisztviselő-lakás van. S ez az egy két lakás, néha egyetlenegy is, elég arra, hogy bekáposztázza a szék.-főv. vagy a magy.-kir. levegőt. Tegye a szívére a kezét, mondja a bíró, mert esketni akar engem, de, hiába, én a gyomromra szeretném tenni a kezeimet, mert csak ott érzek valamit, a szívemben nem. És hogy lehessen elhinni, hogy a hamis esküt a törvény szigorúan üldözi és megtorolja, mikor sparherdre odaégett hagymaszag van? Hagymaszag, őfelsége a király nevében. Az embernek van orra s ezen nem tehetjük túl

magunkat. S az orrán át az ember épuget kap benyomásokot, álmokat, eszményeket, mint a szemén és a fülén keresztül. Nem bolondság az, hogy a katolikus egyház kitalálta, vagy ha már ki volt találva, igénybe vette a tömjént. Az Isten-szagnak - Ady Endre alkotta ezt a helyes szót - a soroksári kápolnában pont ugyanolyannak kell lennie, mint a római Szan-Pietróban. Olyan is.

Pest közigazgatásának, Magyarország szervezetének és a magyar igazságnak ellenben hol gulyás-, hol pörkölt-, hol töltött-káposzta szaga van. Egységesítendő.

BAZALT

Budapest utépitő tanácsosa, a kövezet atyja, így szól:

- A nagyobb kocsiforgalmat lebonyolító utakon az erős bazalt-burkolat bizonyult a legkitűnőbb burkoló anyagnak.

Én azonban csendesesen ezt vetem ellene:

- Kedves jó tanácsos ur, ön ezt így mondja, tehát nyilván így van róla meggyőződve. A meggyőződések tiszteletben kell tartani, de csak akkor, ha transzcendens dolgokról van szó. Egy isten van-e, vagy három, a lélek vándorol-e, vagy egy helyben marad, testileg támadunk-e fel, ha majd a nagy trombita megriad, vagy csak szellemileg, ezek meggyőződés dolgai, ezekről nemcsak nem kell, hanem tilos is vitatkozni. Ahogy arról se legyen vita, hogy a szőke nőt, vagy a barnát kell-e szeretni. De a bazalt... na igen, a bazalt nem isten és nem nő, a bazalt csak az a kövezet, amivel Budapest burkolva van, s hogy ez milyen, az már nem hit és meggyőződés dolga. Még csak nem is pusztán technikai tudásé. Mert nem nehéz elhinni, hogy a bazalt - gyöngébbek kedvéért: ez az a kockakő, amit mindnyájan oly vészesen ismerünk - a legszilárdabb kövező anyag, s talán a legolcsóbb is. Lehet. Bár esküt tenni a kérdés egyik oldalára sem mernék. Azonban, ha így volna is, ha a bazalt a legszilárdabb és legolcsóbb volna is, akkor sem lehetne az egyedül üdvözítő kövezetnek megtenni. Tudvalevőleg világvárosok dolgait sok mindenben nem csak az olcsóság, vagy a tartósság szempontjai döntenek el. Olcsóbb volna, ha a város nem volna csatornázva, de mégis csatornázva van, isten tudja miért. Olcsóbban is lehetne világítani, mint Auer-fénnyel, vagy, pláne, préselt-gázzal, s mégis így világítunk és nem amúgy, például petróleummal, vagy repceolajjal. Olcsóbb volna, ha a svábok, szekéren, végighurcolnák az élelmi-szereket a városra, sőt kényelmesebb is volna, mert mindenki házához szállítva kapná meg az ennivalóját. Mégis vásárcsarnokok vannak, s úgy jó, hogy vannak.

- De - mondja a tanácsos ur.

- Nem, nem, kedves tanácsos ur. A kövezet is ugyanebbe a fejezetbe tartozik. Tételezzük fel, hogy az öntött-vas vagy a kovácsoltacél olcsóbbak volnának, mint a bazalt-kocka - mert hogy tartósabbak, arról nem kell beszélni sem - mindamellett öntött-vas, vagy kovácsolt-acél kockákkal nem köveznék ki a városunkat, ugye nem, mert akkor nem lehetne élni benne. Illetve ez sem igaz. Élni sokmindenféle viszonyok közt lehet, hihetetlen viszonyok közt is, hiszen vannak emberek, akik bányák fenekén élnek és vannak eszkimók, akik Grönland legészakibb fokai közelében állítólag nagyon jól érzik magukat mínusz 40° C mellett is. Tehát élni lehetne az acéllal kikockázott városban is, mégsem élnénk benne. Miért? Mert, akár elhitettük magunkkal, akár csakugyan úgy van, a város kulturát jelent és a kultura embereivel van tele. Azért város.

- Azonban...

- Nem, kedves tanácsos ur, a meggyőződése lehet szent, de igaza nincs. A bazaltkocka körülbelül olyan, mintha a várost mégiscsak acéllal kövezték volna ki. Hogy a régi rómaiak is? Hogyne. De a régi rómaiak nem ismertek más és jobb kövező anyagot. Mi azonban már ismerünk, s méltóztatott is őket részletes szaktudással felsorolni. Ha a bazaltkocka annyira nagyszerű volna, akkor a világ összes nagyvárosai kizárólag bazalt-kockákkal volnának kikövezve. De nincsenek, ezt, nemde, tagadni nem lehet. A bazalt-kocka az utóbbi husz esztendőben rohamosan kiszorult s több olyan nagyváros van ma már, ezt koncedálja a tanácsos ur, amelyik nincs bazalttal kövezve, mint olyan, amelyik van. Nyilván némi oka is van ennek azon túl, hogy bizonyos városoktól messze vannak a bazaltbányák. Az aszfaltbányák még messzebb vannak, esetleg abban az országban egyáltalán nincsenek is, mégis az

aszfalt, a makadám, meg a többi kövezési módok mindenütt réges-rég legyűrték a bazaltot. Nyilván nem minden ok nélkül. Nyilván rábukkantak az emberek arra az igazságra, hogy a nagyvárosnak idegélete is van, azaz: csak a nagyvárosnak van idegélete, itt él a legtöbb olyan ember, aki sem a kezével, sem a lábával nem dolgozik egy körömfeketőt sem, hanem kizárólag a fejével, a fejében levő szürke péppel, amit agynak nevezünk, működik. A szocialisták, igen találó szóval, fejmunkásoknak nevezik ezeket az embereket. Sokan vannak a nagyvárosban, többen, mint a kétkézi munkások. És a nagyvárosokat, legalább is egy részüket, e fejmunkások számára rendezik be, mert valóban nem túlzás azt mondani, hogy e fejmunkásokból él nemcsak az a város, hanem az ország is, amelyhez a város tartozik.

- A miniszterek...

- Kérem, kérem, tanácsos ur. Nemcsak a miniszterek fejmunkások - vagy azoknak kéne lenniük - hanem kívülük még több százezren is azok. S az ő használatukra találták ki a zajtalan kövezési módokat. Ez a zajtalanítás borzasztóan relativ, mert a nezsideri vagy a körömbányai főucca még gyémánttal kikövezve sem lehetne olyan lármás, aminő egy nagyváros - világváros - uccája pihével, finom tollpihével, kikövezve. A láрма csakugyan hozzátartozik a világvároshoz, de hozzátartozik az az igyekezet is, hogy ezt a lármát kibírhatóvá csökkentsük. Budapest uccái lármája pedig, mint ezt több ízben lehettem szerencsétlen megírni, kibírhatatlan. Nem a megsiketülés fenyegeti az embert, mert a sükettség nem is olyan baj, a süket ember még ember, hanem a megtévelyedés. A tévelyedett ember pedig már nem számít embernek. S ennek a kibírhatatlanságnak az oka nem az, hogy az emberek neveteljenek és lármát csapnak. Emberi láрма nem is lehet olyan rettenetes, ha normál-hangokból, ordításból, üvöltésből, visításból van összerakva. Kicsit mosolyogva olvassuk ma már, hogy milyen iszonyu volt az, mikor tizezer lovas magyar, megrohanván az ellenséget, huj-hojt kiáltott ördögien s a lovak patáinak dobogásától megrendült a föld... Ördögöt rendült. A föld akkor rendül meg, igenis akkor, ha egy bazalttal kövezett keskeny uccán egymással szemben két teherautó szalad, melynek vasabroncsa van, amely vasabroncsokat a kocsirakomány negyven méterhátszája veri másodpercenként az üllőre, a bazaltból összerakott ércalapra. Ez, tessék elhinni, sokkal nagyobb láрма, két visszhangzó magas házfal közé szorítva, mint valamely füves síkságon a tizezer magyar, a huj-hujjal és a lovak patáival.

- Igen, igen...

- Pardon, hogy még untatom egy kicsit. Ha már beszélek róla, édes tanácsos ur, kibeszélem magamat egészen. Ön abban az eszmekörben nevelkedett fel, hogy a bazalt: kövezet. De már nagyon sokan tudjuk, hogy a bazalt egyáltalában nem kövezet és világvárosok belső részeinek kövezésénél azt kell gondolni, hogy bazalt nem is terem a hegyekben. Nincs. Valami mást kell a helyébe tenni. S ennyiben tartom jónak, hogy a bazalt nem tudományos igazság, legalább is nem várostudományi igazság, hanem csak meggyőződés. A meggyőződésen változtatni nem lehet. Hogy csak egy példát mondjak rá, az ön igen tisztelt főnökének, Bárczy Istvánnak sokáig az volt a meggyőződése, hogy villamos autótaxinak is kell járnia a pesti uccán. Hozzátartozik az ucca szépségéhez. Mihelyt azonban kiderült, hogy még a benzines autók sem kellenek, ha olyan drágák, amilyen drágák most, azonnal belátta, hogy az ucca szép villamos bér-autók nélkül is.

- Talán most már...

- Igen, most már elég. Ebből is, a bazaltból is. Azt a bazaltbányát azért meg lehet venni, hogyne, mert nagy a város és bazaltira lesz még szüksége sokáig, amíg átkövezik Budapestet. De ez az átkövezés ez lehet az egyetlen programja Budapest kövezési politikájának. Ha van ilyen. Én nem hiszem. Ami most van, az csak a talaj előkészítése a szanatóriumok és a tévelyházak számára, amikbe mindnyájan bemenendők vagyunk, éppen a bazalt miatt, édes tanácsos ur.

A SZINHÁZ

A KOMMÜNIKÉ

A színházi szezonban, mikor Budapest szegénységen hizott lakója szédülten szijja magába a kultura parfümjeit (egy deka 20 fillér; eredeti üvegre nem telik), napról-napra méltóztatnak olvasni a napisajtó megfelelő rovatában, hogy Ikrácska kisasszony törhetetlen erővel vonzza a tele házakat. Amely házokról utóbbi időben már komolyan írják le az elemi iskolából elemi erővel a zsurnalizmusba áttóduló kitünőségek, hogy *szinültig* vannak megtelve. Még egy kis fejlődés, s a színház *csordulásig* telik meg, de akkor a kehely kicsurran s az új sajtótörvény számára vélelmezni fogjuk a legszigorubb értelmi cenzust, Szinnyei József kis magyar nyelvtanának madártávlatból való ismeretét. Az előbb irt mondat Ikrácska kisasszonyról, kinek a véleménye, vajjon? A színházé, kizárólag a színházé, amely ép oly őszitén lelkesedik nevezett művésznő iránt, mint amily őszintén tudja, hogy a tele házak legfeljebb a telekönyvben vannak tele, sőt azt is tudja, hogy a tele házakat nincs ember a világon, aki elhinné. Mégis a színház titkára minden délelőtt rózsavízbe mártja tollát és megírja a poétikus sorokat, amik könnyed szárnyakon lebegnek Álom és Való között a nyomdafestéktől nehézságu levegőben. A közönségnek tehát mindennap alkalma nyílik elolvasni a színház véleményét önmagáról. Kinek az érdeke ez, vajjon? A színházé, kizárólag a színházé. Hogy van az, hogy ez az önvélemény mégis napvilágot tudott látni a napisajtóban? Ugy van, hogy ez a néhány sor rudimentuma egy régibb fejlődési fokozatnak, amelyen színházról és sajtóról komolyan hitték az emberek, hogy kulturtényezők. Ők is ezt hitték és támogatták egymást. Azóta mi már tudjuk, hogy egyik sem az. Egyik úgy üzlet, mint a másik, vagy még ugyabban. A lapok tehát nem állják a rózsavízet és utasítják az illatos üzenet hozóját, hogy kopogtasson a kiadóhivatal fegyverekkel védett kapuján. Helyes-e a bögés, oroszlán? A leghelyesebb.

A színház, magánvállalkozók kezében, tiszta üzlet (a jelzőhöz nem ragaszkodom) s csak annyi köze van a művészethez, amennyire a publikum megtüri a művészetet. De ne féltsük a publikumot: nem nagyon türelmes ő. Az igazgató tehát, aki költészeten nevelődött s nem tudja nélkülözni a vállalatáról szóló poétikus sorokat, fizessen. (Színházrovat huszonöt fillér, hirdetési kolumna hét fillér milliméterenként.) Igenis fizessen, vagy hallgasson s ha művészről jó véleménynyel van, azt vagy a próbatáblán, vagy magánlevélben, vagy a kávéházi asztalnál közölje vele. Vagy ne is közölje, csak emelje a művész fizetését s a művész, aki különben nem világítja be eszével a világegyetemet, van olyan okos, hogy megértse, mit gondol az igazgató. De *engem* hagyjon békén a gondolataival. *Nekem* táncoltassa az ő táncosnőit, mert mulatni akarok a pénzemért, játsszon szép komolyakat, mert nevetni óhajtok, mondasson élceket, mert sirni vágyom, s aztán szünjön meg, nem akarok tudni felőle. Ezen a ponton, gondosan ápolt közömböm megóvása körül segít rajtam az én hű lelki tanácsadóm, lapom, melyet minden reggel, gyöngyöző kávémmel (jó?) élvezettel dugok a tálca alá, nehogy véletlenül olvassak is belőle. Mert ezentul, kimondatván, hogy az igazgató fizessen Ikrácska kisasszonyról szóló véleményéért, mit olvasnék benne? Mit? Azt, hogy eddig többször érintett művésznő törhetetlen erővel vonzza a tele házakat. Ezt olvasnám. Annyi különbséggel, hogy az igazgató most fizet érte. Nekem? Dehogy is nekem; a lapomnak. Tehát mit nyertem én? Én semmit. De nem is arról volt szó, hogy *én* üzlet vagyok, hanem arról, hogy a színház: üzlet és az ujság is: üzlet. Tőlem mindkettő a pénzemet akarja, s mikor mást akar, akkor vigyázat, mert akkor még jobban a pénzemet akarja. Vagyis, hogy a kommuniké hogyan jelenik meg, ma pénzért, holnap ingyen, ahhoz nekem, mint olvasónak nincs közöm. A lényeg az, hogy megjelenjék. S a becsület az, hogy *ne* jelenjék meg. A szerkesztőségnek és a kiadóhivatalnak gondos kettéválasztása, hiába minden erőlködés, csak az operett-rinaldókra emlékeztet, akik puskával fogják el az utast az elején, váltságdíjat vesznek el tőle a végén, de középtűt a legfinomabban bánnak el vele s mint gentleman a gentlemannel, úgy állnak szemben az illetővel. Tréfaság az egész. Aki látta azt a fizikai kísérletet, amely az átszívargás

törvényét bizonyítja, az egymástól pergamen-fal által elválasztott kék és fehér folyadékkal, melyek közül a fehér okvetlenül megkékül bizonyos idő múlva, aki ezt látta, tudja, hogy a kiadóhivatalok kékek s a szerkesztőségek hiába fehérek, időjárással meg kell kékülniük. Ha a fizika ebben az esetben csődöt mondana, ha nem a fehérből válnék kék, hanem megfordítva: a szerkesztőség adná át színét a kiadóhivatalnak, akkor nemcsak a fizika mondana csődöt, hanem a lapüzlet is. Holott a lapra szükség van, hogy megtudjam belőle véleményemet arról a darabról, amit tegnap este láttam: vagyis szükség van a lapra a kritika miatt. A megfizetetlen (nem mondom, hogy megfizethetetlen) kritika miatt. Mert akármilyen üzleti viszony van színház és napilap között, csak nem képzelem senki, hogy ez az üzleti viszony - legkevésbé is befolyásolná a kritikát? A kritikát nem a lap és nem a lap embere gyakorolja. Nem. Hanem az igazságos Isten, a Seregek Ura, aki még telefondróttal sem csatolódik a gyarló földhöz, melyen igazgatók és kiadóhivatalok apró játékaik ártatlankodnak. S ha a prömier előtt harmincháromszor olvastam a színházi rovatban, hogy olyan nagyszerűt még nem láttam, amilyet látni fogok, a prömier után való reggelen ugyanott, ugyanaz a betű megmondja, hogy amit láttam nagyszerűnek, annál bárgyubbát és kellemetlenebbet még nem láttam - holnap hajnalig, mikor a fizetett kommuniké a nagyszerűséget restituálja. Mit csinállok, ha nem akarom, hogy e hirtelen változások föl ne düljék lelki életem? Felkötöm magam arra a spárgára, mely a szerkesztőséget a kiadóhivaltól elhatárolja. *Non omnis moriar*, kiáltok Horáciusszal. Nem, nem halok én meg, mert e spárga gyöngye: el fog szakadni a súlyom alatt.

KORÁNKELŐK

Mit gondolok arról az emberről, aki a színházban, öt perccel a darab vége előtt, fölugrik a helyéről, lecsapja a szék ülését, kettőt reccsent a cipőjével, három szervuszt mond barátainak, akik még ottmaradnak, aztán végigcsikorog a nézőtéren, csapot, papot, darabot otthagy és egy telefonszámot riadozva, odalép a ruhatéri kaszirosnő elé? Mit gondolok? Semmit. Vagy mindenfélét. Ami egyre megy. Ha a közönség azért szökik meg az előadás vége elől, mert már elunta a darabot, mert borzasztóan mindegy neki, hogy a szerző mit óhajt a még elkövetkező tíz percben mondatni a színészeivel, akkor ez kritika, s minden kritika jogosult, amíg valahogy nem tudjuk úgy szabályozni a dolgot, hogy a publikum a színházban mellékes legyen. De mert sikeresnek azt a darabot mondjuk, amelyiknek van publikuma, bukottnak ellenben azt, amelyiket a publikum elkerül, s mert a darabokat azért adják, hogy a publikum megnézzé őket, s mihelyt nem nézi, már nem is adják egyiket sem: bele kell nyugodni, hogy a publikum egy bizonyos ponton beszüntetheti az érdeklődését és azt mondhatja:

- A többire nem vagyok kíváncsi.

Persze, ez tiszteletlenség a szerzővel szemben, de a közönségnek még Rafael arkangyallal szemben is joga van a tiszteletlenségre, abban a pillanatban, mikor nevezett égi Ur valamit elébe terjeszt.

- Rafael, - mondhatja a közönség én fizettem négy forintot, mert azt hittem, hogy szórakozni fogok. Rafael, én nem szórakozom, Rafael, én unatkozom, Rafael, én elmegyek.

Ez jogos. A távozás, mint kritika, jogos.

De ne legyünk tulságosan igazságosak. A távozás, e hangos kritika, csak ott jogos, ahol a közönség *szokott* hangos kritikát gyakorolni *egyáltalán*. De nálunk nem szokott. Nálunk valósággal szervilis a közönség a nemtetszés nyilvánítása dolgában. Ha valami nem tetszik neki: nem pisszeg, nem zavarja az előadást. Legfőljebb teng-életi hangjait nem tudja fékezni: szuszog, köhécsel, az orrát fujja, ásit, de ezt sem szándékosan cselekszi, hanem azért, mert a le-nem-kötött-figyelmű ember valóban nem tud parancsolni ösztönös mozgásainak. Az embernek foglalkoznia kell valamivel. Ha a színpaddal, azzal, ami ott van, nem foglalkozhatik, akkor vagy a szomszédjával kell foglalkoznia, de ezt előadás alatt (legtöbb esetben) nem teheti, vagy magával. Mikor magával foglalkozik, akkor kétféle választása van. Vagy a lelkével foglalkozik, ez csendben elvégezhető, vagy a testével. Lelke az embernek sokkal kevesebb esetben van, mint ahogy gondoljuk. Honnan vegye, szegény? Hát csak a testével foglalkozik s ez némi zajjal jár. Nálunk azonban csak diszkrét zajjal, mert az emberek még azt sem fedezték fel, - itt - hogy szuszogással, köhögéssel, orrfuvással, ásitással tüntetni is lehet. Arról még kevésbé lehet szó, hogy másként, tudatosan és aktív módon nyilvánítsák a nemtetszésüket. Legfőljebb *nem*-tapsolnak. De hogy pisszegnének? Annál sokkal közömbösebbek. Nem tetszik, amit adnak? Jó, nem tetszik, nem nézem meg újra, de hogy rikkantanék egy erőlyes pfujt, egy harsány höhöhöt, az nincs. Mi vagyok én? Egy Sarcey? Egy Lemaitre? Én egy pesti nagykereskedő vagyok, csődbelépésem csak napok kérdése immár, mit rajongjak még? Nem tapsolok. Persze, vannak itt elvetemedett emberek, a szerző papája-mamája-nagyanyja, azok tapsolnak, szerzőszerzőt bömbölnek, de én nem pisszegem le őket. Hadd teljék örömük benne. És hadd jöjjön ki az a frakkos majom, életembe még ilyen sárga halálarcot nem láttam, hadd mutassa meg, hogy még meghajolni se tud. Miattam? No ugyan. Én már kint vagyok a büfében és egy sonkás-zsemlét nyelek az ostobaságok mellé, amiket a darabíró a fülemen át belémkalapácsolt. Én pesti bankhivatalnok vagyok és annyi az adósságom, mint a fűszál a réten, s hogy mikor sikkasztok, az csak attól függ, hogy mikor biznak rám - endlich! - valami kis pénzösszeget.

Látnivaló ebből, hogy a pesti közönség, amely hangos kritikát egyáltalán nem gyakorol, a távozásával sem akarhat kritizálni. Nem is akar. Ha Molnár Ferencet megszorozom Bródy Sándorral, s az egészet Lengyel Menyhértedik hatványra emelem, és az eredményt mint szindarabot eljátszatom, a harmadik felvonás vége előtt - itt - akkor is lesznek emberek, akik felállnak és mennek a ruhatárba a ruhájukért. Minden különösebb ok nélkül, csak a rendetlenség bennük lakó eleven érzésétől hajtva. Ugyanazért, amiért a villamosra is előbb akar mindegyik felszállni, mint a másik, s mert az adóhivatalban sem akarja egyik sem megvárni, míg rákerül a sor.

A budapesti színházlátogató tehát nem lehet koránkelő (nem kelhet fel korábban a helyéről), mert ez kritikának látszik, pedig nem az. Igen, a berlini közönség, amely közbekiabál, belepisszent, felvonás végén a színpadnak hátat fordít, vagy az olasz, amely megfogja esetleg a szerző fülét is, szívesen dobja pofon őt egy penészes citrommal: igen, ők akkor mennek el a színházból, amikor nekik tetszik. De egy budapesti színház prömierjének földszint-tölteléke - az ember csaknem valamennyit személyesen ismeri; arc szerint legalább is: mindet - az üljön békén, míg a függöny le nem pöndörödik, s még azután is üljön öt percig áhitattal, mert nincs az a rossz, amit írhat, nincs az a *rosszul*, ahogy színész játszhat, ami mind ne volna sokkal magasabb nivóju, mint e publikum, melynek számára tulajdonképpen fejenkint három-négy forintot kellene kiutalni, csak hogy idejében távolmaradjon egy-egy bemutató-előadásról s tetszésével sikeressé ne bélyegezzen valamely szindarabot.

NB. Most veszem észre, hogy nem vagyok elfogulatlan. Csak nem azért van ez, mert egy darabom már megbukott? Nagyon csodálnám.

KÉTELKEDEM

Ha kereskedelmi iskolába jártam volna, pontos mérleget tudnék szerkeszteni arról, hogy egy-egy évben mit kapott Budapest a színházaitól. Mennyi hasznosat, mennyi haszontalant és mennyi kártékonyat? A töprengésre való alkalmat természetesen mindig az adja meg, hogy egy-egy színházi skandalum zavaros hullámai tulmagasra csapkodnak. Még hogyha hajlandók volnánk elismerni azt, hogy amit a színházak a színpadjaikon nyújtanak, az mind hasznos, akkor is baj volna a mérleggel. De, tetszenek tudni, hogy sokan, s nem egészen alaptalanul, ezt is kétségbevonják. Ami a színpadról a közönségbe árad, nagyjából nem-sok-érő szórákozás (ez a legjobb eset), de sokszor rontó-hatású, közizlést és közerkölcsöt teóriátlanul agyonverő gonoszság, de legtöbb esetben: semmi. Lényegtelenség. De a színpadon túl van a színháznak egy másik élete, azt lehetne mondani, hogy magánélete, s ez valósággal mérgezett levegőt bocsát a közéletbe.

Csaknem minden, ami a színházak *körül* történik: förtelem. Az ember hajaszála égnek áll, olyan históriákat hall, olyan formában hallja a históriákat és olyan tolakodóan jelentkeznek e históriák. Hogy üzlet a színház, ezzel a definícióval nem sokra megyünk, mert az üzlet és a botrány nem férnek meg egy kalap alatt. Amely üzleti üzemek a nyilvánosság előtt botrányokat játszanak le, azok rendesen megszűntek üzletek lenni. Voltaképpen az üzlet ott végződik, ahol a botrány kezdődik. A színház ellenben állandóan skandalumokat tenyészt, s e tenyészet közepett jól érzi magát, virul és hangos. Nem hogy ártana neki a csuf dologról szóló csuf zshivajgás, hanem mintha használna.

Ezért kételkedem. Hol a kultura ebben az egész körtáncban? Színészek, színésznők szerelmi életét lobogtatják felém, kis kulisszaszimatolók bizonytalan ügyeit, házi perpatvarokat, fizetetlen számlákat, Isten tudja, még mi-minden-egyebet. De csupa ilyent, sohasem mást. Mert az a más, amit egyre-másra le kell nyelnem a szememmel, a színházi hétköznapi izetlen és ostoba anekdotái izetlen és ostoba embereken keresztül izetlen és ostoba emberek-ről: ez a más nem más. Botrány ez is, de kisebb foka a botránynak, szürkébb, de, érzékenyebb gusztusa embernek, talán még felháborítóbb.

Az egész telep, a maga nyüzsgeteg életével! Igazgatók, akik állandóan finisht futnak a pénz célkarikája felé, ügynökök, szerzők, udvarlók, kitartók, kitartottak, becsapottak, rajongók, betolakodók, színházi emberek, akik vagy émelyítő dicséretekkal terhelik a füleket, vagy valamely érdekecskéből fakadó támadással lármáznak bele: mind kinosabb hatással vannak az emberre. Ha van is irodalom és művészet a színházban, régen nem hallik a szava, olyan kiabáló a színházak *egyéb* élete. Tessék csak megfigyelni, hogy ami a színpadon történik, produkció, arról csak sorok jelennek meg a lapokban, ellenben a többiről folyton hasábok látnak napvilágot. A legnagyobb művészi esemény nem tart tovább három napnál, de a színházi eset: hetekig illatozó pecsenye.

Hogy van ez? És mit jelent ez?

A közönség *rosszul* érdeklődik? A sajtó helytelenül informál? Ezeken a pontokon is lehet némi hiba. De *minden* hiba nem lehet ebben. Amíg a színház nem csinál egyebet, csak termel, produkciókat nyújt, akármilyeneket, addig nincs róla és vele kapcsolatban semmi kényelmetlen hír. Mikor azonban tolakszik a nyilvánosság elé, s e tolakodásra minden eszköz jó neki, akkor már nagyon kevés választja el a skandalumoktól. Ha a színház csak az estéit tárja a publikum elé, abból legfeljebb egy-két rossz kritika származik. De mikor odatolja a kávéházi délutánjait és a hálósobás éjszakáit, abból végül riport lesz. Pedig odatolja, igenis, odatolja, mert az estéivel nem tud elegendő érdeklődést kelteni. Hogy aztán a hírközvetítő orgánum emberei nem elég erős izlésűek ahhoz, hogy az odatoltat félretolják és azt mondják:

„ne tessék erőlködni, ez engem nem érdekel, senkit sem érdekel”, ez persze szintén kártékony dolog, de csak következmény.

Nem a sajtó *csinálja* a botrányokat; a sajtó csak feldolgozza őket. Ami *nincs*, abból nem lehet zavart felfujni. Ha tehát e színházi esetekkel összefüggően az emberek sokszor érzik rosszul magukat, akkor ebben az egész színház-üzemnek is bőséges része kell hogy legyen. Van is. S ezért kételkedem. Nem is kételkedem. Meg vagyok győződve róla, hogy a színház már nagyon régen nem teljesít kulturmissziót. Ahogy a sajtó sem. Mig - ez utóbbi - olvasni tanította az embereket, addig megvolt a misszió, s amennyiben ma is tanítja őket, meg is van e misszió. De mihelyt magát tette meg az egyedül olvasnivalóvá, azonnal gyilkos-következményű lett. Így van a színházzal is. Amíg darabokat közvetített szerzőtől publikumhoz, addig volt hivatása, most azonban, mikor *önmagát* adja, vége van. Veszedelmes. Ki a felelős érte? Szeretném levenni a terhet a mieink válláról, s szeretném azt mondani, hogy a kitűnő Reinhardt. Ő tolta be a színházat a világ közepébe. De őneki valóban volt egynéhány megmutatnivalója. A többiek azonban, akik semmit sem tudtak mutatni, azzal végezték, hogy *mindent* megmutattak. Ezt a mindent nézegetjük mi egyre, s ettől érezzük olyan gyatrán magunkat.

FŐPRÓBA

Hurrá! hurrá! kedves jó korrektor ur, megszüntették a főpróbákat. (A megszólításért bocsánatot kell kérnem, de lehetetlen, hogy mikor az embernek valami egészen nagy öröme van, azt csak úgy személytelenül kikiabálja a kék levegőbe. Az örömet közölni kell valakivel, s mert az olvasókat személyesen nincs szerencsém ismerhetni, ugráló örvendezésemmel önhöz fordulok egyenesen.) Két esztendőre visszamenőleg nem ujongtam olyan hangosan, mint amikor értesültem róla, hogy vége a főpróbának. Hejehujahopp, engedtessek meg, hogy táncra penderedjek, bár nem szoktam és nem is tudok táncolni. Ilyen gyönyörűség! A tüzoltóság szétspriccelte a főpróbát! Isten ucsse bizonyos volt, hogy ezzel az intézménnyel csak a tüzoltóság tud majd végezni. Külföldön már rájöttek, hogy vannak olyan csuf utcai jelenetek, amiket nem rendőrrel és nem katonasággal kell elintézni, mert meg sem érdemlik ezeket a komoly intézményeket, hanem kirendelik a tüzoltóságot, a tüzoltóság jön a fecskendővel és vízbeborítja az eseményt. Szétspricceli. Éljen, éljen! Ez történt a főpróbával is.

Tudja-e az olvasó, a civil, a derék, hogy mi volt a főpróba? Nem tudja. Sápadt sejtelve sem lehet róla. Eleinte az volt, hogy tizenkét savanyu ember - die elf Scharfrichter - bevonult egy sötét nézőterre. Ezek a kritikusok voltak. Többnyire gyomorbajos fiúk, akiket maga Euripidesz sem tudott megrikatni, maga Arisztofanész sem megkacagtatni. A színházak látták, hogy ez nem jól van, hogy a nézőtéren nincs jelen az, amit a fizikában Resonanzbodennek neveznek. Arra pedig szükség van. Ha a nézőtéren egészséges kacaj csendül fel, akkor esetleg a kritikus is nevet, vagy látja, hogy a színpadon nevetni való fordul elő. Ha a nézőtér hüppög az elfojtott zokajtól, akkor a kritikus nem tagadhatja el, hogy a szerző az emberi lélek mélységeiben motoszkál. Kezdték beereszteni a főpróbára a publikumot. Recece! Milyen publikumot.

Tisztelet a kivételnek (nehogy mindenki rosszul érezze magát, akinek muszáj volt jelen lennie a főpróbán), de mintha e beteg városnak vomitívumot irtak volna doktorok s aztán lavabó gyanánt a főpróbai nézőteret tették volna elébe. Ott minden együtt volt. Mire esküdjem meg, hogy elhigyjék, hogy nem tulzok, ha azt mondom, hogy voltak fegyencnők Márianosztrán és voltak fegyencek Szamosujváron, akik szabadságot kértek az illetékes fegyházigazgatóktól, heteken át gyalog zárándokoltak Budapest felé, csak azért, hogy megjelenhessenek egy-egy délelőtti főpróbán. A bilincs el volt dugva a manzsettájuk alatt, vagy - a nőknél - mint modern karperec szerepelt. Bizony Isten.

A főpróbán igazán jelen volt *tout-Budapest*. Hölgyek kacér, férfiak facér mosolylyal ajkukon. Ott volt például az én borbélyom, de ott volt a takarítónője is; ott volt a takarító nő sógora, aki székelő álló legény a törvényszéken, ott volt öcsöcs, a kis koraszülött is, a Muzeumból. Ezeknek én adtam a főpróbajegyet. A többieknek, mások. A Resonanzboden megvolt és rezonált. A színpadon csak azt mondták: pukk, a nézőtér már majd megszakadt a nevetéstől; a színpadon csak azt mondták: ehh, és a nézőtéren úgy áradt el a könny, mint a Felső-Tisza tavaszszal. Hétezerhét-százhetven néző volt jelen minden főpróbán. Minden ülésen ketten-hárman ültek, rendezés szerint, s a színházak kezdtek kétségbeesni.

Már csak azokat bocsátották be, akik a büntetlen előélet látszatával rendelkeztek. Akkor nyolcezer-nyolcszáznyolcvan kezdtek jelen lenni a főpróbán. És a kritikusoknak nem volt helyük. Egyes színházak a lámpákra ültették őket, de utóbb a főpróba közönsége onnan is kitarthatta őket. Némely színházak a zsebükbe tették a kritikust, onnan nézte a darabot. Ez nem tarthatott soká. A főpróba közönsége, mint a régi francia színpadon a márkik, már fölült a színpadra is. Ketten kinyomták a sugót. Nem lehetett főpróbát tartani, mert nem sugathattak a sugó. És így tovább. Mert még fejlődött a dolog.

Most végre jött a tüzoltóság a fecskendővel és közibe spriccelt a főpróba közönségének. Mit gondolnak? Széjjelment ez a tömeg? Hát tévednek.

Én már láttam embereket, akiknek volt számozott jegyük a főpróbák új rezsimjére is. Ennek a népnek még a tüzoltóság sem imponál. Ez még a víztől sem fél. Előre, tüzoltók, előre! Föl kell gyujtani a színházakat!

A KEGYDIJ

- Feld Zsigmond szubvenciója...
- Mondja, nem tud maga okosabb dologról beszélni?
- Okosabbról tudok, de ostobábbról nem tudok, tehát kizárólag erről fogok beszélni.
- De hiszen nem adták meg a szubvenciót Feld Zsigmondnak.
- Ezt így nem lehet mondani. Csak levették a kérdést a napirendről, ami nem a szubvenció megtagadását jelenti, hanem azt, hogy alkalmas időben ez a szubvenció újra tárgyalás alá kerül, s hogy addig kerül tárgyalás alá, amíg a Feld Zsigmond színháza meg nem kapja a pénzt.
- Kis ügy ez.
- Ne mondja, hogy kis ügy. Egyáltalán nincsenek kis ügyek a világon. Ez pedig nagyon is nem az. Mikor kiderül, hogy Feld Zsigmondnak színház nevű pajtája fentartása óta a város, Budapest városa, már *háromszázezer* koronát adományozott. Gondolja meg: többet egy negyedmilliónál, tehát egy vagyont, s most arról van szó, hogy még egy kis vagyont adjon át. De hogy ez az összeg ily vagyon, az nem is számít. Egy fillért is adhat-e a főváros, ez a kérdés? Van-e köze a fővárosnak a megkövesedett arénához? a fából kőkarikához? a ligeti oduhoz? Nincs, hála istennek nincs, ha a város megannyira úgy akarna is tenni, mintha volna. Budapesten kilenc vagy tíz színház van, vagy színházszerű intézmény. S a város csak egyetlenegynek ad ezek közül pénzeket. Mit jelentene ez? Hogy a város azonosítja magát ezzel a színházzal.
- De talán mégse...
- De talán mégis. Háromszázezer koronát nem adhat egy város más intézménynek, csak olyannak, amelynek fenmaradásához valamely érdeke fűződik. Igaz hogy Budapest züllött város, amiről már egy utat is nevezett el: a Züllei-utat, de nem, ennyire még nem jutott, hogy a Feld arénájához valóban valamely önzetlen érdeke fűződne, s aki komolyan azt meri mondani, hogy ez a színház Budapesten magyarosított, vagy egyáltalán betöltött bármi hivatást is, azt nyugodtan át kell adni a legközelebbi rendőrnek. Ez a színház nem változtathatott ezen a városon soha, egyetlen vonalnyt sem, mert ha a város akármilyen alacsony nívón volt, ez a színház, amit csak a magyar szótár hiányossága miatt vagyok kénytelen színház névvel illetni, ez a színház mindig még alacsonyabb nívón állott...
- Pardon, a többi színházak.
- Mondtam én, hogy a többi színházak valóban missziót teljesítenek? Ezt nem mondtam. Mindamellet istenkáromlás ezt a színházat akár a Sziklai Czornél Kisszínházával is együttemlíteni, mert az, ha a legutolsó is, ennél még előbbrevaló. A többi színházat pedig, ha ez a színház színház, egyszerűen kulturpalotáknak kell elkeresztelni, noha, úgy-e, nem azok?
- Nem, nem.
- S mégis kinek jut eszébe, hogy a többi színháznak városi szubvenciót adjon? Hogy a többi jól megy, ez rosszul? Mi köze ahhoz a városnak? Aztán meg: a többi sem megy jól, de mikor rosszul megy, akkor sem mer az igazgatója arra gondolni, hogy most kinyitattja a város kasszáját és nem is kölcsön, hanem ajándékba adat magának ennyi meg ennyi ezer koronákat. Higgye el, ha semmi egyébért, csak ezért az egyetlenegyért, a Feld-ügyért, el kellene távolítani messze a város dolgaitól Bárczy Istvánt, vagy Hüvös Ivánt, - nem tudom melyik a polgármestere Budapestnek, - mert *milyen* pénz lehet a város pénze, ha abból csak Feld Zsigmondnak,

tehát egy olyan embernek, aki soha, sehol egy krajcárnyi támogatásra rá nem szolgált, háromszázezer koronát adtak ki eddig, s ha isten sokáig élteti Feldet, talán kikerekítik ötszázezer koronára az adományt. Talán. De már nem bizonyos. Budapest - nem a hivatalos - hanem a hivatalosan már hegyzi a fülét s kezd a körmökre nézni. Nem mintha attól tartana, hogy az emberei lopnak; nem, ismeri őket, sőt becsületeseknek ismeri őket, de úgy nézi, hogy rosszul ajándékoznak. Ahol Feld Zsigmond háromszázezer koronát kap, ott minden kiadás jogosult, ott holnap egy másik színház, amely esetleg csakugyan színházabb színház: egy milliót kérhet, sőt kaphat is a méltányosság szent alapján.

- Egy milliót? ugyan!

- Annyit. Egy krajcárral sem kevesebbet. Ha Feldnek, aki egyike a legkártékonyabb filloxé-ráknak a satnya pesti kultúra szőlőjében, csak egy mellénygombot ad ajándékba a főváros, akkor a többi kilencszázezer pesti polgárnak már legalább száz-száz korona jár ugyanúgy ajándékba és jutalmul is, mert nem engedte becipelni magát *ebbe* a színházba, s így izlése csak annyira romlott, amennyire a többi színházak elrontották.

- De hol a kegydíj?

- Arról akarok éppen nem is beszélni, hanem prédikálni és mennydörögni. A szubvenció aligha megy keresztül, éppen mert a város, ismét a hivatalosan, most már odanéz. Tehát kegydíjat akarnak adni. Hatezer koronát. Hallja? Hallja-e? Hatezer koronát az én pénzből! Hatezer koronát még ezentúl is minden évben, csak azért, mert már eddig is adtak háromszázezeret. Ez az a pont, melyen a csendes olvasó úgy jár, mint a vízvezetéki cső: a föld alá megy és megreped. A város harminc vagy nem tudom hány évig volt oly barbár, izléstelen és korrupt, hogy százezreket tömött bele Feld Zsigmondba, s most, ahelyett hogy észbe kapna, s elszégyellené magát, felhasználná a felhördülő közvéleményt s azt mondaná: „Na, többet nem adhatok, erigy, ne lássalak” - ehelyett megpróbál még egy nagyobb megtiszteltetést adni...

- Megtiszteltetést?

- Azt! A kegydíj nemcsak alamizsna s különösen hatezer korona évenként nem megy alamizsnaszámba, hanem megtiszteltetés is. De megtiszteltetés az én zsebemből. Hát nem. Így nem alkudhatunk. Szervezzenek még egy polgármesteri állást s abba ültessék bele Feld Zsigmondot, vagy, hallom, hogy a főpolgármesteri állás most ugyis üres, abba is beleültethetik, ha fizetést *nem* adnak neki. Diszpolgárnak is megválaszthatják, de akkor én megszün-tem budapesti polgár lenni, mert én nem állok be még polgártársnak sem Feld Zsigmond mellé. Mindent csinálhatnak vele, de több pénzt nem adhatnak neki. Csak a magukéból. Vagy pedig vegyék házi kezelésbe a színházát, mert ez az az intézmény, amely már most is olyan, mintha az ő házi kezelésükben lenne. Boruljanak egymás keblére, vegyenek koszorút egymásnak. De engem hagyjanak ki a játékból, mert különben én még kétszáz Schmierdirektort hozatok a német vidékről és mindegyiknek fővárosi pénzzel aranyoztatom be a vályuját. Ha az ő direktoruk eszik, egyenek az én direktoraim is.

UJSÁGIRÁS

A FOGSOR

- Szereti maga, ha a szájába néznek?
- Nem. Ha a számba néznek, én azt nem szeretem.
- Gondolja, hogy van valaki, aki ezt szereti?
- Attól tartok, hogy nincsen.
- Például elképzelem, hogy Ujházi mester szereti?
- Nem tartom valószínűnek.
- És mit gondol, amit az ember *egy* embernek nem enged meg, ugyanazt a cselekményt engedélyezi a nyilvánosságnak?
- Ebben sem reménykedem.
- Hát például mi a véleménye Ujházi mester most berakott új fogsoráról?
- Az, hogy ezzel a hirrel, illetve ennek a hírnek nem-közlésével két ember tisztelendő meg. Az első maga Ujházi, aki nem tartja kíváncsnak, hogy mások az ő szájának belső-berendezési mikéntjéről értesüljenek, a második én vagyok, akinek semmi közöm nincs a mások szájának belső világához. De különben hogy kerül ez szónyegre?
- Én is azt kérdelem.
- Csak nem állt ujságban, hogy mi van Ujházi fogaival?
- De állt. És pedig nem mint tarka történet, mint anekdota, mint jóízű elbeszélés...
- Hanem?
- Hanem mint információ, mint a közönségnek a felvilágosítása valami olyanról, amit okvetlenül tudnia kell.
- Rázom a fejem.
- Ne rázza a fejét. Vannak színházi rovatok és vannak a színházi rovatoknak vezetőik. Ez utóbbiak, szegények, kétségbeesett hajsztát üznek színházi információk után.
- Ez még nem baj. Dolgozzanak, ha adatokat akarnak összeszerezni.
- Ugy ám. De mert az az irányváltás történt, hogy a lapok nem szívesen közölnek olyasmit, ami reklámot ad a színháznak, mert ingyen reklámot nem igen óhajtanak nyújtani, tehát előáll a színházi rovatvezetőnek az a kétségbeesett helyzete, hogy magukról a színházakról, a színházak darabjairól, a köröttük lezajló esetleges érdekességekről, ha ugyan vannak ilyenek, nem adhatnak információt, hanem kénytelenek a színész személye köré csoportosítani érdeklődésüket, a magukét is, a közönségét is.
- Ebből cifra dolgok támadhatnak.
- Valóban támadnak is. Így tekintünk be mind többször színésznők családi otthonába, így látjuk a művésznőt mind gyakrabban akár mint anyát, akár mint szakácsnőt, akár mint takarítónőt, akár mint hitvest. Csupa olyan minőségét a művésznőnek, amihez semmi közünk nincs, ami a művésznőnek a legmagánabb magánügye, s amit szívesen tartana titokban, ha még annyira szereti is a reklámot, mert ezt még a művész is érzi, hogy nem kedves és nem szeretetreméltó dolog.
- Nem az, határozottan nem az.

- Hát látja, amint a színházi riporter így kétségbeesetten szalad és szaglálódik, így fut bele hol egyik nagy művész fülébe, hol egy nagy művésznő szájába, hol egy igazgató gyomrába.
- Sulyos, sulyos.
- Nagyon sulyos. Így tudja meg a közönség a fogsort, így a Nizsinszki kék-selyem hálóréklijét, így a Bolm Adolf dagadó idomait.
- A rékli esetét ismerem, a Bolm idomainak történetét nem.
- Nagyon egyszerű história pedig. Mikor már mindent megírtak az orosz balletről, ami lehetséges, és mindent, ami lehetetlen, Doktor Szimat szerkesztő úr adatokra való vadászata után fáradtan szédelgett be Bolm Adolf öltözőjébe, s aztán hozzálátott e kiváló Adolf idomzatának leírásához. A leírás kissé gejlre sikerült, mert Adolf mégis csak férfi, s ha előtáncos is, nem táncosnő, ikrái, ha bármily erősek és daliások is, nem korbácsolnak fel vihart az olvasóban.
- Az attól függ.
- Az nem függ attól. Normál-publikumot tételezünk fel ma még. Azonos-neműek egymáshoz vonzódása hírlapi terjesztés tárgyát egyelőre nem képezheti.
- Nana.
- Nem nana. Bolm Adolf idomzatát éppugy nem kell kiszimatolni, mint azt sem, hogy Bolm nem is orosz, hanem lengyel, nem is Adolf, hanem zsidó, nem is zsidó, hanem Blum, s mindent összevéve egy egyszerű táncoló lengyel zsidó, ahogy Jadowker egy éneklő lengyel zsidó volt. Kit érdekelnek ezek?
- A közönséget.
- Nem igaz. A közönség nem érdeklődik az ilyesmi iránt, de persze, ha feltárlják neki, akkor csemcseg az ilyesmin, amin nem szabad csodálkozni, hiszen nagyon zsirosak ezek az adatok. De, föltéve hogy a közönség valóban kíváncsi volna ezekre, ne feledje ön el a sajtó nevelő hatását, amit állandóan hánytorgatnak. Ha a közönség kíváncsi volna, le kellene szoktatni e kíváncsiságáról.
- Jó. De akkor mit írnának a lapok?
- Mit? Minden emberről azt, ami nyilvános szereplése néki, vagy hozzátartozik e nyilvános szerepléséhez. *The rest is silence*. Aki ez ellen vét, az becsukatik.
- Mi ez?
- Ez az új sajtótörvény. Mert a Deák Ferenc egy paragrafusa, hogy nem szabad hazudni: rossz. Ha az igazat megírnák, - ezt ma már tudjuk, - bele kellene halni. De sokkal egyszerűbb az én törvényem: Ne írj olyat, ami fölösleges.
- És akkor hogy jelenik meg a napisajtó?
- Hogy? Nagyszerűen. Minden évben egyszer, akkor is tizenkét sornyi terjedelemben.

HOGYAN MŰVELŐDÖM?

Ma reggel kíváncsiság fogott el; már régen nem értesültem arról, amit a világ sorjának nevezünk. Lapozok-lapozgatok tehát a lapokban és sok meglepő adattal leszek gazdagabb. Én nem vagyok rossz ember, amit én megtudok, azt nem tartom véka alatt, nem titkolom el az én édes kis közönségem előtt. Hallják hát meg, hogy mi minden jutott be a mai napon a fejembe. Megtudtam egy drámai jelenetet. *„Mért nem holnap?” - kérdezték erre a török delegátusok. - „Legyen így” - mondták erre a balkáni kiküldöttek.* Ez már magában véve is érdekes, de ha hozzávesszük, hogy *„Gerő László Szilveszter éjjelén a Mentők részére öt koronái gyűjtött”,* akkor az adatok e halmaza egyenesen megdöbbentő. De mi van a világító fával? Avval csak az van, kedves olvasó, hogy *„egy kis francia falunak a lakosai különös természeti tünneménynek tanui napok óta. Régi kastélykertben egy odvas fa éjjelenként világítani kezdett.”* Mit tett ezzel szemben a csősz? Azt a meglepő kijelentést tette, hogy *„hasonló jelenséget látott már más fán is.”* Hát a községi előjáróság? Az, *„táviratban értesítette a párisi fizikai társaságot.”* Nagyszabásu! Hogy odvas fák foszforeszkálnak éjjel!? Leesem a székről. De mielőtt leesném, táviratban értesitem újságíró társaimat, hogy ha éjjel a lapok odvas erdejéből egy ilyen hirt világítani látnak, menjenek el szó nélkül mellette, egyenesen a borozóba, ahol esetleg a csirkecomb van annyira odvas, hogy világít. Ez már igazán csoda és ezt érdemes is megírni...

Hát a tudós juhászbojtárról tetszettek-e már hallani? Aki nyáron azzal lepte meg gazdáját, hogy *„szeretne vizsgálatot tenni abból, amit a birkák őrzése közben tanult.”* Le is tette a vizsgálatot az elemi iskola negyedik osztályáról. Az Egyetemre már meg is akarják hívni tanárnak, de a tudós juhászbojtár kijelentette, hogy ahhoz, hogy birkáknak prelegáljon, hozzá van szokva, de a levegő mégis csak jobb kint a pusztán Árokházán, mint az Egyetemen. Alig hogy így megtudtam a tudós juhászbojtárt, azonnal értesültem arról is, hogy *„Aradmegyében Fakert és Ujpanád községek fölött tegnap este nagy röpdülőgép szállt el ezer méternyi magasságban, mely (t. i. a magasság) hatalmas reflektorokkal világította meg a községeket.”* Ez az a röpdülőgép, amiről a múlt héten már hallottam. Akkor Szalonta fölött szállt el és azt is megvilágította reflektorral. Ez a röpdülőgép, amely tényleg veri a szöveget a fejembe, mert én nem tudom, mi fenét keresnek ezek a röpdülőgépek Szalonta, Fakert és Ujpanád fölött? És miért világítanak reflektorral? És mik lehetnek ezek a röpdülőgépek? Egyszerű röpdülő hazugságok-e vajjon, vagy valamely apokaliptikus megjelenések, amik megjelennek illetékes helyeken, alföldi községek fölött és azt hirdetik burkolisztiko-szimbolisztikus formában, hogy jövőre magasabb lesz a kamatláb. Ez van a kamatlábbal. De mi van az emberrel? Hiszen az ember nem is a majomtól származik! Hiszen *„a híres amerikai fiziológus, Carrel dr. megállapította, szövettani kísérletek alapján, hogy disznók, kutyák közelebb állnak az emberhez, mint a majom.”* Disznókról, kutyákról, ha bőrt plántálunk az emberre, megfog és továbbfejlődik a bőr, a majomról hiába plántálunk. Szép disznóbörkötésű és pompás kutyabörkötésű ember tehát elképzelhető, majombörkötésű már nem. *„Igen szép mindez - ugymond lejbzsornálom - ámde Carrel feledi, hogy a leszármazás kezdete óta nagymértékben fejlődött, tehát változott a majom és az ember szervezete. Ezt feledi Carrel.* Mert egy ilyen tudós: feledékeny. Mindig elfelejt olyasmit, ami pedig más embernek, aki nem fiziológus, hanem csak egyszerű kis polihisztor a nadrárgomblyukban, - könnyed gráciával azonnal eszébe jut. Mivel tehát Carrel ezt feledi, megnyugszom, hogy mégis a majomtól származom. Ez mégis kellemesebb, mintha a disznó és a kutya kereszteződéséből vettem volna eredetemet. Na, most még, ha hozzávesszük, hogy a *Comoedia* című francia színházi napilap egy bárgyútag kis krókantyt közöl arról, hogy ő felsége a magyar király kamrájából a kéményseprő ellopta a reggelit, s hogy erről én már harminchét magyar krókát olvastam és azokat sem olvastam el, mert *ha* nekem krokacsek kell, *ugy* én irok magamnak egyet: akkor befejeztem ismertetését ama nagyjértékű

anyagnak, melyet ma reggel az ismeretterjesztő sajtó gőzgalapácsa fejembe pofozott. Egyszersmind ajánlom magamat továbbra is a közönség jóindulatu pártfogásába.

A SZERECSENY

Ennek az írásműnek az elolvasásához tudni kell azt, hogy egy magyar ember négergyereket hozott magával Afrikából. A néger gyerek riporterek körében, akik nem hitték, hogy csak-ugyan vannak fekete emberek a világon, óriási feltűnést keltett. Szerencsére a néger gyerek rövid időn belül eltűnt gazdája házából. Vagyis a riport körme közé került. Megkezdődött a szerecsenmosdatás. Amint alább olvasható:

Mbele Ndongó szerecsennek lenni, Dob-uccábanbele, Afrikából jönni, mert őtet doktor mukandzsi elhozni magával, konzulnak lenni négerektől. Budapest gyönyörű város lenni, szerecsennek tetszeni, sőt olyannak lenni, hogy kizárólag szerecsennek tetszeni, mert itt pizsok lenni, por lenni, füst lenni, büdös lenni, minden lenni, aminek jobb lenne nemlenni, bimbumbele. Ugyanakkor, mikor Mbele Ndongó Budapestre jönni, kánikula is lenni, mord szezon, ujságokban semmise lenni, mert politika szünetelni, csak Tiszát megválasztani mindenütt diszpolgár, ami már unalmas lenni, bulgárok szerbeket verni, szerbek bulgárokat verni, bulgárok is hazudni, szerbek is hazudni táviratokbanból, úgy hogy szükség lenni még égből potyogó apró néger gyermekre is, mukandzsi pif-puf, nesze-kávéd-meg, nesze olvasó olvasni, megdögölni tóltólvalvele.

Mikor dolog így állni, ujságok örülni, hogy szerecsen vanni és még magyarul is nagyszerűen tudni. Szerecsen egyszersmind régen-óhajtott idegen-forgalom is lenni, s magát kinőni elsőrendű látványosságáig, ugys Lánchidat jövő esztendőre alagutba tolni és ott megfoltozni, hogy omnibusz alatt biztosabbanben leszakadni, ugys omnibuszbüszbisz undoknak és rohadtnak lenni s propellerrel együtt gyomorémelyégés okozni. Mbele Ndongó tehát Lánchid helyére szerződtetni, nevét Nbele Mdongó változtatni s többi mássalhangzókat is nevében elhelyezni, például Bimbele Dongó, vagy pedig Gimbele Dongó, esetleg Gimbeli-gomboli Dongó. Mindez szerecsennek nagyon szája ize szerint lenni, hogy szerecsen egy szép napon már fürödni is akarni s fürdőszoba csapját ablakkeresztfán keresni. Erre lezuhanni likhófba, s likhóffal, mint igen lényeges intézménnyel, megismerkedni, s ottfeküdni öt-napig, mert házmaster mondani:

- Nyavalya likhófot állandóan tisztogatni, ott bizony szemét néha évekig is felhalmozódni, öreg cipőkni, fiatal csecsemőkni s egyéb hulla-dékok, ninini. Isten csudája, hogy szerecsent likhófban megtalálni.

Addig is, amig szerecsent föl nem fedezni, riportnak lapokban lenni, ami megint nagyszerű pecsenye vanni, ebben a fene nyári időkbenni. De mert nincseni olyan szerecsen, ami ha elveszni is meg nem kerülni, Mbele Dongót is detektivek felkutatni, ami kunszt lenni, mert Frászbele Dongó is fekete lenni, minden Svarc is fekete lenni, fekete feketétől nem különbözni. Nyomozás különben is nehéz lenni, mert kávéházban minden fekete megvizsgálni, hogy Ménkübele Dongó nem benne-e-vanni. Kávéházi fekete ugyanis valamitől csakugyan fekete lenni, de senki megállapítani nem tudni, mitől fekete kávéházi fekete lenni. Kávétól bizonyára nemni, mert kávé abszolute nem látni, sőt még köpőláda tartalmát is kávé kávéól sajnálni. Így valószínű lenni, hogy kávébabele szerecsen a lábát mosogatni bele, s ez nyomozás alkalmávalhalbal szinte egy nyom lenni. Azonbumbam detektivkar azért zseniális lenni, hogy Dungele Mbongót mégis kinyomozni, összes exotikus mássalhangzókkal nevében-bümbüm, s azután kideríteni, hogy szerecsen homizegzuháli lenni, ami hogy mit jelenteni, azt már néger is tudni. És egyéb marhaságokni, lokni és zokni.

Ezenközben egész Budapest megbárgyulni és szerecsen-nyelven beszélni és mondani mukandzsi, ukmukfukandzsi, pindzsipandzsi, kandzsi, és bandzsi, s emberek egymást nem érteni, mert egyik jobb szerecsen lenni, mint másik. Egyesek már fehéreneműt sem váltani,

hogy annál jobb szerecsennek feltűnni, cipicupicupp. Általános szerecsenségekben munkatársunk felkeresni Bóvele Dongó, aki most már szállodában lakni, Szerecsen-uccában, mert homozegzuhálinak nagyszerűen menni, ugyanis ritka néger csemcsemege romlott pesti drágán megfizetni. Mindamellet munkatársunkat fogadni és így nyilatkozni:

- Umgottezvillen! Hagyjanak már békén azokkal az infinitivusokkal! Hát mit képzelsz kegyed, egy négernek csak annyi esze van, mint egy riporternek? Hiszen, ha csak annyi volna, akkor igazán nem tudna megélni Afrikában, abban a nagy melegben. Mondja meg az én kedves közönségemnek, hogy jól érzem magam s nem vesztetem el. Nem vesztetem meg, hogy elveszszek. Nyelviskolát akarok nyitni a jövő szezonban.

Munkatársunk eltátani pofáját meglepetéstől:

- Mester magyarokat diridongóul tanítani akarni?

- Ugy van! Magyarul fogom tanítani e szegény nemzetet. Csak nem hagyom végkép elgüggyülni e néger fantazmagória következtében!

És a szerecsen összeütni tokáját, audienciának vége lenni és munkatárs nagyon ervendeni, hogy olyan jó termés lenni. Munkatárs neve Kóbele lenni.

POLITIKA

HERCZEG FERENC: MINISZTER

A Tisza-rezsim elején fölmerült és nem akart elmulni az a hír, hogy Herczeg Ferenc, akinek a neve mellé nem lehet egyéb címet írni, csak ezt az egyszerű szót *író*: kultuszminister lesz. Cáfolták a hirt, maga Herczeg Ferenc cáfolta a leghatározottabban, de, mondom, elmulni mégsem akart, mert az az érzés, ami e kombinációt szülte, nem szívesen hagyta magát. Ez az érzés szavakba átöntve így hangzik:

- Ejnye, ez igazán kitűnő volna. Miért ne lehetne valaki olyan is kultuszminister egyszer, aki arra való, hogy kultuszminister legyen?

Mert nyilvánvaló, hogy a kultuszministerség nemcsak azt a nagyméltóságu miniszter urat kegyelmes uramat jelenti, aki a tanítók fizetését rendbehozza és a tanárok ötödéves korpótlékáról dönt, - ámbár ezek is eléggé fontos dolgok, - hanem azt az embert is, aki egy, két, vagy három esztendeig, ameddig miniszteri széken ül, a magyar kulturát, mindazt a szépet, jót, helyeset, amit ez a szó magában foglal, vagy amit magában kellene foglalnia, a kezében tartja. S ahhoz, hogy a kulturához valaki értsen, hogy tudja, mi kéne ennek a kulturának, ahhoz nem muszáj egy percig sem büróban ülni, ahhoz egy nyulfarknyi politikai karrier sem kell, ahhoz fölösleges, hogy az illető előbb miniszteri tanácsos, majd államtitkár lett legyen. Ahhoz csak élő érintkezés kell e kulturával, hiányaival, nyavalyáival, kórságaival és epekedéseivel. S ez, ebben az országban, soha nincsen meg senki másban, csak a magyar íróban, tessék a szót a nemesebb és derekabb értelemben venni. S ha akárminő iránynak hive is ez az író, s ha, okosságból vagy finomságból, nem is állt azok közt, akik mindarról, ami nekünk hiányzik, teleharsogják a levegőt, mégis, *befelé*, az író mindig tisztában van a helyzettel, ismeri összes kulturtyukszemeinket. Ha rajtam függne, soha mással be nem tölteném a kultuszminiszteri széket, csak íróval, legföljebb két olyan államtitkárral egészíteném ki, akik e tervező és építkező miniszternek a keze alá hordanák, adminisztrációs szabályok szerint, az anyagot. Ne tessék azt mondani, hogy a kultura igen nagy dolog, ellenben a miniszter nem is olyan nagy ember és csak kurta időt tölthet a miniszteri széken. Ne tessék ezt mondani, mert Magyarországon a miniszter borzasztóan nagy ember, a legnagyobb, s az Istennek kijáró mindenható jelző, úgy vélem, nagyobb joggal illeti meg a magyar minisztert, aki még helytelen dolgokban is mindent megtehet, hát még, ezt el kell képzelni, helyesekben! S nincs az a rövid idő, hacsak egy hónap is, amely alatt egy arravaló ember hihetetlen munkát ne tudna elvégezni, csak kis utasításokkal, odavetett megjegyzésekkel, józan észszel és egyszerű értelemmel. Azonfelül pedig az igazán odavaló ember, ha mindössze egy esztendeig kormányozza is a minisztériumot, nagyszerűen meg tudja termékenyíteni, esztendőkre előre azt a szervezetet, melynek élén áll. Voltak, még minálunk is, szakminiszterek, akik nem-hosszu működésükkel évtizedekre érvényes szellemi örökséget hagytak miniszteriumaikban, jó dolgokat, amik alól az utód, még ha akart sem tudott kibujni, mert a jó dolgoknak - hiába! - kényszerítő erejük van.

Ilyennek gondoltam volna a Herczeg Ferenc miniszterségét, aminthogy ugyanilyenek gondolok minden miniszterséget is, amit valóban az az ember tölt be, aki az országban csakugyan legalkalmasabb reá.

Azonban, ahogy mindenki azt érezte, s még Herczeg Ferenc irodalmi ellenfelei is érezték, hogy Herczeg Ferenc minisztersége kitűnően eltalált dolog volna, akként mindenkiben megvolt az az érzés is, hogy ez a miniszterség, éppen a helyességénél fogva, nem valószínű, hogy létrejönne. Mert szokatlan az, hogy a miniszteri állásokat kizárólag a helyességi szempont figyelembevételével töltenék be. Véletlenül megtörténhetik, hogy a miniszterségre való ember és a miniszterség csakugyan találkoznak, de csak véletlenül. A miniszterségek

története - bár nem is sok évtizedes ez a történet - szinte számtalan példát mutat arra, hogy a miniszteriábilis férfi lett ugyan miniszter, de e nagyhatalmu éveket nem abban a miniszteri székhelyben töltötte, amelyik őt várta s amelyikre ő várt, hanem egy másikban. A belügyeknek volt a minisztere, noha a kultúra miniszterének kellett volna lennie, a földművelésnek volt mindenhatója, bár a kereskedelemé kellett volna hogy legyen. Amiből azután semmi jó nem származott.

S mert szokatlan, hogy a miniszterségekbe az igazán odaválók jussanak, egy kicsit hihetetlen is. Mit cifrázom? Teljességgel hihetetlen. Ha megtörténnék, csoda volna és csodák nem tudnak történni már. A politika fölvihet valakit miniszterségre, a kínos szorgalom és a céltudatos előretörés (amiket szintén nem szabad lenézni) miniszterré tehet valakit, véletlenségek játéka is. De rátermettség aligha. Az emberiség történelme tejjel-mézzel folyna, ha a közösségeknek mindig azok álltak volna élükön, akik éltek ugyan, mikor szükség lett volna rájuk, de nem jutottak az élre.

Mindössze annyit kell tehát följegyezni az oly súlyosan elítélendő magyar politika évtizedeire, hogy 1913-ban volt néhány nap, amikor szóba került, ha alaptalanul is, mindamellett komolyan, hogy Herczeg Ferenc lehetne a magyar kultuszminiszter. Dicséretes lehetőség ez, amit a magyar politika meg tudott mutatni, csak messziről, nem is ígéret, hanem álom gyanánt a magyar kultúrának. S amíg a kultúra nem kerül abba a helyzetbe, hogy többet adjon a politikának, mint amennyit ad (ma: körülbelül semmit), addig a politikától ez is szép. Ő nem adhat többet, mert koldus és paraszti, s nem kívánhatjuk tőle, hogy elegáns légvárak és karcsu spanyol kastélyok megálmodásával legyen elfoglalva.

A PÓGÁR

A szó, ahogy le van írva, ismeretlen és furcsa, pedig csak a *polgár* dunántuli ejtése. De amennyire a szó fonetikus képe eltér az irodalmi polgártól, ugyanolyan értelmi különbség is van a kettő között. A polgár burzsoát jelent, ilyen értelemben használjuk, a dunántuli pógár jelentése pedig: paraszt. A paraszt ugyanis nem nevezi magát parasztnak, ezt méltóztatnak tudni, ugy-e bár; a paraszt szónak durva mellékize van s a paraszt csak öngunyból nevezi magát így, szemben az urral, aki nem paraszt. Ha ellenben komolyan beszél magáról, akkor pógárnak mondja magát, legalább tul a Dunán, azokban a megyékben, amiket ismerek. Bocsánat az értekezésért.

Alkalmat erre az értekezésre az ád nékem, hogy a parlamentben egy pógárt hallottam beszélni, Szabó Istvánt, a nagyatádit, aki különösképen érdekelt, mert szülőföldem képviselője. Igazán áhitattal hallgattam. De lehetett is. A pógár, a somogyi paraszt, olyan egyszerű és okos volt, hogy jólesett hallani, amit mond. Jólesett hallani még a dialektusát is, a tuladunai tájejtést, amit ez a Szabó István, hogy úgy mondjam, megszelidítve beszél, mert ösztöne van arra, hogy ha a Házat *tisztót* Háznak szólitaná, ez nevetető hatással volna, ellenben a felülkerekedni ígét már így ejti: *fölkerekenni*, ami jó izt és kedves zamatot ad a beszédnek. A dialektus a magyar parlamentben nem ritka, sőt gyakori, de mikor a nadrágos ember, az ur, dialektizál, ez kellemetlen, mert azt a hanyagságot jelenti, hogy az illető nem készült fel tökéletesen a közpályára, nem tanulta meg az irodalmi nyelvet, csak felébe-harmadába, s a germanizmusokkal, latinizmusokkal, parlamentizmusokkal teletüzdelt keveréknyelvbe, még egy kis dialektust is vegyít, anélkül, hogy tudna róla s ugyanugy, ahogy nem tud a germanizmusokról, a latinizmusokról és a parlamentizmusokról sem. Ez az atádi paraszt azonban csak megneemesíti a maga dunántuli magyar nyelvét, nem rontja meg, noha már több év óta képviselő s így alkalma lett volna a legrosszabb magyarságot megtanulnia, azt, amit legjobb szónokaink is használnak.

Hát persze, hogy az ördög se honorálta ezt a szép magyarságot s még kevésbbé honorálták a paraszt világos és szabatos eszejárásának egészen elsöranu mondatait. A munkapárt gunyosan, az ellenzék közönyösen halljukozott s ezekben a halljukokban benne volt ez:

- Na, beszéljen a paraszt.

A paraszt beszélt s nekem az az érzésem támad a beszéde alatt, hogy már nagyon-nemsokára a magyar falut, a föld népét, igen kevés *ur* fogja képviselni. Nem lesz szükség rá, mert a parasztnak alkalma lesz a magával egyszerű embert felküldeni, aki, ha nem is teoretikus alapon, de kitünően tudja, hol nyomja az ő megbízóit a csizma, de nemcsak hogy tudja, hanem gyönyörűen el is tudja mondani. S azonfelül az ország dolgához, az általánoshoz, is hozzá tud szólni, annál is inkább, mert a mi parlamentünkben nincs külpolitika s a belpolitikát sokkal zavarosabb és rosszabb észszel gyakorolják, mint amilyen a paraszti ész.

Hamarjában csak egyet kapok ki a Szabó István beszédéből, mely a sajtóról szólt, tehát - látszólag - a paraszttól távoleső témáról, a lapok pályaudvari árusításának elkobzásáról a paraszt a következő igen szimpla, de furkó-erejű mondatokat mondotta:

- Azelőtt a szegényember fuvarozott országSZerte; mikor a vasut jött, az állam vette át a fuvarozást. Az állam vasutja tehát nem egyéb országos fuvarosnál. Mit szóltunk volna azelőtt, ha a fuvaros hátraszólt volna az utasának, hogy nem fuvarozza, ha az utas ezt vagy azt meri olvasni? Már pedig a pályaudvari árusítás korlátozása nem más, mint a fuvaros beleszólása abba, hogy mit olvasson a fuvar.

Világos, nemde? A legvilágosabb s azonfelül olyan meggyőző, hogy a miniszter felelhet, amit akar erre a beszédre, de senkit sem fog meggyőzhetni arról, hogy a fuvaros csakugyan belekotyoghat a fuvar olvasmányaiba.

Több ilyet mondott a paraszt, de a fene se hallgatott rá. Ami különben nem ujság. Ezer év óta okos a magyar paraszt és ezer év óta mondják, mielőtt kitátaná a száját:

- Na, beszéljen a paraszt!

S utána, mikor már beszélt, semmitse mondanak.

IRODALOM ÉS KASZINÓ

Wekerle Sándor, akiről szakemberek azt mondják, hogy nálánál nagyobb pénzügyi zseni még nem volt Magyarországon, mint a Kaszinó elnöke, székfoglaló beszédet mondott és e beszédében irodalommal és zenével is foglalkozott. Wekerle beszéde nem volt támadó beszéd, inkább, hogy úgy mondjam, méltató és fejtegető. De érdemes vele foglalkozni, hogy lássuk, előkelő és gazdag, kitűnő és okos emberek mennyire *nem* értenek irodalomhoz és zenéhez, amik pedig, így szokás mondani, közkincsei az emberiségnek. Ugy látszik azonban, hogy csak mint élvezeti cikkek s nem mint megértési tárgyak. Valahogy úgy lehet ez, ahogy a gyermek szereti a cukrot, megeszi és örül neki, anélkül, hogy tudna valamit a cukorról. Ha megkérdezzük tőle, milyen a cukor, azt feleli, hogy édes. Egyébről sejtelve sincsen. Persze, hogy ez nem helytelen, mert a gyerektől senkisé is kér kritikát a cukor felől, senkisé kívánja tőle, hogy a cukrot méltassa és fejtegesse.

De nem is teszi. Ellenben, akik kívül állnak az irodalmon, - felnőtt és eszes emberek, az irodalmi és zenei cukor szopogatói, mégis megpróbálják gyakran, hogy mondjanak valamit élvezeti cikkekről. Szép tőlük. De viszont rosszul teszik. Így származnak az olyan hozzászólások, mint amilyen például Tisza István gróf felolvasása volt Arany János költészetéről. Ez a felolvasás kétféle embert szomorít el. Az olyat, aki Tisza Istvánt tiszteli s az olyat, aki Arany Jánost szereti. És fegyvert adott azoknak a kezébe, akik tudják, hogy Tisza és vele együtt sokan mások, nagynevű országos szereplők, nem kedvelik az újabb magyar irodalmat.

Közel fér ugyanis hozzájuk a gyanu, hogy nem is áll az, hogy nem kedvelik. Odáig még nem juthattak, mert egyszerűen nem értenek hozzá. Hogy ellenben Arany Jánost kedvelni kell, igazán nagy, igazán nemzeti költőnek kell tartani, ezt mindnyájan megtanultuk az iskolában. Ők tehát kedvelik Arany Jánost, de nem is kedvelik, csak azt *hiszik*, hogy kedvelik. Hogy miért *kellene* kedvelniük, arra csak iskoláskönyvekben is elkopott, kényelmetlenül szürke közhelyekkel tudnak felelni.

Az újabbakról nem mondta meg nekik az iskoláskönyv, tehát közömbösek velük szemben, vagy nem szeretik őket.

Wekerlét nem érheti a vád, hogy támad valamit, amihez nem ért. Nem. Ő ezt nem teszi, ő csak nyilatkozik róla, nagyon kedvesen, mondjuk finom általánosságban, de kétségbeejtő naivitással. Hallgassák meg, mit tud egy ilyen kiváló ember a régi és új költészet között való különbségről:

- A régi költészet hősekről regélt és *formák bilincskébe verte a kötött nyelvet*. Az újabb költészet a néplélek érzelmvilágából meríti tárgyát és könnyű formák mindannyiunknak otthonos, simulékony nyelvezetébe fűzi költői virágait. (*Zajos tetszés.*)

Hogy ez miért tetszett zajosan? Mert közhely, kérem szépen. De az nem volna baj, hogy közhely, azonban baj az, hogy elavult közhely, amit 1848-tól 1867-ig lehetett volna mondani, akkor is közhely lett volna, de valami igazság lappangott volna benne. Mindamellet a Kaszinó publikumát.- Magyarország első neveinek hordozóit zajos tetszésre indította ez a mondat. *Nekik* frappáns volt. Zajosan tapsoltak, mert ők még ezt nem hallották. Ámbár nem igaz, hogy nem hallották; épen azért tapsoltak, mert hallották már egyszer, iskolás korukban, s azért tetszett nekik, mert egy ifjúkori emlék nyilallott be az agyukba. Wekerle így folytatta:

- Az új költészet nem az Olympus magaslatán keresi kincseit, hanem a néplélek mélységes tengerének hozza felszínre gyöngyeit. És a zene átalakulásából is azt látni, hogy *ezek (!)* a mélységes tengernek, a néplélek tengerének *lesik* el szirénhangjait és (*vigyázat! képzavar!*)

azokból szövik meg az *egyetértés* azon aranyszálait, amelyek összekötik a kunyhót a palotával. (*Hosszas, lelkes taps.*)

Tetszik látni? Itt megint hosszan és lelkesen tapsoltak. Noha bármennyire tiszteli az ember Wekerle kedves és joviális alakját, ezeken a mondatokon csak mosolyogni lehet. A néplélek tengere? Gyöngyök? majd ismét szirénhangok? amikből aranyszálakat szőnek? és pedig az egyetértés aranyszálait? Ugy-e hogy zavaros ez? De akik hallgatták e mondatokat, azok el voltak ragadtatva attól: mennyire ért Wekerle Sándor, a számok és rubrikák embere, a költészethez és a muzsikához is! Tehát hosszasan és lelkesen tapsoltak.

Folytassam még? Talán fölösleges. Mert nem akarom megbántani sem Wekerlét, sem azokat, akik hallgatták. Nem Wekerlét, aki a továbbiakban azt mondta, hogy az evolúció hömpölygő folyama, mint minden nagy folyam, aranyat rejt méhében. De ha sima is a tükre, sok szennyet és salakot hord sodrában. Ezt mondta. Pedig bizonyosan tudja ő, hogy nem *minden* nagy folyam rejt aranyat a *mélyében*. Mélyében, nem méhében. Azt is tudja, hogy valami, aminek sima *tükre* van, annak nincs *sodra*. Csak álló víznek van tükre, ha folyóvíznek tükre van, akkor az olyan csendesesen folyik, hogy sodra nem lehet. És ha nincs sodra, akkor szennyet és salakot sem *hordhat* magával. Legföljebb *van* benne, a fenekén, szenny és salak. Tegyem-e még hozzá, hogy, ha az ember tengerhez és folyóhoz hasonlítja a néplelket, akkor nem szabad azt mondani, hogy *égi szikrák vannak* beleajtva (nem *oltva*), mert egyrészt az isteni szikrát nem lehet ojtani, másrészt ahol egy ilyen nedves hasonlattel kezdem a beszédet, ott nem folytathatom a szikrával. S az oltani ige csak itt van a helyén, most látom. A víz, tudniillik, eloltja az égi szikrát. Ez az egész.

CSIPOGÁS

Sok idő mult el azóta, hogy Tisza István gróf a róla való ellenvéleményt azokkal a madárhangokkal hasonlította össze, amik az Erzsébet-téren a feje tetejére potyognak. De nekem még most is tátva a szájam miatta. Nem azért, hogy e példázat nem finom. Ha csak ezzel lehetett kifejezni, amit Tisza mondani akart, akkor jogosan használta *ezt* a hasonlatot. Mert plasztikusnak eléggé plasztikus. Hanem a kétségbeejtő önbizalom miatt, ami benne megnyilatkozik. Hiszen vannak nagyemberek az emberiség történetében, istennek hála, hogy vannak; nincs gyönyörűbb látnivaló egy ilyen nagyembernél. Mért olvasok történelmet? Csak azért, hogy a nagyemberekkel találkozzam, szinte úgy mondanám: hogy érintkezzem velük. A kortársi nagyemberek valamennyiével ugyanis lehetetlen találkoznom. Tisztelnem kell az idejüket és kimélnem a magamét. Ha nem kerülhetek közelebbi ismeretségbe velük: akkor semmi egyebet nem kaphatnék róluk, - ama futó félóra alatt, amit mellettük tölthetnék - mint elmosódó képet testi mivoltukról. Tehát, ha mégannyiszor kimennék is Párisba: nem jelentkezném vizitre Anatole Francénál, aki pedig engem csakugy fogadna, mint ezer más idegent, akikkel egy-egy hiábavaló negyedórát elpocsékol. De minek? Így, messziről, jobban ismerem és jobb, ha a hegyes fehér szakállát és a házisapkáját is csak magam elé képzelem, minthogyha néhány feszes percen belül valóban megtekintem. Pedig akárminő időben él valaki, mindig vannak nagyember kortársai.

A nagyemberek természetrajzához valóban hozzátartozik az önbizalom. Enélkül nem is tudnák nagy munkájukat elvégezni. De hozzátartozik a kétség, a küzködés, a bizonytalanság, a töprengés is. Egy kis hamletinek *is* kell lennie a nagy emberben. E hamleti lélekdarabkának nem okvetlenül kell megnyilatkoznia már a kortársak előtt, elég, ha utólag, a nagy ember naplójából, vagy memoárjaiból tudjuk meg, hogy mikor a legnagyobbat művelte, akkor is küzködött magával, egy kicsit, s mikor a világ már tapsolt és azt mondta:

„Nagyszerű” - benne még halkán felvetődött a kérdés:

- Vajon? Nem számárság-e?

Tóth Ede életrajzában olvasom, hogy mikor 1875-ben Balatonfüreden a *Tolonc* egyik felvonását befejezte, kipirult arccal ment ki a sétányra és a kérdezősködőknek ezt felelte:

- Most végeztem be egy felvonást, ami vagy örülség, vagy sekszpiri gondolat.

Ha akármelyik eshetőség igaz lett volna, akkor Tóth Edét joggal számíthatnók a mi nagy embereink közé. De az a felvonás nem is örülség, nem is sekszpiri gondolat. S Tóth Edében inkább csak ez a kételkedés volt nagyemberi. De lám, mégis megvolt benne. Hogyne volna meg nagy államférfiakban, kiknek munkája olyan, hogy ötven évig nagyszerű lehet, aztán már kárhozatos. Napoleon is csak kifelé mutatta a leghatározottabb energiát, befelé csatázott önmagával. Bismarck ugyanigy cselekedett. Menjek visszább? Mondjam, hogy Krisztus negyven napig harcolt az ördöggel? Fölösleges példák ezek, mert biztos, hogy azok az emberek, akik milliók sorsáról döntöttek, otthon, hálóingben, időszakonként meg-megdöbbentek azon, hogy jól döntöttek-e? S ha ez a kétség életükben kifelé nem is nyilatkozott meg, - mert akkor támogatta volna azokat az ellenfeleket, akik a nagy ember alkotó munkáját gátolni igyekeztek, - mindenesetre megóvta őket attól, hogy az ellenvélekedőket verebeknek nyilvánítsák.

Most én kérek bocsánatot a hasonlatért. Azért, hogy az ujvidéki bankett szónokát Napoleonnal, Bismarckkal, Krisztussal vontam egy kalap alá. A nagyemberek mind nagy rombolók és nagy alkotók voltak. Tisza István, s ezt majd csak az utókor állapítja meg még határozottabban, sem egyik, sem másik. Rombolt ugyan. De hogyan? Aki el akarja pusztítani a

parlamentárizmust, amit - elvi álláspont magaslatáról - meg lehet cselekedni, az nem úgy rombolja le, hogy majomparádét csinál helyette. Alkotott is. De mit? A Code Napoleon-ban, az egészben, nincs annyi sajtóhiba, ahány lényeges ostobaság csak egy-egy Tisza-féle törvényben foglaltatik. Szóval: az ő munkája, ezt már ma biztosan ki lehet mondani, sem nagystilű pusztítás, sem hatalmas építkezés. De jószérivel még ő maga sem gondolhatja, hogy az. Neki is tudnia kell, hogy időfordulót élünk. A szocializmus ostromolja a parlament kapuit. A nagyember kinyitja a kaput, vagy agyonveri az ostromlókat. Tisza egyiket sem cselekszi. Ő tehát csak megakadályozza a nagy idők elkövetkezését. Még ezt sem nagyszabásuan. A foltozó suszter munkáját végzi egy elvéhéd rend cipőin. Pedig csak néhány év kérdése, hogy ezt a rendet sirba tegyék, s akkor a cipő is ottpenészedik majd a halott bütykös lábain.

Verebek? Aki látó-szemü embere van ennek az országnak - nem a politikusokat gondolom, nem - mind egyetért abban, ha különböző szempontokból is, hogy amit Tisza csinál: legalább is értelmetlen. Mindezek csak verebek volnának? Nem valószínű. S ha Tisza *valóban* hinné is ezt, kimondania nem volna szabad. Rettegnie kellene, hogy tizmillió magyar közt, csak ő az egyetlen, aki nem megy verébszámba. Ha így volna, nem volna érdemes dolgoznia a tizmillióért. Sajnos, nem így van. A tizmillió magyar közt ő az egyetlen, aki nem alkalmas e tizmilliónak a boldogítására. Mások nem kerülnek abba a helyzetbe, hogy a maguk alkalmasságát bebizonyítsák. Tisza már kétszer bebizonyította az alkalmatlanságát. Mindamellet *ő* beszél, s a többiek hallgatni kénytelenek, épen azért, mert nem verebek, hogy csiripeljenek.

És aki, - tul politikán, napi aktualitáson, pártlelkesezésen, - úgy nézi a *ma* eseményeit, mintha máris történetet olvasna, egy-egy pillanatra sajnálja Tiszát, aztán egy-egy pillanatra szégyelli magát miatta. De csak pillanatokról van szó. Az egész ember és minden, ami körülötte van, nagyon el fog mulani. Roppant jelentéktelen epizódja lesz a legujabb magyar históriának. Ez évek sirján nem emelkedik obelisz. Akácfa nő csak ott és rajta verebek ülnek, szürke verebek, feledést hullatók.

A GOROMBA KÜLFÖLD

Nyugodjunk bele, hogy a nagy-német lapok, amelyek Tisza István gróf választótörvényi beszédével foglalkoztak s az abban foglaltakat visszautasították: nem finoman cselekedtek ezt, hanem gorombán. Pedig előkelő lapok. Ez alkalommal azonban mégis egész egyszerűen egy-egy gorombasággal válaszoltak Tisza Istvánnak. A legszomorubb a dologban, hogy a berlini lapoknak, mikor azt mondták, hogy amit Tisza csinált, az *Beschränktheit*, magyarul: korlátozottság, még magyarabbul *butaság*, s hogy Tisza a német parlamenti ügyekhez nem ért, igazuk volt. És akkor is igazuk volt, mikor nem is vitatkoztak Tisza Istvánnal. Hogy úgy mondjuk, szóba se álltak vele. De nem is tehették. Ugy, ahogy mi magyarok nem állunk szóba egy tüssötiádával, vagy egy mikoschiádával, mert mindakettő magán viseli annak a jelét, hogy az illetők, akiknek a tollából származik, semmitsem tudnak országunkról. Ostoba emberek, akik olyasmiről írnak, amiről nincsenek adataik, vagy amiről a tényleges adatokat nem ismerik. Ellenben tessék visszagondolni rá, hányszor álltunk szóba, mennyiszor vitatkoztunk *Scotus Viator* urral, angol ellenfelünkkel, aki következtetéseiben lehet helyes vagy helytelen, (ez pártpolitikai állásfoglalás dolga) de bizonyos, hogy ez a *Scotus Viator* utánajárt a dolgoknak, adatokat gyűjtött róluk és a legelkeseredettebb magyar sem mondhatja, hogy nem ért ahhoz, amiről beszél.

Vagy hogy még közelebb időből vegyem a példát. Nemrégiben Goga Oktavián zsidónak nézte az egész magyar irodalmat. De szóba kellett állni vele, muszáj volt, meg kellett próbálni a meggyőzését, mert írásából látni lehetett, hogy igenis ismeri irodalmunkat, csak épen nem úgy látja, ahogy mi szeretnők, vagy helyesnek tartanók. S két nagyon kitűnő ember is odaállt vitázni vele, *Braun* Róbert részletes adatokkal, *Ignotus* általános érvekkel, és mind a ketten nagyon udvariasan, mert látták, hogy érdemes, hogy nem a tudatlanság falára hányják a borsót. Tisza István szavait ellenben kurtán és gorombán veri vissza a külföld. Mert a Gellért-hegyről le lehet nézni az ötemeletes házakat. De a pincelakásból hogyan? Ha valaki magát a parlamentarizmust tartja rossznak, erről a *magasabb* álláspontjáról már mondhat némi rosszat akár az osztrák, akár a nagynémet parlamentről. De aki a parlamentarizmust olyan kincsnek véli, aminőnek Tisza István (a szavaiban), annak csak látnia kell, hogy az a parlament, amit úgy választanak, hogy egyik ember beszél a másiknak a hasába és akkor az a másik vagy rászavaz erre az egyikre titokban, vagy nem szavaz rá: csak jobb, mint a másik parlament, amely úgy támad, hogy bort, sört, pálinkát, gulyást és pörköltet önt egyik ember a másikba, aztán szekérre teszi, kordon mögé lefekteti, beszállítja az urnához és a fülébe sugja a saját nevét, nehogy e választó-hulla valahogy egy másik nevet dadogjon ki alkohol-gőzös pofájából.

Tisza István, a szikár józanság, a sivár szárazság szobra csak nem nézheti le a józan választást a részeg választás kedvéért? De lenézte. *Ezért* voltak olyan szüksézuak, ridegek és durvák a válaszok, amiket kapott.

Ne higgyük, hogy a külföld olyan nagyon rosszul van tájékozva az ügyeink felől. A külföld elolvassa még azt is, hogy Tisza István *fájó szívvel* ment bele néhány kerület választásának a titkosságába. Csütörtökön. Pénteken pedig már külföldi parlamentek nivójáról nyilatkozott. Ez így nehéz. A pápuával, aki tegnap elszomorodva jelentette ki, hogy fájó szívvel mond le az emberevéről, bár azt okos és helyes dolognak tartja, másnap nem vitatkoznak, ha az angol étkezési szabályokat kritizálja. Csak megmondják neki, hogy hallgasson.

IRODALOM

MAGYAR NÉPDAL

Ön megvesz a dal-árusító gyerektől egy kék füzetet vagy egy pirosat, vagy egy zöldet. Három, öt vagy tíz krajcárért s azonnal értesül róla, hogy mi van a magyar néplélekkel. A magyar néplélek, tekintettel a zilált gazdasági viszonyokra, csődbe ment. A magyar néplélek Budapestről kapja az ennivalóját s mert itt minden, ami ennivaló, hamis: az az étel is hamis, amit innen a népléleknek szállítanak. Az iskolában úgy tanultuk, hogy a népdal a nép lelkéből fakad. Mindamellet én nem azt a dalt reklamálom, amely csakugyan a nép lelkéből gyönyözik. Ilyen nincs is, s ha még huszonnégy iskolakönyv tanítja is, akkor sincs. Sohasem is volt. A népdalokat mindig *egy* ember csinálta, amióta világ a világ s az irodalmi tankönyvek írói a legnagyobb zavarba jönnének, ha felvilágosítást kérnének tőlük, hogy hogyanis képzelik? Hogyan ül le a néplélek verset csinálni? Valamikor volt egy tanárom, rettenetesen buta ember volt, az Isten nyugosztalja, aki az iskolakönyv frázisából kiindulva, megpróbálta rekonstruálni a dolgot és azt mondta, hogy a magyar népdal a kocsmában születik. Egyik legény mond egy sort, aztán a másik legény mond egy másikat rája. Mikor az egész együtt van, akkor kicsiszolják, kicsinosítják. Hát egészen biztos, hogy *így* nem készül a népdal. Így csak azok a *réják* készülhetnének, amik minden magyar népdal-gyűjteményhez függelékül vannak csatolva. De még azok sem így készülnek, azok közül is a jókat, az érdekeseket, tehát az eredetieket, amikben van *valami*, akár ötlet, akár furcsaság, akár meglepő ostobaság, *egy* ember találta ki, *egy* ember, aki erre a bolondságra hajlamos, ahogy a tüdővészre vagy valamely másik kórságra is hajlamosnak kell lenni, mert különben az ember állandóan szanatóriumokban élhet, betegekkel parolázhat, mégsem fogja magát életében egyetlenegyszer sem elköhinteni.

A mai népdalt is *egy*-emberek írják; ez helyeselhető. De *amit* összeírnak, azt tessék megítélni személyesen. Ideírok egy új-magyar népdalt, egészen friss keletűt:

*Valahol a faluvégen, éppen pünkösöd napján
Egy ragyogó fényes csillag tünt fel az ég alján,
Szép csillagos éjjelen át, hajnal-hasadóra,
Szőke kis lány ablakában kinyillott egy rózsa.*

Méltóztassék megkóstolni ezt a népdalt, úgy, ahogy öreg borkóstolók a bort izlelik: a szájukba veszik, öblögetnek vele, aztán kiköpik. Milyen rosszízű korty ez, alig hogy az ember száját érinté! Milyen szószátyár, milyen zavaros és milyen kotyvasztott. Egyike a recept szerint készülteknek. A recept azt mondja, hogy a népdalt jó olyan szavakkal elkezdni, amik bár benne vannak az emberek fülében. A 'valahol a faluvégen' már többizben megvolt, s legelőször egy olyan versben volt meg, amit van szerencsénk elég jól ismerhetni. Így hangzik: „Valahol messze, valaha régen...” Ugyanitt a faluvég is megvan s az új-magyar költő egyszerűen átlapta a faluvéget. Nem baj; ha egy egész falu lett volna, akkor is átlapta volna. De meg kell nézni, mibe van belekeverve a faluvége. Pünkösöd napján ragyogó, de nemcsak ragyogó, hanem fényes csillag is, feltűnik az ég alján. Pünkösöd napján történik ez s nem pünkösöd éjszakáján. Mert az új-magyar népköltőnek halvány sejtelve sincs arról, hogy mi van nappal, mi van éjszaka, hogy nappal a nap van az égen, éjszaka vannak a csillagok. Vagy ha van is fogalma erről, nem veszi magának azt a fáradságot, hogy a napot meg az éjszakát a dalban elrendezze. A népnek úgy is jó, a nép már nem ér rá gondolkozni és rendbehozni, amit költője összezagyvált. Sajnos, valóban így van, a nép azelőtt csakugyan rendbehozta azokat a rossz költeményeket, amiket az ő használatára gyárilag állítottak elő. Most azonban nem teheti, mert ott a gramofon, amely változatlanul beleéneklei a fülébe az 'eredeti' szöveget, amely különben is olyan kusza és ostoba, hogy azokkal az önkéntelen javításokkal, amiket

minden dudorászó legény vagy leány megejt rajta, jóvá nem is tehető. Nyugodtan éneklük tehát az aratók, hogy pünkösöd napján milyen csoda történt, *egy* ragyogó, fényes csillag tűnően fel az ég alján.

Hogy a nép maga mért nem termel már dalt? Mert nem bírja a konkurenciát és nem rendelkezik a terjesztésnek amaz eszközeivel, amiket a város népköltője igénybe vehet. A költő, aki e faluvéget létrehozta, kótát nyomtat, cigánynyal nyuzatja, énekessel énekelte, nótás-könyvbe kiírta, gramofon-lemezre felvéteti a művet. S az terjed is, mint a lepra. A nép költője azonban, a parasztleány, (sokszor parasztlány is), mindössze annyit tesz, hogy a nótát, amit maga csinált (gyakran nem is tudja, hogy ő csinálta) elfújja másoknak, akik megtanulják. S így egy megye területén elterjed a nótája, tovább aligha megy. Emiatt vidékenként különböző a nótatermés. Vannak helyek, ahol még sarjad nóta a réten, de vannak olyan ujság- és gramofonverte vidékek, amiket kizárólag Budapest lát el ezzel a rémséges főzettel. Épkézláb nóta alig van köztük s a legtöbb, amit egyikről-másikról el lehet mondani, csak az, hogy nem nagyon rossz, nem tulságosan buta, nem kinosan magyartalan, hanem tűrhető. Van azonban hajmeresztő is köztük. Egyik például komolyan elbeszéli annak a göndörhaju cigány*rajkó*nak a keservét, aki egész éjjel a nagy utcát járja, szerelmét panaszkodván és azt, hogy neki holnap hegedülnie kell ama széplánynak a lakodalmán, kiért a szíve meghasad. A cigány*rajkó* mint amorózó, mint hősszerelmes, mint tragikus alak. A rajkó. S a városi népdalár nem tudja, hogy mindez a rajkóval nem történhetik meg, mert a rajkó, vagy a purdó, egészen kis cigánygyereket jelent, messze a pubertáson innen, sőt innen még azon a hegedülésen is, amivel lakodalmakon föl lehetne lépni.

És az *anyag* egyre romlik. Azelőtt mégis akadtak, akik olyasmit csináltak, ami huzott a népdalhoz, bár sem olyan egyszerű, sem olyan kedves nem volt. Ma már azonban az ipart egészen rossz mesteremberek művelik, akik elmulasztották még a kezűgyesség megszerzését is. Semmitsem tudnak, ez az egyetlen kvalifikációjuk, mert aki tud valamit, az már nem műveli *ezt* a műfajt. Azt hiszem, elmegy mindjárt ujságírónak vagy operettszerzőnek, vagy bankigazgatónak. S a nép, a cserbenhagyott, kénytelen ezt dalolni, csillagos estén, szénaboglya tövében:

Ne sirj lányom! ne zokogjál!
Ő se boldog, akár-hol jár.

Nem kell erre azt mondani: 'Ez a ne zokogjál, ez Pest.' Nem igaz. Ez csak a külső Dob-utca, amelylyel Budapestet azonosítani mégsem lehet. Nem igaz, hogy Budapesten a magyarok nem tudnak magyarul. Bizonyos rétegen alul nem tudnak, de nemcsak magyarul nem, hanem semminő más nyelven sem. A gyászos csak az, hogy éppen ebből az iszaprétegből bugyborékol fel a magyar nép nótája.

ÖNÉLETRAJZ

Pályázik a humoros önéletrajz-pályadíjra, melyet Halmos Izor irt ki. Jelige: „És ha az irodalom még most sem fog felvirulni, akkor ehéti a fene az egészszet”.

1884 január 20-án születtem abból az alkalomból, hogy Halmos Izor, kinek működése a szürke előidőkbe nyulik vissza, pályázatot hirdetett egészséges magyar humoristára. Édesanyám keresztkötés alatt küldött be a titkári hivatalba, a jeligés levelet is mellékelte hozzám. A pályadíjat azonban, formai okokból, nem nyertem meg, mert, különösen életem első napjaiban, kicsit formátlan valék és sem a kulcsin, sem a belbecs iránt kellő fogékonysággal nem bírtam. De emlékszem rá, hogy mikor Halmos Izor a csomagból kibontott, éreztem, hogy életem egyik legnagyobb eseménye előtt állok, illetve fekszem. Ennek az érzésemnek azonnal kifejezést is akartam adni, de nem tehettem, amit azóta is sajnállok, mert még nem rendelkeztem a beszéd adományával. Arra is emlékszem, hogy Halmos Izort akkor még Izidornak hívták s nem irodalmat szokott olvasni szabad óráiban, hanem készpénzt, amit kamatra adott ki és pedig, úgy mondják, hogy ez a kamat sem zömöknek, sem köpcösnek, sem középtermetűnek nem volt nevezhető, inkább is nyulánknak, sőt igen magasnak. Van aki azt állítja, hogy a kamat, amelyet Izrom-bizrom szedett, egy fejjel kimagaslott az összes kamatok közül. Lehet azonban, hogy ez az állítás csak a Szent Lászlóról szóló népies legendának egy szintén legendás személyre, Szent Izóruszra és az ő kamatlábaira való alkalmazása. Tény azonban, hogy a sikertelen pályázás után visszaküldtettem anyámhoz, aki nem csüggedt e kudarcon, hanem továbbra is megtett mindent, hogy belőlem az a humorista váljon, ami kisvártatva csakugyan vált is:

- Nőjj, fiam, nőjj, - mondotta - s lehet hogy az leszél, ami Swift Jonathán az angolba, vagy Rácz Pali a hegedübe. Nőjj, fiam, nőjj, s ha Isten megsegít, te még megnyerheted az Izidor-díjak valamelyikét s akkor kék szalagot fognak a nyakadba akasztani.

Miután helyreigazítottam ezt a tévedést, mely a derbyvel való összecserelésből származott, a kisdédóvóintézetbe léptem s tájékozást nyerve a világ akkori eseményeiről, a következő dal fakadt keblemből:

Halmos Izor a nagy férfi, kiben jó sziv lakozik,
Fogjátok meg Halmos Izort, mert tovább adakozik!
Hogy pazaljon mihamarabb meg muszáj azt gátolni,
Tessék talán ősz szakállát gyámság alá áttolni.
Mindegy néki irodalom, művészet, vagy goltura,
Ennek is jár három krajcár, annak is egy poltura,
Kutya ugat, macska nyávog és a színész alakít,
Haladnak a karavánok s Halmos Izor alapít.

A dédó-néni elragadtatva tapsolt s táviratilag közölte a költeményt Halmos Izráellel. Mivel azonban a szöveg utközben több értelemzavaró romlást szenvedett, Halmos ez alkalommal sem adhatta ki a pályadíjat s csak távirati áldását küldte fejemre. Izor képét ekkor már medájjonban hordoztam keblemen s otthon, házi oltáromon, a nagy férfiunak gipszből faragott pompás ércszobra állott, melyet minden este hő imáimba foglaltam. Közben elvégeztem rendszeres elemi iskolai tanulmányaimat is és nyomban a hirlapírói pályára léptem, mely, akkor még, megkívánta ezt az alapos előkészültséget. Hirlapírói pályám egyenesen az Otthon-

körbe vezetett, melyben, mint csaknem az egyetlen író és hírlapíró, igen nagy tiszteletben részesítettek. Itt láttam másodszor Halmos Izort, életem veres fonalát, amint beavatott irodalmi körökkel tartlit játszott s így szólt:

- Van egy dárdám, amire az osztrák-magyar bank fürdő-utcai fiókja is nagyösszegű hitelt nyújtana.

Majd ezt mondá:

- Irassék magyar vigjáték, mely tárgyát az Ősidőkből meríti.

Aztán hozzátette:

- Irassék magyar szomorujáték, mely tárgyát az Ujidőkből meríti.

Megmeg így nyilatkozott:

- Irassék hosszabb költői elbeszélés, mely rövidebb legyen, mint a Mahábharáta.

Utóbb ezt jegyezte meg:

- Irassék rövidebb elbeszélőköltemény, mely hosszabb legyen, mint Dante Elveszett Paradicsommadara.

Akik körötte álltak, áhitattal néztek rája, s egyhangulag és szent lelkesedéssel ezt kiáltották:

- Kiguberáni! Kiguberáni!

Akkor még nem értettem ezt az olaszosnak hangzó szót, de azóta megtudtam, mit jelent. Hogy necsak pályázatokat írjon ki Izor, hanem guberálja is ki az összegeket, amikről szó van. Halmos Izor megtette. Egy-egy kupac aranyat helyezett el egy sarokasztalon s azután, mikor a tartli-parti véget ért, magához intette Miskát, a pincért s így szólt:

- Miska, pályázott valaki?

Miska háromszor érintette homlokával a padlót, keresztet vetett és ezt válaszolta:

- Nem, ó jókedvű adakozó! Ismét a kutya sem pályázott.

Erre Halmos Izor besöpörte az aranyakat és vidáman hazakocogott.

Én pedig nőttem-növekedtem hirben és dicsben s kezdtem a helyesírás alapelveit is elfelejteni. Halmos Izorról szóló ódát már palotában és kunyhóban egyaránt éneklik. Ezen szavakkal:

Alapított munkásházat, szükecskét és szoroskát,
Alapított a falára tizenhárom poloskát.
Állnak Pesten szürke házak, hiányosak némikép:
Mindegyikhez alapított még egy kedves nénikét.
Alapított egy cilindert a dalai lámára,
Alapított köpöcsészét a hordárok számára,
S nem hiába róla bömböl állandóan a lap itt,
Alapított egy fürjecskét, amely hármat alapít.

Halmos Izor azonban még fiatal volt és erős, és százharminc éves születésnapján épp úgy kitűzte a maga mindennapi pályadíját, mint Kazinczy és Csokonai idejében. A legöregebb emberek sem emlékeztek már egy ilyen halmosizorra, s az Akadémia is pályadíjat tűzött ki, ezzel a kérdéssel:

- Ki volt Anonymus s jogosan azonosítják-e őt a dubnici krónika és Turóczi krónikája Halmos Izorral?

A pályadíjra azonban, mert Halmos Izor neve is benne volt, megint nem pályázott senki s így a tudományos világ tovább is csak a homályban tapogatózott. Ekkor történt velem, hogy halálom óráját közeledni éreztem s ágyam mellé szólitottam jól megérdemelt gyermekeimet, így szólván hozzájuk:

- Fiaim, csak énekeljetek.

Halálom után másfél évvel, a mennyország könyvtárában egy több ezer kötetes műre bukkantam. Ez volt a címe: Halmos Izor összegyűjtött és kiadatlan pályadíjai. Szent Liber, a könyvtár őre, magyarázólag fordult felém:

- Izor még lent van a földön és folytatja működését. Most Urunk, a jó Isten, akar pályázni egyik díjára, de ha még ő sem tudja megnyerni, akkor kénköves eső küldetik az Otthon-körre és Izor karhatalommal kivezzetik. Ámen.

FELOLVASÁS

Az ember ne maradjon el tulságosan a világtól, és ha már ugyis csak egyszer él, használja ki ezt az egy életét. Például semmiesetre el ne mulassza megismerni azokat a híres kortársakat, akiknek megismerésére alkalma nyilhatik. Mit mondok az unokámnak, ha majd a térdemen ring és megkérdi tőlem:

- Nagypapa, milyen ember volt az a Kuropatkin, aki elvesztette a japán-orosz háborúnak az orosz részét?

Semmit sem tudok mondani, mert nem láttam Kuropatkint, pedig kortársa voltam. De ha megkérdi tőlem, hogy milyen ember volt Amundsen, a déli sark megtalálója, azt meg tudom mondani, mert ezt az alkalmat igazán nem akartam elmulasztani s elmentem a Zeneakadémiába, hol egy téli szerdán ez a jó Amundsen felolvasott. Kevesen voltunk, déli sark iránt érdeklődök, oh be kevesen, s a széken mellettem a Gonosz Szabadjegyes ült a feleségével. Egész este beszélt a gonosz szabadjegyes és ezeket beszélte:

A Gonosz Szabadjegyes: Ide nem kellett volna eljönni, sacikám, és ha még ugy kötötték is ránk azt a jegyet. Ki-mi ez az Amundsohn...

A neje: ...sen, fiacskám, ez sen, az Arnoldson az son, de az meg svéd csalogány.

A Gonosz Szabadjegyes: Sokat törődöm én azzal, hogy ez az Amundsohn sen vagy son. Tény, hogy még sohase hallottam róla egyetlen betűt se. És valószínű, hogy ez olyan hideget hozott magával arról a déli sarokról, ami nagyon cuggos hely legyen, hogy mind a ketten influenzát fogunk kapni. Az kell most, a mai gazdasági viszonyok mellett, egy influenza, ahol az ember aszpirinra többet költ, mint a kosztra-kvártélyra.

A neje: Nézd, már be is jött a terembe, nem hozott magával hideget.

A Gonosz Szabadjegyes: Mi az? Mi történik itt? Ez az ember frakkba járt a déli sarkon? Csak nem akarja belémbeszélni, hogy az emberek frakkba és fehér mellénybe hódítják meg a déli sarkot? Én nem sokat tudok, de annyit csak tudok, hogy jól fölkösse a prémeket az, aki a déli sarkot akarja meghódítani.

A neje: Istenem, hiszen csak a publikumot tiszteli meg a frakk, ott biztosan rókabőrbe járt.

A Gonosz Szabadjegyes: Csak ne védd. A publikumot tiszteli meg a frakk? A frakkot látom, de a publikumot nem. És milyen nyelven beszél? Micsoda idióma ez? Ez az ember angolul mer itt felolvasni nekem és én most egy angol felolvasást fogok végighallgatni, mikor angolul csak annyit tudok, hogy *Tubiarnottubidetizdekvestn* és ezt se tudom, hogy mit jelent.

A neje: Fiacskám, ez nem angolul olvas.

A Gonosz Szabadjegyes: Annál rosszabb ránézve. Mert akkor norvégül olvas, s norvégül csak ennyit tudok: *Kjökkenmödding*, ezt is csak annyiban, amennyiben ez norvégül van és nem dánul. Mert lehet, hogy dánul van, sőt az is lehet, hogy svédül, s az sincs kizárva, hogy ez a szó még a paleolit-korbéli svéd szó, s akkor mit olvas nekem Amundsohn norvégül?... Nekem olvashat mai norvégül, ha én csak egy antediluvialis svéd nyelvjárásnak egyetlen szavát beszélem.

A neje: Nem norvégül olvas, németül olvas, csak egy kicsit norvéges a kiejtése.

A Gonosz Szabadjegyes: Jó, tudom, mit akarsz mondani. Hogy mindnyájan véges emberek vagyunk és ez, ez itt norvéges. Jó, jó. Kár teneked erőlködni. És most képeket kezd vetíteni. Hallatlan! Moziban vagyunk, vagy az Urániában? És mit vetit, istenek, mit vetit, egy kutyát vetit!

A neje: De ez egy eszkimó kutya...

A Gonosz Szabadjegyes: Egyik eb, a másik kutya. Ez egy egész közönséges kutya, aminek lefelé négy lába van és előre felé két füle.

A neje: Csak nem kívánod, hogy négy füle legyen és két lába?

A Gonosz Szabadjegyes: De kívánom. Egy vetített kutya legyen exotikus; hogy ezt a célt ő hogy éri el, az nekem mellékes. De nézz csak oda, ez egy szőrös kutya, sőt egy szimpla fehér bunda-részlet, ami kutyának van maszkírozva. Nem ugrom be egy ilyen szücsészeti tréfának. Ez a kutya lehet ugyan kutya, de ezt a tényt semmi sem bizonyítja. S ilyen tudományos dolgokban legjobb a *non-possumus* álláspontjára helyezkedni.

A neje: Az mi, az az álláspont?

A Gonosz Szabadjegyes: Azt egy Ignorabimus nevű angol tudós fedezte fel és azt én most nem magyarázhatom el neked, mert egy ilyen felolvasáson csendbe kell lenni. Csak annyit, hogy ami az impóniát illeti, az Amundsohn sarki kutyája nekem abszolút nem imponál. Lássuk a medvét, a jegesmedvét lássuk, ha azt akarja, hogy lelkesedjem azért az állítólagos északi sarokért, ami délen van.

A neje: Ó, milyen gyönyörű hómezőt mutat!

A Gonosz Szabadjegyes: Hó? Hohohohó! Ezen nevetek. Egy kis mezei hóért mi magunk se megyünk a szomszédba, édes gyerelem. Ezért a silány, fehér hóért neki nem volt érdemes a déli sarokra menni, nekem nem volt érdemes a Király-utca és Gyár-utca sarkára jönnöm. Ha én havat akarok, biztosan nem a Zeneakadémiában keresem. Nagy tévedés egy utazótól, hogy ő itt keresi. Itt penész van, öreg penész és néhány fiatalabb zenész, de ez nem egy talaj a hó számára.

A neje: Pszt! most felhuzza a nemzeti zászlót a sarkon.

A Gonosz Szabadjegyes: Csak huzza. Tőlem huzhatja, míg meg nem reped. Én megint nem látok semmi egyebet, csak havat, a havon egy gebulás kalyibát, a kalyibán egy piros rongyot, fehér kereszttel. Így hóditotta meg a déli sarkot? Hol a vér? Csak nem képzeli, hogy elhiszem, hogy egy hóditás kardcsapás nélkül történik? Hogy ő bedugja a zászlót a hóba és a déli sarok meghódol? Á, itt valami svindli forog fönn.

A neje: Befejezi a felolvasást.

A Gonosz Szabadjegyes: Be, be. Ötfertály óra alatt elment a sarkra és vissza is jött. Messze lehet az a sark és nehéz lehet oda elmenni! Gyere, Rizám, holnap beírok a Zazestbe egy közönségköréből, hogy itt Pesten mivel bolondítják a népeket. Azt fogom aláírni: „Egy felháborodott adófizető”. Gyere, Rizám.

Ezzel a Gonosz Szabadjegyes fölkel, padónt mondott, miközben a könyökével szántsándékkal szájon vert, és kirobogott a ruhatárba. Így olvasott fel Roald Amundsen Budapesten 1913 november huszonhatodikán, szerdán, este a Zeneakadémia nagytermében.

A PÁLYADIJ

A pályadíjat, mondani sem kell, nem adták ki. Aki nem adta ki, mondani sem kell, a Magyar Tudományos Akadémia, amely, hosszú évek óta, pályadíjak ki-nem-adásával foglalkozik. Akinek nem adták ki: Csuday Jenő egyetemi tanár, amit csak azért kell mondani, mert a ki-nem-adást helyeselni óhajtom. Még helyesebb, hogy Csuday pörölte az Akadémiát 29.000 korona kártérítésért, s leghelyesebb, hogy a pör négy és fél év alatt úgy ért véget a Kuria ítéletével, hogy a tudóst keresetével végérvényesen, visszavonhatatlanul elutasították. Tudni kell még, mint adatokat, amiket nem kell tudni, hogy Csuday az Akadémia számára a Magyarok Történetét írta meg. A per folyamán pedig kiderült, hogy az Akadémia bíráló-bizottsága nem olvasta el a pályázó művet. Mely jól tette, igazán mely nagyon okosan tette. A tudós érezte, hogy mit kell megírni: Magyarország Történetét muszáj megírni, amely nem tud védekezni. A bírálóbizottság érezte, hogy mit nem kell elolvasnia: Magyarország Történetét, melyet ugyanis elég jól ismerünk. Mi Magyarország Története? Ez: „Őseink halászó és vadászó népek voltak, akik ellenfeleiket szolgálni küldték maguk előtt a másvilágra”. És ez: „Menjen a király az ő kedves kunjaival”. Meg ez: „Hütlén gyámból rossz király”. Továbbá ez: „Látván pedig, hogy... egy tollvonással megsemmisítette”.

Ezt bizony kár még külön is elolvasni, ezt már valamennyien könyv nélkül tudjuk. Ez nem ér 20.000 koronát, nem is beszélve arról, hogy 29.000 koronát megérne. Legkevesbé éri meg azt a három délutánt, amely ahhoz szükségeltetné, hogy az ember Lehel kürtjét, a kedves kunokat, a hütlén gyámot és a tollvonást elolvassa. És azután hogyan lehetne kártérítést megítélni, 29.000 koronát? Valóban nem lehet bebizonyítani, hogy egy ilyen pályamű csakugyan 29.000 korona kárt okozott volna a Magyar Történetnek. Azt sem, hogy a Magyar Történet 29.000 korona kárt okozott az Akadémiának. A tudósna pedig, aki a Magyar Történetet írja, ez a történet semmi kárt nem okoz, sőt hasznot okoz, hisz a tudós éppen azért tudós, mert a Magyarok Történetét írja. Ha ugyanazzal az irni-nem-tudással, szűk látkörrel, csekély ítélettel novellákat írna, akkor nagyon rossz ujságírónak számítana és senkinek eszébe nem jutna, hogy tudósna nevezze.

Hiszen, igaz, valakinek nagy kára van e Magyarok Történeteiből. De ez a valaki nem indít kártérítési pert sem a történetírók, sem az Akadémia ellen. Ez a valaki bizonyos fiatal emberek összessége, akiket szokás gyűjtőnéven tanuló-ifjúságnak nevezni. Ártatlan fiuk ők, magyar fiuk, akiket az iskolai történetírás szántsándékkal szamarakká nevel *in historicis*. Az Akadémiának, persze, könnyű, mert nem olvassa a történetkönyveket. E sorok szerény írója azonban elolvasta pályázónak ama művét, mely Magyarok Történelme címen még a Millennium előtt jelent meg, sőt két kiadást is megért, mert a publikum éhes, összefoglaló, nem tulságosan testes magyar történeti könyv nem lévén forgalomban. Amilyen pompás részlet-munkálatok vannak a magyar történet területéről, amely művek azonban, természetük-nél fogva, nem jutnak a nagyközönség elé, olyan árva az összefoglaló irodalom, amelyben majdnem kizárólag csak iskolakönyvek, vagy iskolaszerű könyvek jelennek meg. Egyik rosszabb és korlátozottabb a másiknál. Az Akadémiának, noha *ezt* nem mondta, igaza van. Gyatrák e magyar történetek és semmi egyébre nem alkalmasok, mint arra, hogy az olvasót félrevezessék. Vezetik is. Nincs a magyar közép-műveltségnek egyetlen olyan embere sem, aki tisztában volna akár Nagy Lajos, akár Mátyás uralkodásával. Pedig e két alak nagyon történeti s a szaktudomány előtt már a leghatározottabb körvonalakkal áll. E szaktudományt azonban a történeti kompendiumok írói nem hajlandók tudomásul venni. Példa: a magyar honfoglalásnak van egy ragyogó történetírója, Sebestyén Gyula a neve. Valósággal testi gyönyörűség elolvasni, hogy a rendelkezésre álló gyér és keverék-adatokból ez az ember hogyan hámozta ki egyrészt a magyar honfoglalásnak a történetét, másrészt a monda-világát, hogyan választotta el a kettőt egymástól, hogyan vitte tálcán be a történetbe azt, aminek csak

kusza nyomai voltak elszórva. Az iskolai történetírás egyszerűen nem vett tudomást Sebestyén Gyula munkálkodásának eredményéről. És nem vett tudomást Acsády munkálkodásáról, sőt, II. Józsefet illetően, Marczaliéről sem. Sebestyén Gyula megmondja és bebizonyítja, hogy ki volt Anonymus, csodaszépen mutatja ki, hogy a neve Adorján volt, III. Béla kancellistája volt, püspök volt Erdélyben. Ön, jó olvasóm, azonban még most is úgy tudja, hogy Anonymus *valamelyik* Béla király *névtelen* jegyzője volt. Mert ön így tanulta az iskolában, s mert a fiától, aki most tanulja, ugyanigy értesül.

Az ön fia meg éppugy megtanulja a gyász-magyarokról, vagy gaz-magyarokról szóló csacsiságot, ahogy ön is megtanulta. Lehelt és Botondot is tanulja, valamint azt is, hogy az Árpád-királyok énekmondói hegedősök voltak. Mindez nem igaz, nem így igaz, sokkal szebb és érdekesebb maga az igazság. De azt még nem terjesztik. Az Akadémia sem, amely egyszerűen nem adja ki a pályadíjat, de nem néz körül s nem látja meg, hogy van már magyar történetírás, amelynek kiadhatná.

A PERZSÁK

Az 1914. év Vojnich-jelentésében nem volt semmi különösen bántó, de hogy a garat mégse járjon üresen, benne volt az az egy mondat, hogy a termés nem valami kiváló, s ha mindent összeveszünk, a szinpad irodalom legfontosabb, vagy leghasznosabb, vagy leggyönyörűbb ténye Ajszkülosz tragédiájának, a Perzsáknak, a lefordítása volt. Hódolat Ajszkülosznak, aki tán mind a mai napig a legnagyobb drámaíró, hódolat a perzsáknak, akik az ókornak olyan csodálatos népei voltak, hogy mi, akik az ókorból csak a görögökről és a rómaiakról tudunk (mert a többi adatok elől még az iskolában bedugják a fülünket), mi egyáltalán nem tudjuk, hogy milyenek voltak a perzsák s a többi ázsiaiak, akik hatalmas kultúrétet fejeztek be akkor, amikor a görögök még alighogy elkezdtek. Külön tisztelet a Perzsáknak, a darabnak, amely alkalmat adott rá, hogy egy magyar író a hatvanon felül, megmutassa: ősz ember is milyen ifjonti erővel és lelkesedéssel tud dolgozni, ha a feladata tüzei, köszönet tehát Rákosi Jenőnek, hogy a maga hajlott korában nekiült és a Perzsákat lefordította s még egy köszönet Ivánfi Jenőnek, aki a darabot annak idején rendezte s egypár megrázó tömegjelenetet produkált. Hódolat, hála és köszönet mindenkinek, akit megillet; amint méltóztatnak látni, nem óhajtok egyetlen levelecske babért sem elvenni senkitől. De 1914-ben azt mondani, hogy az 1913. év *magyar szinpad*i irodalmának a legnagyobb eseménye Ajszkülosz Perzsáinak a lefordítása volt, ez mégis erős egy kicsit. Az Akadémia joggal becsüli tul a fordítást ennyire, hiszen tagjainak legnagyobb része nem csinált egyebet egész életében, csak fordított, néha úgy, hogy az eredeti szerző nevét elfeledte megemlíteni: - azonban ilyen vélekedéssel a nyilvánosság elé kilépni, mégis merészség. A magyar irodalom ma már jár annyira a maga lábán, - s több évtized óta teszi ezt - hogy egy fordítás nem lehet benne a legfontosabb esemény, ha akárki is a lefordított, sőt majdnem azt lehet mondani: ha akárki is a fordító. Már Kazinczynak nem volt igaza, s hogy nincs igaza, már a kortársai érezték, mikor minden falusi plébánost, aki valamely beteg idegen *románt* magyarra fordított, istenfinak koszoruzott. S ez száz esztendővel ezelőtt volt. Azóta a fordítások nyilván sokat veszítettek jelentőségükből, s a magyar Shakspeare sem lett volna az ötvenes éveken tulnan és innen olyan jelentékeny esemény, ha Petőfi, Vörösmarty és Arany János nem fordítottak volna Shakspeareből egy-néhány darabot. Arany János Arisztofanesze, amely 1880-ban jelent meg, irodalmi esemény volt, mert Arany János adta ajándékba az irodalomnak az *egész* Arisztofaneszt.

Mert Arany János - ezen van a hangsúly. Azonban ez is csak irodalmi esemény volt, a szinpad irodalomnak kevés köze lehetett hozzá s nem hiszem, hogy ha *akkor* lett volna Vojnich-díj, a bírálók, akiknek akkoriban Csiky Gergely, Rákosi Jenő, Dóczy Lajos, Berczik Árpád darabjairól kellett beszámolniuk (mert akkoriban ezek írták a darabokat), e nevezett fiatal írókat azzal ütötték volna fejbe, hogy ők is írtak ugyan, de a szinpad irodalom legfontosabb eseménye mégis csak Arany János Arisztofanesze.

Arany János, akinek kinos igazságérzete volt minden-életében, okvetlenül tiltakozott volna ez ellen, s megmondta volna, hogy Arisztofanesznek, még ha játszanék is, igen kevés köze van az 1880. év *magyar szinpad*i irodalmához. Tessék csak elgondolni, mennyivel kevesebb még, egyetlenegy Ajszkülosz-tragédiának, 1913-ban! Még akkor is, ha Rákosi Jenőnél nagyobb nyelvűművész nem volna a ma élő magyar irodalomban, még akkor is, ha a Perzsák fordítása örök-életű minta-műve volna a magyar nyelven megszólaló antik metrumoknak.

Erről azonban nincs szó, mert ahogy felnézek a könyvespolcomra és ott sorakozni látom Rákosi Jenő husz kötetét, érzem, hogy nekem van igazam, s nem az Akadémiának, amely Rákosi Jenőből - aki nyilván nem is kéri ezt a dicsőséget - klasszikust akar csinálni, holott Rákosi Jenőnek a legnagyobb érdeme az, hogy romantikus *mert* lenni, amikor ez épp olyan bűn volt, mint amilyen bűn ma a modernség. Egyébként nem is igaz, hogy az Akadémia

dicsőséget akart szerezni Rákosi Jenőnek: dehogy. Az Akadémia senkinek sem akar dicsőséget szerezni, csak ütni akart egyet a mai magyar színpadi irodalmon. Az Akadémia még Ajszküloszt sem akarta megtisztelni, mert ha ezt akarná, akkor csináltatna egy végleges és el nem avuló teljes Ajszküloszt - mondjuk például Rákosi Jenővel. De az Akadémia ezt biztosan nem csináltatja. Nagyon érdekli az Akadémiát Ajszkülosz! Sem Ajszkülosz, sem Euripidész, sem a többiek, akik pedig már eléggé öregek ahhoz, hogy az Akadémiát érdekelhetnék. Az Akadémia, hálaistennek, nem csinál semmit, s ha néha mégis kiduzzad belőle a tetterő, akkor a kezébe kap egy korosabb író és azzal lesújt az ifjabbak közé. Vagyis: sem a korosat, sem az ifjakat nem engedi dolgozni. Ilyen a magyar tudományos Akadémia.

Hogy mit gondolt Széchényi István gróf (akinek a műveit egy tisztességes kritikai kiadásban szintén nem tudtuk mindezideig megkapni az Akadémiától), mikor ezt a műintézetet megalapította, nem tudom. Csak azt tudom, hogy a gőzhajózást is Széchényi kezdte el Magyarországon, ellenben mikor elkezdte, akkor misem állt távolabb tőle, mint az a gondolat, hogy 1913-ban ugyanaz a gőzhajó járjon Budapestről Zimonyig, amelyiket ő 1831 március 16-án utnak indított.

UTAZOM

MÉLÁZÁS

Események... A szememmel eszem fel őket a lapokból és mélán kérődzöm rajtuk, mint az ökör, mert most szombat van, nem kell sietni, hiszen holnap vasárnap lesz. Igaz, hogy aztán újra kezdődik a hétfő meg a többi hétköznapi, de mindegy, azért mégis hat napon át teremtettem az eget és a földet és mindent, de a hetedik napon... Szombat van mégis, bennem van a *ráérek* érzése, szombat, az egy kis órházmegálló az élet vicinálisának másodrendű pályatestje mellett. Ez a hasonlat az élet vicinálisával reggel jutott eszembe, mikor nagyon kialvatlan és komor voltam, de azért ellenőrizni tudtam, hogy ez a hasonlat nem új és mingyárt felötlött az emlékezetemben az a vidéki lakodalom, ahol ezt a hasonlatot hallottam. Hogy az élet olyan, mint a vasút, van egy kiinduló pontja, a születés (keleti pályaudvar, vagy nyugoti), aztán az élet vonatja szalad, szalad és megáll kisebb-nagyobb állomások mellett. Kisebb állomások az évvégi vizsgák a gyereknél, nagyobbak az első hosszú nadrág, vagy hosszú szoknya, az első nemi ösztön és így tovább, ahogy parancsolják. A legnagyobb állomás, mondta a szónok: a házasság.

*

Itt képzavar jött a szónok részéről, mert ezt az állomást révnek nevezte, melybe a hajók befutnak. Az ő részéről volt a képzavar, mondom, mert ő nem tudhatta, tudom, hogy nem is tudta, hogy vannak ilyen révek, amikbe begurul a vonat és besiklik a hajó. Milyen szépek vannak! Az idén csak Folkstone és Boulogne-sur-Mer maradt a szememben; egyik szebb volt, mint a másik. Ahogy a smaragd-zöld angol mezőkön átcsuszlik a vonat (mert hihetetlenül halk járása van), aztán megáll a különösen kék vagy zöld tenger felett, aztán egyszerre lekatog, le egyenesen a tengerbe, pontosan a hajó mellé. Ki lehet szállni a vonatból, jó, hogy ki lehet szállni, mert van velünk egy angol pap, nagyon kedves ember, kis kurta pipa a szájában, egy *Everybody*-kötet a kezében és szorgalmasan olvas, de közben folyton cirpel, mint a tücsök, vagyis a fogát szijja, és szipákol, ami nem annyit jelent, hogy a pipáját szívja meg, hanem azt, hogy az orrával minden második másodpercben hangosan szippantja a levegőt. Nem lehet kibírni, pedig nagyon kedves ember.

*

De miért jut az eszembe ez, mikor nem erről akartam beszélni? Nem is Boulogne-sur-Merről, ahol megint beuszik a hajó a világítótornyok közt a kikötőbe és megint olyan jó beülni a francia vonatba; francia hordárok, lehet velük beszélni, értem a nyelvüket, az étkezöben hosszú francia kenyér, a szomszéd asztalnál szakállas francia vidékiek. Azt hiszem, egy pénzügyigazgató, egy polgármester és a képviselőjük. A képviselő aufsnejdol, nagy nevetet mond, a pénzügy igazgató és a polgármester lesik a száját, aztán ők beszélnek. Bizonyísten olyanok, mint a magyar vidékiek. Hangosan beszélnek, inkább ordítanak, csemcsegetnek, zsiros a pofájuk, ahogy esznek. Jó nézni őket. Piros bort isznak és mellettünk csodapiros pipacsos mezők rohannak el. Estére Párisba érünk.

*

Halt, halt, nem erről van szó. Huzigálom a gondolataimat ide-oda, nagyon szétjárnak. Arról akartam beszélni, hogy a rendőrök agyonverték egy embert Szabadkán, ötszáz pár bocskort lopott állítólag, vagy tán nem is lopta, mindenesetre nem akarta bevallani, aztán reggel halva találták! Na igen, van úgy néha, hogy halva találunk egy embert. Ez a végállomás az élet vicinálisán. Kiszállni, mondják, tessék kiszállni. Némelyeknek az érzelmesedés sugja a fülébe, másoknak a rendőr csizmája rugja a halántékába. Igen... ez különböző, de lényegében azonegy. Nazim pasa például... hát persze, Enver bej kiváló ember, de azért úgy látszik, hiába, a török katonák elfutnak. Nézd, nem akarnak meghalni a hazáért. Mért nem? Egy latin

idézetből emlékszem rá, hogy ez édes és diszes dolog (*dulce et decorum*). Ez talán nem volna igaz? Ezt bizonyosan olyan ember írta, aki nem halt meg a hazáért és egyáltalán nem halt meg, hanem élt és jól érezte magát. Ahogy vesszük. Az is édes és diszes dolog.

*

Élni? Irni? Vagy sirni? Meghalni? Most nem tudom, majd vasárnap kigondolom, akkor ráérek, mert akkor úgy is fáj a fejem.

GYORSÁRU

Utazók nagy pántos ládáit kiskerekű lapos szekérként dörögve gurítják a perrón végébe. A sineken csenevész vicinális-kocsikat lökdösnek idebb-odébb, hogy szabad legyen a kijárás. Helyet csinálnak a személyvonatnak.

- Mingyár itt lesz - mondja egy vasuti. - Kanyarodik már.

Fehér sistergésbe burkoltan siklik el az állomás előtt, megáll, a kocsik, mintha kifujnák magukat a nagy szaladás után, a tüdejükből lent gőzt bocsátanak ki. Az ajtók kinyílnak, mindenféle emberek tottyannak le a magas lépcsőről a nedves földre. Bőrlábszáru vidéki urak, kurta bundákban, zerge-szakállas kalap a fejükön, tollbóbitás városi nők, kilenc honvédbaka is, akik mingyár ott a kocsi mellett kettős rendekbe igazodnak és vezényszóra indulnak el. A postakocsi a vonat végén van, kétszárnyu ajtaját kitarják; a hivatalnokoknak nyitva van a bluzuk, nincs gallér az ingükön, gyorsan adják le a csomagokat, leveleket, gyorsan veszik át őket. Csupa mozgás az egész vonat-harmonika. Csak a közepén van egy teherkocsi, azt senkise bántja, fekete kocsi, ni, a közepén egy kis fehér kereszt van ráírva. Odamegyek hozzá, hogy megnézzem. Kevés cédula van ráragasztva, hamarjában nem tudom kibetűzni, hogy honnan jön, csak azt látom, hogy Kolozsvárra megy. Gyorsáru. Aztán egy kis fehér papirdarabkát veszek észre, nincs semmi hivatalos formája és egyetlen szó van ráírva. Ez:

Leiche.

Nagy csend támad a fejemben. Holttest. Halott embertársam jön jég közé csomagolva onnan, ahová én most vissza akarok kerülni. Halott embertársam siet Kolozsvárra, mint gyorsáru. Na, mit állok itt? Mi van ezen? Nem halnak-e meg az emberek, csaknem mindnyájan, engem és azokat kivéve, akiket szeretek? És idegenből haza is kell utazni, nem? Vagy úgy, hogy beül az ember bársonydiványra, fölteszi a cekkert a hálóba, betakarja a térdét nagykendővel, a nagykendőre rátesz egy könyvet, olvas, közben morog, hogy nem jó a fűtés, nézi a könyvelábadt ablakokat és népdalokat próbál ráhuzni a kerékkattogás ritmusára. Vagy úgy, hogy befekszik a koporsóba, a jég közé, néz, néz, keresztül a kocsi tetején, keresztül az égboltozaton, keresztül a naprendszeren. Csak fekszik és nem csinál semmit, nem mutatja a kalauznak, hogy szabadjegy, nem kérdi meg tőle, hol állunk. Nagyvárad? És hány perc? Öt.

Hol állunk? Sehol. Mindenhol. A jég között. Hány perc? Egy sem. Ezer év. Mért jöttem el Pestről? És mért megyek vissza? Mért állnak glédába a katonák és mért sietnek a postatisztek? És az utazók is mit szaladgálnak össze-vissza a mintaládájukkal. És kinek gyorsáru ez a halott? Mit akarnak vele? Mért szállítják? Aki meghalt, az mindig Kolozsváron van. Nincs hideg, de mégis mintha becsuszott volna a mellembé egy darab jég a szívem fölé. Állok és gondolkodom, hogy hogy' utazzam? Van nálam, a nadrágom zsebében egy kis kassza és benne öt kupos acéljegy a *másik* utirányba, a jég közé. Kiváltsam-e valamelyiket? Vagy van még dolgom itt? Futkározni valóm? Határozni kellene hamar. Hová? A jég közé, vagy a fűtött kocsiba? De kiabálás van. A személyvonat elrándul mellőlem, a halott továbbutazik. El, el, mi azt hisszük: Kolozsvárra. És jön a pesti gyors is, már utazom, már eleven vagyok. A sarokban egy finomarcu nő, gyászkalap alól világít ki az arca fehéré. És a lábán barna antilopszáru fekete lakkcipő, nagyon szép. Már kívánom, már elindulok Kolozsvárral ellenkező irányban.

Utazom, mint utas. Várjunk, hiszen ráérek; lesz még belőlem gyorsáru is.